

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΜΥΝΑ

**Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση και οι στρατιωτικές
δαπάνες των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης: τάσεις
σύγκλισης**

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΟΓΙΑΤΖΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, Χ.ΚΟΛΛΙΑΣ

ΒΟΛΟΣ, 2019

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

ΒΟΛΟΣ, ΜΑΙΟΣ 2019

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΒΟΓΙΑΤΖΗ

31 / 5 / 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ / ABSTRACT.....	5
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	11
3. ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΚΟΙΝΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	16
3.1 Η Ευρώπη στο διεθνές σύστημα του 1945.....	16
3.2 Οι προάγγελοι του ΝΑΤΟ: Σύμφωνο Δουνκέρκης και Βρυξελλών	22
3.3 Από την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία.....	24
3.4 Η Ευρώπη στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα	28
3.5 Η θεσμοθέτηση της ΚΕΠΠΑ.....	33
3.6 Η θεσμική ενίσχυση της ΚΕΠΠΑ.....	37
3.7 Η δημιουργία της ΚΕΠΑΑ.....	38
3.8 Οι ενισχυμένες συνεργασίες.....	42
3.9 Η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισαβόνας.....	42
3.10 Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO).....	46
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	55
4.1 Εισαγωγή.....	55
4.2 σ- Σύγκλιση.....	59
5. ΑΝΑΛΥΣΗ.....	61

5.1 Οι ΣΔ ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	61
5.2 Το ποσοστό των ΣΔ επί του ΑΕΠ των «Τριών Μεγάλων» της ΕΕ.....	66
5.3 Ο στόχος για ΣΔ 2% του ΑΕΠ των ευρωπαϊκών κρατών – μελών του ΝΑΤΟ σε σύγκριση με τις Η.Π.Α.....	69
5.4 Σύγκριση των ποσοστών των ΣΔ επί του ΑΕΠ και του Μέσου όρου στην ΕΕ.....	75
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	78
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	81
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	92

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία διερευνώνται οι τάσεις σύγκλισης στις στρατιωτικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ των χωρών - μελών της ΕΕ στο πλαίσιο της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ). Με την εφαρμογή της μεθοδολογίας σ- σύγκλισης, διαπιστώνεται κατά πόσο ο συντελεστής μεταβλητότητας, ως μέτρο διασποράς παρουσιάζει την κατανομή του δείγματος όλο και πιο ισότιμη. Η διαχρονική εξέλιξη της κατανομής των αμυντικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ για τις χώρες - μέλη της ΕΕ, καλύπτει την περίοδο του 1958 ως το 2017. Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών, από το 2016 έως σήμερα, δείχνουν ότι η ΕΕ προσπαθεί να ενισχύσει τον διεθνή ρόλο της και την ευρωπαϊκή αμυντική ικανότητά της μέσα από την υλοποίηση κοινών αποφάσεων για την βελτίωση των δομών διαχείρισης κρίσεων της ΚΠΑΑ και της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα της άμυνας. Σύμφωνα με την παρούσα εμπειρική μελέτη διαφαίνεται να ξεκινά μια διαδικασία σύγκλισης για αύξηση των ΣΔ ως ποσοστό του ΑΕΠ που ενδεχομένως να αντικατοπτρίζει την επιθυμία των κρατών – μελών της ΕΕ να διαμορφώσουν μια πιο ολοκληρωμένη κοινή αμυντική πολιτική που προοδευτικά θα οδηγούσε στο φιλόδοξο στόχο δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης.

Λέξεις κλειδιά: Αμυντικές Δαπάνες, Σύγκλιση, Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση,

ABSTRACT

This paper examines the convergence trends in military expenditure as a percentage of the GDP of the EU member states under the Common Security and Defense Policy (CSDP). Through the application of the convergence methodology, it is ascertained whether the coefficient of variation, as a dispersion measure, shows the distribution of the sample more and more equal. The evolution over time of the distribution of defense expenditure as a percentage of GDP for EU member states covers the period from 1958 to 2017. The developments in recent years, from 2016 to the present, show that the EU is trying to strengthen the international its role and European defense capacity through the implementation of joint decisions to improve the CSDP crisis management structures and to deepen European defense cooperation. This empirical study suggests that a process of

convergence will be initiated to increase GDP as a percentage of GDP that may reflect the desire of EU member states to form a more comprehensive common defense policy that would progressively lead to the ambitious goal of creating a European Defense Union.

Key words: convergence, European Defense Union, military expenditure, percentage of the GDP

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κοινή ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική είναι μια ιδέα που έχει τις ρίζες της στα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν στις 17 Μαρτίου 1948 υπεγράφη από τη Γαλλία, τη Μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και την Ολλανδία, η Συνθήκη των Βρυξελλών που προέβλεπε την αμυντική συνεργασία, τον συντονισμό των κρατών σε ζητήματα ασφάλειας και την αποτροπή μιας ενδεχόμενης αναβίωσης της γερμανικής απειλής. Σε όλη την διάρκεια του διπολισμού οι Ευρωπαίοι αναζητούσαν τρόπους συλλογικής δράσης για βαθύτερη συνεργασία και ενοποίηση, προσπαθώντας να ξεπεράσουν τις αντιπαλότητες του παρελθόντος. Το όραμα του Winston Churchill για μια ενωμένη δυτική Ευρώπη ως δύναμη αμυντικής αποτροπής με την δημιουργία πανευρωπαϊκού στρατού, θα προσπαθήσει να το υλοποιήσει ο Γάλλος Πρόεδρος Rene Pleven, με το σχέδιο του για την σύσταση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας το 1950. Η υπογραφή του σχεδίου συνθήκης το 1952 για τη δημιουργία πανευρωπαϊκών ενόπλων δυνάμεων, με κοινό αμυντικό προϋπολογισμό, κοινές εξοπλιστικές προμήθειες κάτω από κοινή διοίκηση και υπερεθνικό έλεγχο, απορρίπτεται το 1954 από το Γαλλικό Κοινοβούλιο. Με την απόρριψη του πρώτου σχεδίου της ΕΑΚ για μια κοινή αμυντική πολιτική, το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων για πολιτική ολοκλήρωση θα ατονήσει ενώ θα επιλέξουν να στραφούν προς την οικονομική ολοκλήρωση. Η ανομοιογένεια των ευρωπαϊκών κρατών, με τις διαφορετικές εθνικές, πολιτισμικές και πολιτικές ιδιαιτερότητες, δημιουργούσε επιφυλακτικές συμπεριφορές σε ότι αφορούσε κυριαρχικά δικαιώματα στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας. Άλλωστε, η δημιουργία του NATO ως ένας διακυβερνητικός οργανισμός και η αποδοχή του από την πλειοψηφία των ευρωπαϊκών κρατών ως εγγυητής της συλλογικής ευρωπαϊκής ασφάλειας, καθιστούσε σαφές ότι η ευρωπαϊκή άμυνα θα εξασφαλιζονταν πιο αξιόπιστα μέσα από το ατλαντικό πλαίσιο δομών και στρατιωτικών δυνατοτήτων. Η πρώτη επίσημη μορφή συνεργασίας ξεκινά με την Συνθήκη των Παρισίων στις 18 Απριλίου 1951 και την γέννηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα. Η ΕΚΑΧ αποτέλεσε το έναυσμα για την περαιτέρω ένωση των ευρωπαϊκών κρατών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, διαπνεόμενη από κοινά ιδανικά, κοινές αξίες και κοινούς σκοπούς για μια ειρηνική, ενοποιημένη, και ευημερούσα Ευρώπη. Η συνένωση των πόρων άνθρακα και χάλυβα, απαραίτητες πρώτες ύλες για την στρατιωτική βιομηχανία, και ο έλεγχος τους από μια υπερεθνική Ανώτατη Αρχή, αποσκοπούσε στην διασφάλιση της διαρκούς Καντιανής ειρήνης. Η επέκταση της

ολοκλήρωσης και σε άλλους οικονομικούς τομείς γίνεται με τις Συνθήκες της Ρώμης του 1957 για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ). Και ενώ η ολοκλήρωση του οικονομικού τομέα θα προπορεύεται με ταχύτερους ρυθμούς με την δημιουργία της κοινής αγοράς και της ΟΝΕ με την συμβολή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, θα συμβούν και θετικές εξελίξεις με την θεσμοθέτηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Τα κράτη - μέλη προσπάθησαν να συντονίσουν από κοινού την εξωτερική τους πολιτική σε ένα εξευρωπαϊσμένο επίπεδο ενισχύοντας παράλληλα την ευρωπαϊκή ταυτότητα, αυτονομία και διεθνή τους παρουσία, με στόχο την σταδιακή κοινή αμυντική πολιτική, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα. Έκτοτε, μια σειρά από διαδοχικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις που εκφράστηκαν μέσα από τις Συνθήκες Άμστερνταμ, Νίκαιας, Λισαβόνας αποτύπωναν την ανάγκη για μια πιο αποτελεσματική συνοχή και ενεργότερο ρόλο της ΕΕ στις παγκόσμιες υποθέσεις με αφορμή τις αλλαγές που διαμορφώνονταν στο ευρύτερο μεταψυχροπολεμικό γεωπολιτικό της περιβάλλον. Ειδικότερα, σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η σύσταση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) το 2011 ως «μια σύγχρονη και λειτουργική υπηρεσία εξωτερικής πολιτικής, κατάλληλα εξοπλισμένη για την προώθηση των αξιών και συμφερόντων της ΕΕ, καθώς και τον συντονισμό και την συνέπεια των σχέσεων της ΕΕ με τον υπόλοιπο κόσμο».¹

Παράλληλα, το παγκοσμιοποιημένο και πολύπλοκο περιβάλλον με την εμφάνιση του Ισλαμικού Κράτους, τις τεράστιες ροές της παράτυπης μετανάστευσης προς την Ευρώπη, τις γεωπολιτικές ανακατατάξεις στην Κριμαία, τις τρομοκρατικές επιθέσεις στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, μετέβαλλαν ριζικά το είδος των προκλήσεων και απειλών της διεθνούς ασφάλειας. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας του 2003 δεν προσομοίαζε στην νέα γεωπολιτική πραγματικότητα. Ο σύνθετος πολυπολικός κόσμος με τις πολυάριθμες προκλήσεις στον τομέα της ασφάλειας καθιστούσαν δυσδιάκριτο τον παραδοσιακό διαχωρισμό μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας. Από την άλλη πλευρά, τα εσωτερικά προβλήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πολιτικοοικονομικό επίπεδο, η οικονομική ύφεση, η μείωση του επιπέδου των στρατιωτικών δυνατοτήτων ως απόρροια της

---

1 Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την επισκόπηση της ΕΥΕΔ, συνεδρίαση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της 17^{ης} Δεκεμβρίου 2013. (Η ΕΥΕΔ διαθέτει παγκοσμίως δίκτυο 140 αντιπροσωπειών που εκπροσωπούν τα συμφέροντα της ΕΕ ενώ οι κεντρικές της υπηρεσίες βρίσκονται στις Βρυξέλλες).

συρρίκνωσης των αμυντικών προϋπολογισμών, η απόφαση της Βρετανίας για αποχώρηση από την ΕΕ (Brexit) δημιουργούσαν υπαρξιακά προβλήματα για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Η ΕΕ καλούνταν να αναλάβει μεγαλύτερες ευθύνες για την ασφάλεια εντός και εκτός των συνόρων της, με την αναδιαμόρφωση και ανάπτυξη αξιόπιστων δυνατοτήτων μέσα στο πλαίσιο της Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας (ΚΠΑΑ). Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Παγκόσμιας Στρατηγικής από την Υπατο Εκπρόσωπο και Αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Mogherini στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 28^{ης} Ιουνίου 2016 υιοθετούσε μια ολιστική προσέγγιση της ασφάλειας, προσδίδοντας έναν πιο αποφασιστικό και υπεύθυνο ρόλο στην ΕΕ ως διεθνής παράγοντας. Συλλογικά η ΕΕ βρίσκεται στην δεύτερη θέση παγκοσμίως, μετά τις ΗΠΑ, όσον αφορά τις αμυντικές δαπάνες της, αλλά το κατά πόσο μπορεί να δρα αποτελεσματικά στην διαχείριση κρίσεων με τις υπάρχουσες στρατιωτικές δυνατότητες ή αν τα κράτη – μέλη της συμφωνούν για την ανάπτυξη της ικανότητας κοινής παρέμβασης στις παγκόσμιες υποθέσεις αναλαμβάνοντας το οικονομικό ή ανθρώπινο κόστος, αποτελεί ένα ακόμη θέμα της.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η ύπαρξη τάσεων σύγκλισης των στρατιωτικών δαπανών των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αν πράγματι υπάρχει η βούληση να διαμορφωθεί μια πιο ολοκληρωμένη κοινή αμυντική πολιτική που προοδευτικά θα οδηγούσε προς μια ευρωπαϊκή ένωση ασφάλειας και άμυνας. Το ποσοστό των στρατιωτικών δαπανών επί του ΑΕΠ, που αφιερώνει κάθε κράτος – μέλος της ΕΕ αποτελεί ένδειξη για την επιθυμία του να συνεισφέρει στην παραγωγή κοινής άμυνας και αποτροπής. Η τήρηση των δεσμεύσεων τους για ένα βέλτιστο και αποτελεσματικό επίπεδο αμυντικών δαπανών 2% του ΑΕΠ τους κρίνεται ζωτικής σημασίας και μείζον ζήτημα για την ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης με χρονικό ορίζοντα το 2025.

Ο φιλόδοξος στόχος για ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης μπορεί να επιτευχθεί με συστηματική συνεργασία και με από κοινού ανάπτυξη των τεχνολογιών και των ικανοτήτων που είναι αναγκαίες για μια πιο ανταγωνιστική και αποδοτική άμυνα και ασφάλεια. Γίνεται αντιληπτό ότι η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η μετάλλαξη της φύσης του πολέμου με την εμφάνιση του υβριδικού πολέμου και των υβριδικών – ασύμμετρων απειλών, αυξάνει το κόστος παραγωγής άμυνας και τις αμυντικές δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη. Στις νέες αυτές απαιτήσεις, η δημιουργία της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (ΜΔΣ ή PESCO – Permanent Structured Cooperation), που προέβλεπε η Συνθήκη της Λισαβόνας,

αφορά την στενότερη συνεργασία και τον συντονισμό των κρατών – μελών ώστε να αναπτυχθούν από κοινού οι επιχειρησιακές δυνατότητές τους, η εκπαίδευση και η συνολική ετοιμότητα. Έτσι, οι συνέργειες στον αμυντικό τομέα που αφορά το συνολικό άθροισμα των επιμέρους παραγωγικών δυνατοτήτων των κρατών, προσφέρουν ευκαιρίες εξειδίκευσης, επιμερισμού του κόστους έρευνας, περιορισμού του κινδύνου αποτυχίας και δημιουργία οικονομιών κλίμακας.

Στη συνέχεια της εργασίας γίνεται παρουσίαση των συμπερασμάτων, παράθεση της βιβλιογραφίας και ορισμένων παραρτημάτων εκ των οποίων προέκυψαν τα γραφήματα.

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η σύναψη συμμαχιών μεταξύ των κρατών έχει την αφετηρία της στις αρχαίες ελληνικές πόλεις - κράτη με την δημιουργία της Δηλιακής ή Α' Αθηναϊκής Συμμαχίας, η οποία εκπήγασε από την συλλογική ανάγκη για την υπεράσπιση των συλλογικών συμφερόντων τους ενάντια στον κοινό και καθορισμένο αντίπαλό τους, τους Πέρσες. Γίνεται αντιληπτό, ότι οι συμμαχίες, η συσπείρωση των κρατών γύρω από μια ηγεμονική δύναμη λειτουργεί ως μέσο «εξισορρόπησης της εξωτερικής απειλής» (Walt, 1985), υπερασπίζοντας ταυτόχρονα και το συλλογικό αγαθό της άμυνας. Έτσι αυξάνεται η διαθέσιμη ισχύς, καθώς οι πόροι των συνασπιζόμενων κρατών συγκεντρώνονται και χρησιμοποιούνται για έναν κοινό σκοπό ενώ παρέχεται η δυνατότητα για μια πιο αποτελεσματικότερη πρόσβαση στην από κοινού διαχείριση της ισχύος. Κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου η Βορειοατλαντική Συμμαχία, με ηγέτιδα δύναμη τις ΗΠΑ, στο πλαίσιο της συλλογικής άμυνας και της παροχής του αγαθού λέσχης² της πυρηνικής αποτροπής, κατάφερε να προστατεύσει τους συμμάχους και να αποτρέψει την ρωσική απειλή.

Η συμμετοχή των κρατών σε στρατιωτικές συμμαχίες απαιτεί την διάθεση πόρων που εκφράζεται μέσα από τις αμυντικές δαπάνες για την τήρηση των αμοιβαίων δεσμεύσεων στους συμμαχικούς θεσμούς, ώστε να υπάρχει ανάλογη και δίκαιη κατανομή των οικονομικών βαρών μεταξύ των συμμάχων. Η επιλογή μιας χώρας να ενταχθεί σε μια στρατιωτική συμμαχία, της εξασφαλίζει υψηλότερο επίπεδο ασφάλειας, αφού στόχος της είναι η μεγιστοποίηση της ευημερίας της. Στη λογική αυτή, η ιδιότητα μέλους ενός κράτους σε μια συμμαχία αποτελεί μια μεταβλητή που επηρεάζει το επίπεδο ζήτησης των στρατιωτικών δαπανών (Fontanel & Samson, 2008). Το ύψος των αμυντικών δαπανών που καθορίζεται από το μέγεθος του ποσοστού του ΑΕΠ που διαθέτει για την άμυνα μια χώρα ή μια ομάδα χωρών μιας συγκεκριμένης γεωπολιτικής περιοχής που έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά, επηρεάζεται και από στρατηγικούς, οικονομικούς, πολιτικούς παράγοντες (Dunne & Perlo - Freeman, 2003). Η συνάρτηση ζήτησης Στρατιωτικών Δαπανών έχει ως εξής:

$$\Sigma\Delta = f(\text{ΑΕΠ}^{+/-}, \text{ΠΟΛ}^{+/-}, \text{ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ}^{+/-}, \text{ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ}^{+/-}) \quad (1)$$

---

2 Το Αγαθό Λέσχης (Club Good) είναι διαθέσιμο για κατανάλωση από τα μέλη της λέσχης, αποκομίζοντας αμοιβαία οφέλη από την κοινή τους χρήση. (Δεν διαθέτει την ιδιότητα του ανταγωνισμού, αλλά έχει την ιδιότητα του αποκλεισμού).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση πέρα από τους αρχικούς σκοπούς δημιουργίας της, μέσα από την σταδιακή ολοκλήρωση κατάφερε να ενσωματώσει και την στρατιωτική διάσταση στη λογική της πρόληψης και διαχείρισης διεθνών κρίσεων, ως πάροχος του παγκόσμιου δημόσιου αγαθού της σταθερότητας. Η συμμετοχή των κρατών - μελών στην ευρωπαϊκή άμυνα έχει τα χαρακτηριστικά του δημόσιου αγαθού (Kollias, 2008). Η ανάπτυξη στρατιωτικών επιχειρήσεων πέραν από τα σύνορα της για την επίλυση και διαχείριση συγκρούσεων διασφαλίζει την παγκόσμια ειρήνη, σταθερότητα και προστασία των ροών του παγκόσμιου εμπορίου. Όπως αναφέρουν οι Sandler & Hartley (2001) οι διεθνείς οργανισμοί παρέχουν διάφορα είδη δημόσιων αγαθών-κοινά προϊόντα, ενώ με τις επιτυχημένες αποστολές διατήρησης της ειρήνης τα οφέλη είναι ισότιμα, μη αποκλειστικά και κατανέμονται σε όλα τα κράτη ανεξαρτήτως του αν συνεισέφεραν ή όχι. Ωστόσο, το πρόβλημα που ανακύπτει με την συλλογική δράση και αφορά την εκμετάλλευση των μεγάλων από τα μικρά κράτη, είναι ότι τα μεγάλα κράτη που συνδράμουν στις επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης, τα αποκλειστικά τους οφέλη είναι μικρότερα από τις αμυντικές τους δαπάνες με συνέπεια να δημιουργείται άνιση κατανομή των οικονομικών βαρών. Με την ελάχιστη ή και καθόλου συμμετοχή των μικρών κρατών στις επιχειρήσεις ειρήνης παρατηρείται και η τάση τους να μειώνουν τις αμυντικές τους δαπάνες και το δεσμευμένο ποσοστό της αμυντικής δαπάνης να διοχετεύεται σε άλλους κοινωνικούς τομείς (Arvanitidis & Kollias, 2016). Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η μελέτη του Kollias (2008) για την κατανομή των αμυντικών βαρών των 15 κρατών της ΕΕ την περίοδο 1961-2000. Υπολογίζοντας τον κοινό δείκτη ωφέλειας συγκρίνοντας τον με την συνεισφορά που κάθε κράτος συμμετέχει στο κόστος της κοινής άμυνας, διαπιστώνεται η υποσυνεισφορά και η υπερσυνεισφορά των κρατών σε σχέση με τα οφέλη που παράγονται στην ΕΕ. Προκειμένου τα μεγάλα κράτη να καρπωθούν τα ιδιωτικά τους οφέλη σε πιο ικανοποιητικό βαθμό προτιμούν να συνεργάζονται εκτός του Ευρωπαϊκού πλαισίου, δημιουργώντας μικρότερου μεγέθους συμμαχίες ή συμφωνίες με κράτη που μοιράζονται ισότιμα τα κόστη και οφέλη, στο πλαίσιο του συλλογικού αποκλειστικού αγαθού. Όπως αναφέρει ο Olson (1991) για την συλλογική δράση, οι ομάδες επειδή συντίθεται από μέλη με σαφώς διαφορετικό μέγεθος ή διαφορετικό συμφέρον ως προς το συλλογικό αγαθό συμπεραίνει ότι «όσο μεγαλύτερη είναι η ομάδα, τόσο μικρότερη είναι η πιθανότητα η ποσότητα του συλλογικού αγαθού να προσεγγίζει την άριστη». Για αυτό τον λόγο οι μικρές ομάδες είναι σε θέση να προωθήσουν τα κοινά τους συμφέροντα καλύτερα από τις μεγάλες, παρέχοντας, όπως υποστηρίζει ο

Buchanan (1965), «αγαθά λέσχης», τα οποία βασίζονται στην αρχή του αποκλεισμού, και τα κράτη - μέλη που συμμετέχουν, μοιράζονται ισότιμα τα κόστη και οφέλη ενώ αποφεύγονται συμπεριφορές λαθρεπιβάτη. Έτσι, η δυσπιστία σε συλλογικές κοινές δράσεις οδηγεί ομάδες κρατών - μελών να προχωρήσουν σε διακρατικές συνεργασίες διμερείς ή πολυμερείς, που μοιράζονται κοινούς στρατηγικούς σκοπούς, εκτός του πλαισίου της ΕΕ.

Στην έρευνα των Olson και Zeckhauser (1966) για την περίπτωση του NATO, υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά των κρατών σε μια συμμαχία ως ορθολογικοί δρώντες που τείνουν να επιδιώκουν πάντα το μεγαλύτερο αποτέλεσμα με το μικρότερο κόστος ή και κανένα κόστος, έχει σχέση με το ότι η άμυνα ως συλλογικό δημόσιο αγαθό δεν έχει την ιδιότητα του αποκλεισμού. Εφόσον κανείς δεν μπορεί να αποκλεισθεί από την χρήση της, τα μικρότερα ή αδύναμα κράτη μεταβιβάζουν το κόστος τους στα μεγαλύτερα κράτη. Αυτό συνεπάγεται ότι το συλλογικό αγαθό της άμυνας που παράγεται είναι αναποτελεσματικό διότι δεν παρέχεται στην άριστη ποσότητα για την συμμαχία συνολικά. Η εκμετάλλευση των μεγάλων από τους μικρούς, συμβαίνει επειδή τα μεγάλα κράτη καταβάλλουν περισσότερα για την άμυνα λόγω του μεγαλύτερου πληθυσμού τους, του ΑΕΠ τους ή της ανάγκης προστασίας των εκτεθειμένων συνόρων - εδαφών τους, ενώ τα μικρά κράτη έχουν μειωμένο κίνητρο να συνεισφέρουν, δημιουργώντας συμπεριφορές λαθρεπιβάτη. Έτσι από τη στιγμή κατά την οποία ένα μικρότερο κράτος αποκτήσει την ποσότητα του συλλογικού αγαθού δωρεάν εις βάρος του μεγαλύτερου κράτους, έχει μεγαλύτερη ποσότητα από αυτή που θα αγόραζε από μόνο του κι επομένως δεν θα πληρώσει για να αποκτήσει οποιαδήποτε ποσότητα από το συλλογικό αγαθό της άμυνας (Olson, 1991).

Η δυσανάλογη κατανομή των οικονομικών βαρών σε μια συμμαχία είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Πέρα από τους οικονομικούς λόγους, δηλαδή το κατά πόσο τα κράτη είναι διατεθειμένα να θυσιάσουν την οικονομική τους ευμάρεια για την διάθεση περισσότερων πόρων στην άμυνα, υπάρχουν και πολιτικο-ιδεολογικοί, γεωπολιτικοί καθώς και ο βαθμός συναντίληψης του κοινού εχθρού, το μέγεθος και η σύνθεση της ομάδας και η προσδοκία σε ποιο βαθμό μπορούν να εξυπηρετηθούν τα εθνικά κρατικά συμφέροντα μέσα από την συμμαχία. Στην μελέτη για τους καθοριστικούς παράγοντες των αμυντικών δαπανών της ΕΕ των 15 για την περίοδο 1961-2005 η Nikolaidou (2008) διαπίστωσε σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Έτσι δύο κράτη ακόμη και με ίδιο ποσό εθνικού εισοδήματος, αλλά διαφορετικής αντίληψης περί κοινής απειλής, με διαφορετικούς ιστορικούς, γεωγραφικούς, ιδεολογικούς προσανατολισμούς εκδηλώνουν διαφορετική συμπεριφορά στον τρόπο που θα

επωμιστούν το κόστος. Το άμεσο ενδιαφερόμενο κράτος που είναι πιο επιρρεπής στην απειλή για παράδειγμα λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας με το κράτος που απειλεί, θα συνεισφέρει στην συμμαχία ένα μερίδιο του συνολικού κόστους ακόμη μεγαλύτερο και από τα συνολικό όφελος (Olson & Zeckhauser, 1966).

Στην διπλωματική ιστορία πλήθος διαφορετικών ειδών συμμαχιών, συμφωνιών και συνεργασιών των κρατών εμφανίζονται σε διεθνές επίπεδο, λαμβάνοντας τη μορφή μόνιμων ή ευκαιριακών, επίσημων ή ανεπίσημων, περιφερειακών, πολυμερών ή διμερών συμμαχιών (Gibler, 2008). Γενικότερα, τα κράτη για διάφορους λόγους (Gangale, 2003) ανεξαρτήτως μεγέθους μικρά ή μεγάλα, ισχυρά ή αδύναμα και ανεξαρτήτως του αν υφίσταται συγκεκριμένη απειλή ή όχι επιδιώκουν την δημιουργία ή την συμμετοχή τους σε συμμαχίες καθώς συμβάλλουν στην αύξηση της ισχύος τους. Στην θεωρία των Συμμαχιών τα μικρά κράτη χρησιμοποιούν τις συμμαχίες ως κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό «καταφύγιο». Η συμπεριφορά των μικρών κρατών δημιουργεί την υποχρέωση να αναζητούν προστασία από τα μεγαλύτερα κράτη, επιδιώκοντας να επιβιώσουν, να αναπτυχθούν και να επωφεληθούν, αποφεύγοντας τον απομονωτισμό με τον έξω κόσμο (Thorhallsson, 2018). Μολονότι τα κίνητρα και τα συμφέροντα των κρατών είναι ετερογενή, ο Tertrais (2004) αναγνωρίζει ότι πέραν της απειλής υπάρχουν ιδεολογικοί και ορθολογικοί λόγοι που οδηγούν τα κράτη στον σχηματισμό των συμμαχιών. Στην πρώτη περίπτωση τα κράτη δεσμεύονται να συμμαχήσουν επειδή μοιράζονται κοινές αξίες και ιδέες ενώ στην δεύτερη, τα κράτη συμμαχούν βασιζόμενα στην ανάλυση κόστους - οφέλους από την συμμετοχή τους στην συμμαχία.

Στην έννοια της συμμαχίας κρατών εμπεριέχεται η διαδικασία της ύπαρξης σύγκλισης, δηλαδή η πορεία μιας μεταβλητής προς ένα συγκεκριμένο σημείο, το οποίο μπορεί να παραμένει σταθερό ή να μεταβάλλεται διαχρονικά. Η αύξηση οποιασδήποτε ομοιότητας μεταξύ ενός ή περισσότερων χαρακτηριστικών στους στόχους, στις εισροές, στα μέσα, στα αποτελέσματα μιας συγκεκριμένης πολιτικής προς ένα κοινό σημείο σε μια δεδομένη χρονική περίοδο ορίζεται ως σύγκλιση πολιτικής (Knill, 2005). Η διαδικασία σύγκλισης στην στρατιωτική διάσταση της ΕΕ εκλαμβάνεται ως η διαμόρφωση μιας κοινής αμυντικής πολιτικής προς ένα σταθερό καθεστώς στρατιωτικών δαπανών, ως μια τάση ομογενοποίησης αμυντικών πολιτικών και παρόμοιας αντίδρασης στα ζητήματα ασφάλειας μεταξύ των 28 κρατών που την αποτελούν. Οι αμυντικές δαπάνες που αποτελούν το κόστος των εισροών για την παραγωγή άμυνας και ασφάλειας, εκφράζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ και μετρούν το εισόδημα μιας χώρας που αφιερώνει στην άμυνα της.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η εμπειρική διερεύνηση της ύπαρξης ή όχι τάσεων σύγκλισης προς το επίπεδο των στρατιωτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ των 28 χωρών της ΕΕ. Οι στρατιωτικές δαπάνες των κρατών – μελών της ΕΕ που εκφράζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι ένας σχετικός δείκτης, με τον οποίο μπορούμε να προβούμε σε συγκρίσεις και να διαπιστώσουμε αν και κατά πόσο οι χώρες τείνουν να δαπανούν ανάλογα ποσά για την άμυνα επιδεικνύοντας παράλληλα όμοιες συμπεριφορές στην προσπάθεια παραγωγής κοινής άμυνας και αποτροπής. Οι στρατιωτικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες είναι αυτοί που κυρίως επιδρούν σε οποιαδήποτε αύξηση ή μείωση της ζήτησης των στρατιωτικών δαπανών. Οι στρατιωτικοί παράγοντες ως εξωτερικές επιδράσεις στη ζήτηση αμυντικών δαπανών αναφέρονται στο γεωστρατηγικό περιβάλλον ασφάλειας και την ύπαρξη πραγματικών ή πιθανών εχθρών ή συμμάχων. Ως εσωτερικές επιδράσεις συνιστούν οι οικονομικοί παράγοντες αναφερόμενοι στο εισόδημα και τις τιμές, καθώς και οι πολιτικοί, γραφειοκρατικοί παράγοντες, όπως ο τύπος του εκάστοτε πολιτικού συστήματος και γενικότερα η ιδεολογία, οι αποφάσεις και οι επιλογές του εκάστοτε κυβερνητικού σχηματισμού (Dunne & Perlo - Freeman, 2003; Yildirim, J. & S. Sezgin, 2005).

Η παγκόσμια Στρατηγική της ΕΕ του 2016, αναφερόμενη στην ανάγκη της στρατηγικής αυτονομίας με την δημιουργία ολοκληρωμένης Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης έως το 2025 (COM (2017) 315, 2017) και την προώθηση της συνεργασίας στον τομέα της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας για την δημιουργία οικονομιών κλίμακας, απαιτεί από τα κράτη - μέλη να προβούν σε ένα βέλτιστο επίπεδο αμυντικών δαπανών. Η δημιουργία της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας, ως η πρόσφατη εξέλιξη στα αμυντικά θέματα της ΕΕ, παρουσιάζεται σαν μια δυναμική να αποτελέσει παράγοντα σύγκλισης σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση που αντιμετωπίζει φυγόκεντρες τάσεις.

3. ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΚΟΙΝΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.1 Η θέση της Δυτικής Ευρώπης στο διεθνές σύστημα μετά το 1945

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσε το ορόσημο για τις θεμελιώδεις αλλαγές που επηρέασαν τόσο την διεθνή πολιτική όσο και την δομή του διεθνούς συστήματος μετά το 1945. Η αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων και η νέα κατανομή ισχύος στο μεταπολεμικό σύστημα σηματοδότησε την πτώση της οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτικής ισχύος της Ευρώπης. Η Ευρώπη βιώνοντας στο έδαφος της τη διάλυση τεσσάρων μεγάλων αυτοκρατοριών, δύο «ολοκληρωτικούς» πολέμους, μια παγκόσμια οικονομική κρίση, παραχωρούσε την παγκόσμια ηγεμονία της στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η διαμόρφωση της νέας τότε διεθνούς τάξης πραγμάτων αποτυπώνονταν με την κυριαρχία του διπολισμού, όπου τα δύο αντίπαλα κέντρα ισχύος Η.Π.Α και Σοβιετική Ένωση έδωσαν το έναυσμα για την έλευση του ψυχρού πολέμου. Η οξεία αντιπαράθεση των δύο αυτών εξω-ευρωπαϊκών υπερδυνάμεων στον πολιτικοκοινωνικό, στρατιωτικό, οικονομικό, γεωπολιτικό και ιδεολογικό τομέα, μπορεί να μην εξελίχθηκε σε θερμή μεταξύ τους πολεμική αναμέτρηση λόγω της ισορροπίας του πυρηνικού τρόμου με την πολιτική της αμοιβαίας εξασφαλισμένης καταστροφής (MAD - Mutual Assured Destruction), εξαπλώθηκε ωστόσο σε παγκόσμια κλίμακα παίρνοντας τη μορφή ενός «πολέμου δι' αντιπροσώπων» (Mumford, 2013) με τεράστιες επιπτώσεις στις περισσότερες χώρες και λαούς του κόσμου.

Στην ευρωπαϊκή ήπειρο, οι πολιτικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατά την μεταπολεμική περίοδο έφεραν στο προσκήνιο κάποιες προτάσεις συνεργασίας για αυτόνομη οικονομική και πολιτική πορεία. Η ενότητα θεωρήθηκε από σημαίνοντες πολιτικούς και αναλυτές ως τον μοναδικό τρόπο να βελτιώσουν την θέση τους στο νέο καταμερισμό ισχύος και ταυτόχρονα να αποτρέψουν μελλοντικές ενδο-ευρωπαϊκές συγκρούσεις που στο παρελθόν είχαν επιφέρει την αμοιβαία καταστροφή τους. Το 1946 κάποιοι πίστευαν ότι, μέσω μεγαλύτερης ενότητας, θα μπορούσαν να σχηματίσουν μία «τρίτη δύναμη», (Young, 2002) που θα συναγωνίζονταν τις Η.Π.Α και την Σ.Ε. Πράγματι, η Δυτική Ευρώπη ήταν ένα από τα σημαντικότερα κέντρα ισχύος διαθέτοντας μεγάλο πληθυσμό, προηγμένη τεχνολογία και βιομηχανική παραγωγή, ενώ αρκετές από τις χώρες της έλεγχαν εκτεταμένες περιοχές πέραν της ηπείρου, μέσω των αποικιακών αυτοκρατοριών τους. Με το τέλος του δευτέρου

παγκοσμίου πολέμου τα δεδομένα αυτά ανατράπηκαν και οι ιδέες για μια τρίτη δύναμη αποδείχτηκαν ανέφικτες. Οι αποδυναμωμένες οικονομίες των ευρωπαϊκών κρατών από τα τεράστια κόστη των πολεμικών συγκρούσεων, οι υλικές καταστροφές του πολέμου τόσο σε επίπεδο υποδομών όσο και σ' αυτό των ενόπλων δυνάμεων, σε συνδυασμό με την απώλεια της οικονομικής και στρατηγικής εκμετάλλευσης των αποικιών, εξασθένησαν τη διεθνή επιρροή της Δυτικής Ευρώπης (Berstein & Milza, 1997). Η Βρετανία και η Γαλλία υποχώρησαν σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο των Μέσων Δυνάμεων, ενώ η Γερμανία βρισκόταν σε δεινή θέση έχοντας απολέσει την κυριαρχία της, διαιρεμένη σε δύο κρατικές οντότητες, τη Δυτική και Ανατολική Γερμανία. Στο παρακάτω γράφημα παρατηρούμε τις αμυντικές δαπάνες των χωρών της Ευρώπης και της Αμερικής της περιόδου 1949-1968. Οι μέσοι όροι των ετών 1949-1968 είναι 9,03% για τις ΗΠΑ και 3,97% αντίστοιχα της Ευρώπης (15 χώρες του πυρήνα της ΕΕ). Η διαφορά και των δύο ανέρχεται στο 5,06%.

Γράφημα 1. Αμυντικές Δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ των ΗΠΑ και της Ευρώπης

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, ίδια επεξεργασία

Όπως παρατηρούμε, η Αμερική και η Ευρώπη ξεκινούν από το ίδιο περίπου ποσοστό ΣΔ 5,1% και 5,9% με τη διαφοράς τους να κυμαίνεται στο 0,8 για το 1949, παραμένοντας σταθερή περίπου για το επόμενο έτος 1950. Για την επόμενη τετραετία 1951-54 η μεγάλη αύξηση των ΣΔ της Αμερικής κορυφώνεται στο 13,3% το έτος 1952 ενώ η Ευρώπη στο 5,7% και έκτοτε παρατηρείται μια καθοδική πορεία του ποσοστού ΣΔ σε σύγκριση με την Αμερική. Τα έτη 1955-1965 ξεκινά μια καθοδική πορεία των ΣΔ της Αμερικής με το χαμηλότερο ποσοστό να φτάνει στο 7,2% για το έτος 1965 και μια καθοδική τάση αλλά προς σταθερή μεταβολή στην Ευρώπη. Το 1966-68 παρότι υπάρχει μια σταδιακή αύξηση των ΣΔ των ΗΠΑ έναντι της Ευρώπης παραμένει ωστόσο περίπου σταθερή στα ίδια επίπεδα. Ο λόγος μεταβολής της ζήτησης ΣΔ των ΗΠΑ οφείλεται όχι μόνο σε οικονομικούς αλλά κυρίως σε στρατιωτικοπολιτικούς λόγους. Η κατοχή και η ρίψη της ατομικής βόμβας των ΗΠΑ άλλαζαν τις ισορροπίες και εγκαίνιαζαν την νέα πυρηνική εποχή, βασιζόμενη στο δόγμα της αμοιβαίας εξασφαλισμένης καταστροφής που υπαγόρευε η νεοσύστατη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Η έλευση του ψυχρού πολέμου με αφετηρία την πρώτη μεγάλη σύγκρουση των δύο υπερδυνάμεων με τον αποκλεισμό του Βερολίνου το 1948-49 στην Ευρώπη, καθώς και ο κορεατικός πόλεμος 1950-53, ο πόλεμος του Βιετνάμ 1955-1975, αποτελούσαν λόγους αύξησης της ζήτησης αμυντικών δαπανών. Επίσης, η δεύτερη κρίση του Βερολίνου 1961 και κυρίως η κρίση των πύραυλων στην Κούβα 1962 σημάδεψαν τις πιο κρίσιμες στιγμές του ψυχρού πολέμου με το ενδεχόμενο ενός πυρηνικού πολέμου.

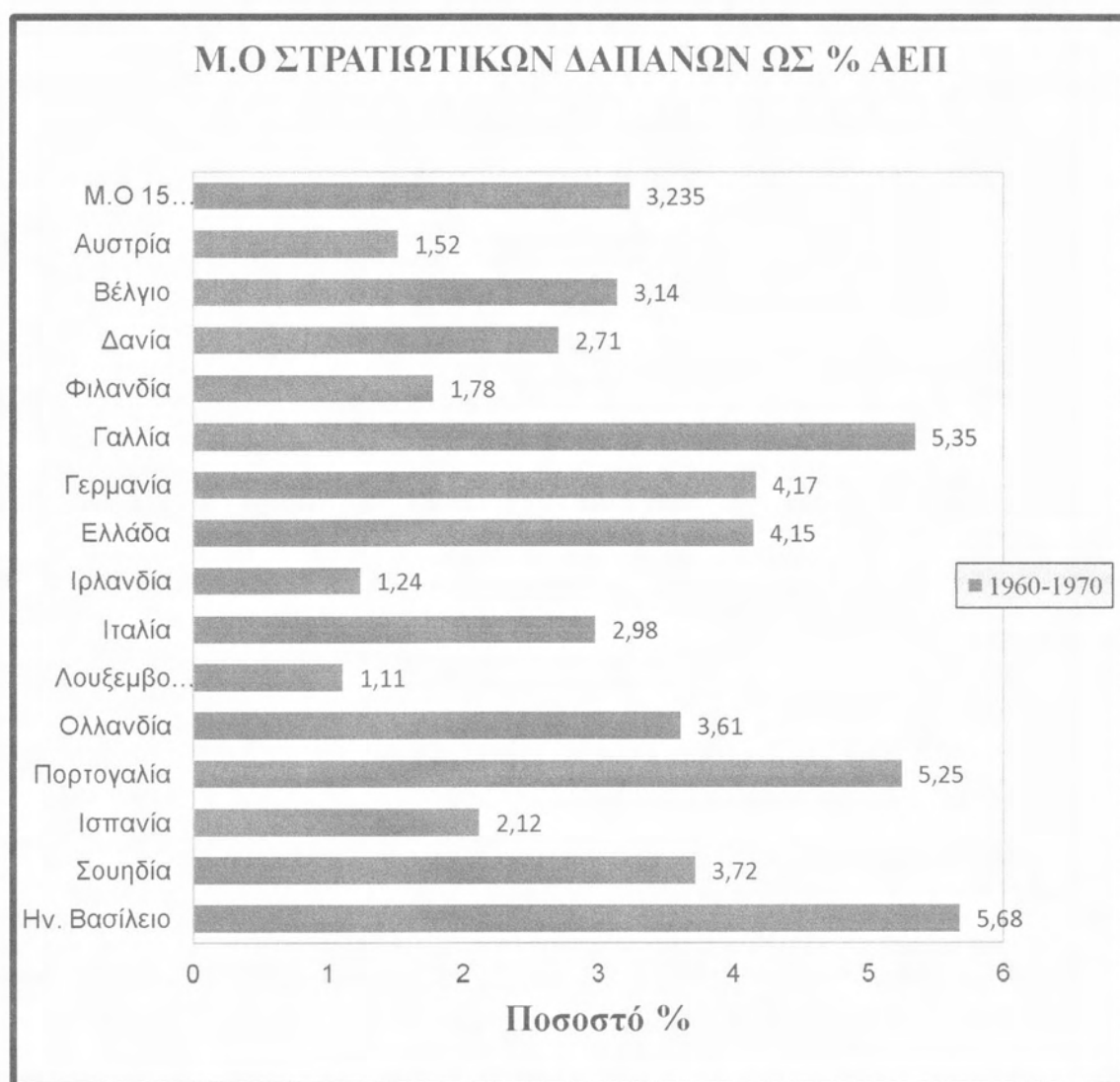
Από την άλλη πλευρά, ο συνολικός μέσος όρος των αμυντικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ των 15 κρατών της Ευρώπης,³ όπως απεικονίζονται στο Γράφημα 2 κατά την ψυχροπολεμική υποπερίοδο 1960-70, φτάνει περίπου στο 3,24%. Οι τρεις χώρες, Η.Β, Πορτογαλία και Γαλλία συγκεντρώνουν τους υψηλότερους μέσους όρους σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Τα υψηλά ποσοστά ΣΔ των χωρών αυτών αποδίδονται τόσο στο ευρύτερο ψυχροπολεμικό περιβάλλον όσο και στις εσωτερικές εξελίξεις τους. Η συμμετοχή τους στην στρατιωτικοπολιτική συμμαχία του NATO, καθώς και η κατοχή πυρηνικών όπλων από την Γαλλία και Η.Β στις αρχές του '60, αλλά και ως αποικιακές δυνάμεις έπρεπε να δαπανούν περισσότερο για την διατήρηση των αποικιακών κτήσεων τους στην Αφρική. Οι χώρες με το

---

³ Οι 15 χώρες που περιλαμβάνει το δείγμα του γραφήματος 2 είναι αυτές που αποτέλεσαν τον πυρήνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι χώρες υπολογίζονται ανεξαρτήτως της χρονολογίας εισόδου στην ΕΕ και ανεξαρτήτως του καθεστώτος πολιτικής ουδετερότητας που ορισμένες θα επιλέξουν να κρατήσουν κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Π.χ Η Αυστρία εντάσσεται στην ΕΕ το 1995, αλλά από το 1955 διατήρησε καθεστώς μόνιμα ουδέτερης χώρας. Δεν συμμετέχει στο NATO ως πλήρες μέλος, αλλά συμμετέχει στο PfP.

χαμηλότερο ποσοστό ΣΔ είναι η Φιλανδία, Αυστρία, Ιρλανδία και Λουξεμβούργο. Για τις τρεις πρώτες χώρες όπως επίσης και η Σουηδία, χώρα με αναπτυγμένη αμυντική βιομηχανία, διατήρησαν για τους δικούς τους ιστορικούς και πολιτικούς λόγους καθεστώς ουδετερότητας. Ακολουθούν, η Γερμανία και η Ελλάδα με υψηλά ποσοστά ΣΔ, γεγονός που αποδεικνύει την απόφαση του επανεξοπλισμού της Γερμανίας και την ένταξη της στο NATO το 1955. Η συμμετοχή της Ελλάδας στο NATO το 1952 αλλά και οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις της με την στρατιωτική δικτατορία του '67-74 και την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, αποτέλεσαν λόγους αύξησης των αμυντικών δαπανών.

Γράφημα 2. Μ.Ο Αμυντικών Δαπανών στο σύνολο και για κάθε μια ευρωπαϊκή χώρα

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, ίδια επεξεργασία

Το ευρωπαϊκό αυτό κενό εξουσίας θα αναπληρωθεί από τις Η.Π.Α, σε μια εποχή που η στρατιωτική και η οικονομική της ισχύς την καθιστούσαν ικανή να ηγηθεί και να επιβάλλει τις αρχές ενός παγκόσμιου φιλελεύθερου οικονομικού συστήματος. Έχει υποστηριχθεί ότι η οικονομική ανοικοδόμηση των ευρωπαϊκών κρατών αποτελούσε την εκκίνηση της διαδικασίας της «αμερικανοποίησης» (Schroter, 2005) της Ευρώπης. Με σκοπό να εξασφαλισθεί ότι οι εσωτερικές οικονομικές συνθήκες της Δυτικής Ευρώπης ήταν σύμφωνες με την οικονομική πολιτική της αγοράς και της ανοιχτής οικονομίας, οι Η.Π.Α χρησιμοποίησαν την οικονομική τους ισχύ για να οδηγήσουν την Δυτική Ευρώπη να ενστερνιστεί τις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές φιλελεύθερες ιδέες της. Άλλωστε, η ανάμειξη των Η.Π.Α στις ευρωπαϊκές υποθέσεις εξυπηρετούσε και τα δικά της οικονομικά και στρατηγικά ενδιαφέροντα. Άμεση προτεραιότητα των Η.Π.Α για την δική τους εσωτερική πολιτική σταθερότητα και ευμάρεια ήταν η ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής αγοράς για τα αμερικανικά προϊόντα και τις υπηρεσίες (Urwin, 1990). Η άσκηση της αμερικανικής οικονομικής πολιτικής αντανάκλυνε στο σύστημα του Bretton Woods (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ) και GATT, ο μετέπειτα Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ)) του 1944 που βασιζόνταν στην φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, στη σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και μια διευρυμένη παγκόσμια οικονομική αλληλεξάρτηση. Η επιβολή του κανόνα χρυσού-δολαρίου και η αυτόματη μετατρεψιμότητα των δολαρίων σε χρυσό, η οποία διατηρήθηκε έως το 1971, κατέστησε τις Η.Π.Α παγκόσμιο διαχειριστή του νομισματικού συστήματος και κινητήρια δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας.

Η οικονομική διπλωματία των Η.Π.Α εμπνεόμενη και από γεωστρατηγικές επιδιώξεις στη Δυτική Ευρώπη εκφράστηκε μέσα από το Δόγμα Truman (12 Μαρτίου 1947) και το σχέδιο Marshall (5 Ιουνίου 1947). Η εφαρμογή της στρατηγικής «ανάσχεσης» (containment) του σοβιετικού επεκτατισμού, υιοθετήθηκε από τον Αμερικανό διπλωμάτη George Kennan και αποτέλεσε τη βάση του Δόγματος Τρούμαν και της αμερικανικής πολιτικής στρατηγικής που ακολουθήθηκε την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Η ανάσχεση της σοβιετικής ισχύος στην Ευρώπη επηρεασμένη από γεωπολιτικές αναλύσεις των Halford Mackinder και Nicholas J. Spykman, επεσήμαιναν την εξέχουσα σημασία του ελέγχου της Ευρασίας για την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία, με την Ευρώπη να παρουσιάζεται ως «το ουσιαστικό γεωπολιτικό προγεφύρωμα της Αμερικής στην ευρασιατική ήπειρο» (Brzezinski, 1997).

Στην ίδια λογική εντάσσεται και το Γερμανικό ζήτημα που προκάλεσε και την πρώτη κρίση του ψυχρού πολέμου με αποκορύφωμα τον αποκλεισμό του Βερολίνου ως απόρροια της αποτυχίας να εφαρμοστούν τα συμφωνηθέντα της Διάσκεψης του Πότσταμ. Οι αμερικανικές ανησυχίες για την σοβιετική επικράτηση στην Κεντρική Ευρώπη (Γερμανία), σήμαινε τον σοβιετικό έλεγχο στο σύνολο της ευρασιατικής χερσαίας μάζας, την περίφημη «παγκόσμιο νήσο» που θα καθόριζε και την παγκόσμια ηγεμονία (Χατζηβασιλείου, 2012). Το γεωπολιτικό πλεονέκτημα που διασφάλιζε ο έλεγχος της ηττημένης Γερμανίας στην καρδιά της ηπειρωτικής Ευρώπης λειτουργούσε ως πολλαπλασιαστής ισχύος έναντι των Σοβιετικών, γι' αυτό και η πρωταρχική μέριμνα των Αμερικανών ήταν η ανάκαμψη του πλουτοπαραγωγικού και βιομηχανικού ιστού της. Χωρίς την οικονομική ανάκαμψη της Γερμανίας θα ήταν αδύνατη η ανασυγκρότηση ολόκληρης της Ευρώπης, την οποία έτσι εύκολα θα κατάφερναν να ελέγξουν οι Σοβιετικοί. Επομένως καμία από τις δύο υπερδυνάμεις δεν ήταν διατεθειμένες να επιτρέψουν στον αντίπαλο τους να ελέγξει το σύνολο της Γερμανίας και τελικά, το 1949, δημιουργήθηκαν δύο γερμανικά κράτη, η Δυτική Γερμανία με πρωτεύουσα τη Βόννη και η Ανατολική Γερμανία με πρωτεύουσα το Ανατολικό Βερολίνο.

Τα παραπάνω επισφραγίστηκαν με το σχέδιο Μάρσαλ που προέβλεπε τη χορήγηση αμερικανικής οικονομικής βοήθειας σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες με τον όρο ότι τα κράτη-αποδέκτες των κονδυλίων θα συνεργάζονταν από κοινού για την οικονομική τους ανάκαμψη. Η μη συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στο πρόγραμμα της αμερικανικής βοήθειας μπορεί να οριστικοποίησε την διαφαινόμενη διαίρεση της Ευρώπης, δρομολόγησε όμως την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Μια επιπλέον συνεισφορά του σχεδίου Μάρσαλ ήταν καθαρά θεσμική και αφορούσε στην δημιουργία ενός πρώτου Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας - ΟΕΟΣ, (ο μετέπειτα Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης - ΟΟΣΑ) που δημιουργήθηκε στις 16 Απριλίου 1948 με σκοπό την απορρόφηση της αμερικανικής βοήθειας στην Ευρώπη και την απαρχή μιας οικονομικής συνεργασίας ανάμεσα στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Νάσκου-Περράκη, 2002). Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η δήλωση της Madeleine Albright, πρώην Υπουργού Εξωτερικών Αμερικής (1997-2001), ότι «Σκοπός του Σχεδίου Μάρσαλ, δεν ήταν καθόλου η ανοικοδόμηση της Ευρώπης, αλλά η οικοδόμηση μιας νέας Ευρώπης. Η κληρονομιά του δεν είναι μόνο ορατή στις χαλβουργίες, στους σιδηροδρόμους και στις αγροτικές εκτάσεις της Γαλλίας και της Γερμανίας, αλλά και στους θεσμούς που έθεσαν τέρμα σε αιώνες ενδο-

ευρωπαϊκών συγκρούσεων, υπερέβησαν παρωχημένους τρόπους σκέψης και αποτέλεσαν βάση για τη δυτικοευρωπαϊκή αλλά και την υπερατλαντική ενότητα» (Μητρόπουλος, 2008).

3.2 Οι προάγγελοι του NATO: Σύμφωνο Δουνκέρκης και Βρυξελλών

Και ενώ σταδιακά διαμορφώνονταν οι οικονομικοί θεσμοί και οι δομές του εμπορίου, έγινε αντιληπτό ότι η οικονομική ανάπτυξη προϋπέθετε τη διατήρηση και ασφάλεια της ειρήνης από εξωτερικές απειλές και προκλήσεις. Ο επικείμενος σοβιετικός κίνδυνος και μια σειρά άλλων γεγονότων κατέδειξαν την ανασφάλεια και την αδυναμία των Δυτικοευρωπαίων να υπερασπιστούν την ασφάλεια και άμυνα της Ευρώπης. Ήδη πριν την ανακήρυξη του Δόγματος Truman είχαν αρχίσει να εμφανίζονται ενδιαφέρουσες κινήσεις και συσπειρώσεις κρατών για την συγκρότηση αμυντικών συμμαχιών, που αποτέλεσαν τον προάγγελο για τη δημιουργία της Ατλαντικής Συμμαχίας

Συγκεκριμένα, η Βρετανία και η Γαλλία στις 4 Μαρτίου 1947, υπέγραψαν τη Συνθήκη της Δουνκέρκης, ως Συνθήκη Συμμαχίας και Αμοιβαίας Βοήθειας, η οποία προέβλεπε την υποχρέωση των δύο μερών να αντιμετωπίσουν από κοινού μια ενδεχόμενη μελλοντική γερμανική επίθεση (CVCE, 2019a). Στις αρχές του επόμενου έτους με την έλευση του Ψυχρού Πολέμου, ο Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Ernest Bevin στις 22 Ιανουαρίου 1948, πρότεινε την επέκταση της Συμφωνίας της Δουνκέρκης με τη συμμετοχή του Βελγίου, της Ολλανδίας και του Λουξεμβούργου. Το πραξικόπημα της Πράγας τον Φεβρουάριο του 1948 έδωσε αποφασιστική ώθηση στην υπογραφή της Συνθήκης των Βρυξελλών στις 17 Μαρτίου 1948, ιδρύοντας έτσι τον Οργανισμό της Συνθήκης των Βρυξελλών (Brussels Treaty Organisation) ή αλλιώς τη Δυτική Ένωση (Western Union - WU) (CVCE, 2019b). Ο Οργανισμός της Συνθήκης των Βρυξελλών γνωστός και ως «Συνθήκη Οικονομικής, Κοινωνικής και Πολιτιστικής Συνεργασίας και Συλλογικής Άμυνας» προέβλεπε για τα συμμετέχοντα κράτη Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Βέλγιο, Λουξεμβούργο και Ολλανδία αμοιβαία αμυντική βοήθεια σε περίπτωση που κάποιο από τα συμβαλλόμενα μέρη δεχόταν ένοπλη επίθεση στην Ευρώπη. Εκτός από την υποχρέωση να συγκροτήσουν κοινό αμυντικό σύστημα, αναλάμβαναν την υποχρέωση να ενισχύσουν τους μεταξύ τους κοινωνικο-πολιτικούς και οικονομικούς δεσμούς τους. Ουσιαστικά το Σύμφωνο των Βρυξελλών αποτέλεσε το θεμέλιο λίθο για την μετέπειτα δημιουργία του περιφερειακού οργανισμού της Δυτικο-Ευρωπαϊκής Ένωσης – ΔΕΕ (Western European Union-WEU, 2002).

Ωστόσο, η πλήρης επίγνωση των Ευρωπαίων ότι το Σύμφωνο των Βρυξελλών δεν εκπροσωπούσε επαρκή στρατιωτική ισχύ έναντι της Μόσχας, επέτεινε την ανασφάλεια τους. Επιπλέον, ο τερματισμός του αμερικανικού μονοπωλίου ατομικής βόμβας με την απόκτηση της ατομικής βόμβας από τους Σοβιετικούς το 1949 και η εγκαθίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, αντιλαμβάνονταν από τους Δυτικούς ως αλλαγή στο συσχετισμό δυνάμεων υπέρ των κομμουνιστών.

Από την άλλη πλευρά, οι ελλείψεις σε στρατιωτικά μέσα και η αδυναμία για υψηλότερες αμυντικές δαπάνες των Δυτικοευρωπαίων κατέστησαν αναγκαία την αμερικανική παρέμβαση για την οργάνωση μιας αποτελεσματικής και αξιόπιστης αμυντικής συμμαχίας. Η δημιουργία του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου υπογράφηκε στις 4 Απριλίου 1949 στην Ουάσιγκτον από τα 12 ιδρυτικά μέλη του : Γαλλία, Ην. Βασίλειο, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Δανία, Ισλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ιταλία, Η.Π.Α και Καναδάς. Το NATO ως πολιτικοστρατιωτική συμμαχία είχε στόχο μια συλλογική άμυνα απέναντι σε κάθε μορφή επίθεσης και ένα ασφαλές περιβάλλον για την ανάπτυξη της δημοκρατίας και της οικονομικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με το άρθρο 5, που αποτελεί τη βάση της Συνθήκης, *«τα μέλη συμφωνούν ότι μια ένοπλη επίθεση ενός ή περισσότερων κρατών στην Ευρώπη ή στη Βόρειο Αμερική, θα θεωρηθεί επίθεση κατά όλων των κρατών του Συμφώνου»*.⁴ Η από κοινού αντιμετώπιση του κινδύνου δικαιολογείται από την άσκηση του δικαιώματος της άμυνας, ατομικής ή συλλογικής, όπως αυτή προβλέπεται από το άρθρο 51⁵ του Χάρτη του ΟΗΕ. Η ίδρυση του NATO αποτέλεσε κομβικό σημείο για την εξέλιξη του Ψυχρού πολέμου με το οποίο επισημοποιήθηκε και η στρατιωτική αντιπαράθεση των «δύο κόσμων». Η αποδοχή του ατλαντικού πλαισίου και των νατοϊκών αμυντικών δομών, από Αμερικανούς και Ευρωπαίους, αποδυνάμωσε κάθε προσπάθεια δημιουργίας ανεξάρτητου ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα. Άλλωστε και οι προϋποθέσεις για μια ευρωπαϊκή στρατιωτική αυτονομία δεν ήταν ευνοϊκές για την ανάπτυξη της. Η ανεξαρτητοποίηση της Ευρώπης από τις ΗΠΑ εξέφραζε και το φόβο ότι κάτι τέτοιο θα είχε ως αποτέλεσμα την αποσύνδεση της ευρωπαϊκής άμυνας από την αμερικανική πυρηνική ομπρέλα και θα οδηγούσε στη μείωση της αμερικανικής στήριξης στην ευρωπαϊκή άμυνα.

---

4 NATO: The North Atlantic Treaty, Washington D.C-4 April 1949, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>

5 UN: Chapter of the United Nations, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace and Acts of Aggression, <http://www.un.org/aboutun/charter/chapter7.shtml>

3.3 Από την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία

Η ιδέα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης για την εδραίωση της ειρήνης και της οικονομικής ανάπτυξης μπορούσε να υλοποιηθεί μόνο μέσα από τη συνεργασία και τη δημιουργία οικονομικών και αμυντικών θεσμών. Το μεγάλο ερώτημα που απασχολούσε ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 ήταν το ποια μορφή θα έπρεπε να πάρει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οι διαφορετικές αντιλήψεις και οι αντικρουόμενες εθνικές προτεραιότητες των κρατών αντανάκλασαν την αντιπαράθεση ανάμεσα στους υποστηρικτές της διακυβερνητικής και υπερεθνικής συνεργασίας. Το πρώτο βήμα για τη σύσταση ενός υπερεθνικού ευρωπαϊκού οργανισμού έγινε με τη Διακήρυξη του Γάλλου υπουργού εξωτερικών Robert Schuman στις 9 Μαΐου 1950, για τη δημιουργία μιας Ανώτατης Αρχής που θα έλεγχε τις πρώτες ύλες της στρατιωτικής βιομηχανίας άνθρακα και χάλυβα της Γαλλίας, της Γερμανίας και κάθε άλλης χώρας που θα ήθελε να συμμετάσχει. Η Γαλλία, πρωτοστατεί σε οποιασδήποτε οικονομική και πολιτική προσπάθεια στην Ευρώπη, προσπαθώντας να λειτουργήσει εξισορροπητικά, να διασφαλισθεί έναντι της σοβιετικής απειλής και της αναβίωσης του γερμανικού милитарισμού και ταυτόχρονα, να διατηρήσει τις απαραίτητες στρατηγικές και πολιτικές αποστάσεις από τις Η.Π.Α. Το Σχέδιο Schuman, εμπνευστής του οποίου ήταν ο Jean Monnet, ενθάρρυνε τη γαλλογερμανική προσέγγιση και άνοιξε το δρόμο για την πλήρη άρση των μεταπολεμικών βιομηχανικών ελέγχων επί της Δυτικής Γερμανίας από τους δυτικούς συμμάχους. Η δημιουργία της ΕΚΑΧ πραγματοποιήθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων τον Απρίλιο του 1951 με έξι συμμετέχοντα κράτη: Γαλλία, Δυτική Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο και Ολλανδία. Τα ίδια αυτά κράτη θα υπογράψουν τις Συνθήκες της Ρώμης του 1957 με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ). Η θεσμοθέτηση της διευρωπαϊκής οικονομικής συνεργασίας κατέστησε σαφές την ειρηνική συμπίεση μέσω της οικονομικής ισχύος και αλληλεξάρτησης.

Στον τομέα της άμυνας, λίγους μήνες μετά την υπογραφή της ΕΚΑΧ, η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα αποτέλεσε μια από τις πρώτες προσπάθειες για την αμυντική αυτονομία των ευρωπαϊκών χωρών. Η αφορμή της δημιουργίας της ΕΑΚ δόθηκε ύστερα από την επιθυμία των ΗΠΑ να επαναξοπλιστεί η Δυτική Γερμανία μέσα στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, ενόψει του πολέμου της Κορέας που απαιτούσε απόσπαση αμερικανικών στρατευμάτων από

την Δυτική Ευρώπη στο μέτωπο της κορεάτικης χερσονήσου. Στις αμερικανικές αυτές πιέσεις προτάθηκε η ΕΑΚ από τον Γάλλο πρωθυπουργό Rene Pleven στις 24 Οκτώβρη 1950, ενώ στις 27 Μαΐου 1952 οι Έξι, ύστερα από διαπραγματεύσεις στο Παρίσι, κατέληξαν στην υπογραφή της Συνθήκης. Το Σχέδιο Pleven όπως έμεινε γνωστό, αν και εμπνευστής της ιδέας για την ΕΑΚ ήταν ο Jean Monnet, προέβλεπε την δημιουργία πανευρωπαϊκών ενόπλων δυνάμεων με την ενσωμάτωση των γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων σε ένα ευρωπαϊκό στρατό υπό υπερεθνικό έλεγχο. Η γαλλική πρόταση αποσκοπούσε στον αποκλεισμό της Γερμανίας από τις ανώτερες στρατιωτικές βαθμίδες, στέρηση ανεξάρτητου Γενικού επιτελείου, στρατιωτική ολοκλήρωση μόνο σε επίπεδο Συντάγματος, δυνατότητα σύνδεσης αλλά όχι ένταξης στο NATO. Το σχέδιο της Συνθήκης για την ΕΑΚ εκτός από την αμυντική διάσταση περιελάμβανε και την πολιτική, με την σύσταση μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας (ΕΠΚ). Μέσα από αυτή την πρωτοβουλία αναζητούσαν έναν τρόπο ανάπτυξης ενός ευρωπαϊκού καθεστώτος οργάνωσης της Κοινότητας στη βάση ομοσπονδιακών ή συνομοσπονδιακών δομών, που θα οδηγούσε σε Κοινή Βουλή, κοινή εξωτερική πολιτική και ολοκληρωμένη κοινή αγορά, εξασφαλίζοντας και τον δημοκρατικό έλεγχο του στρατού (CVCE, 2019c).⁶ Με την απόρριψη της Συνθήκης για την ΕΑΚ από το Γαλλικό Κοινοβούλιο, 30 Αυγούστου 1954, εγκαταλείφθηκαν και οι ιδέες για την ενοποιητική διαδικασία στο πολιτικό πεδίο. Το αποτέλεσμα της απόρριψης της ΕΑΚ ανάγκασε τη Γαλλία να αποδεχθεί την ένταξη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στο NATO στις 24 Οκτώβρη 1954 (σε ισχύ από 6 Μαΐου 1955). Ακόμη βάσει κοινής αμερικανοβρετανικής πρωτοβουλίας, η Συνθήκη των Βρυξελλών του 1948 τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τη Συμφωνία των Παρισίων στις 23 Οκτώβρη 1954 ιδρύοντας την ΔΕΕ, στην οποία τελικά εισήλθαν τόσο η Δυτική Γερμανία όσο και η Ιταλία. Η πρώτη απόπειρα για την υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης υψηλής ευρωπαϊκής πολιτικής είχε καταλήξει σε αδιέξοδο, καθώς τα ευρωπαϊκά κράτη ήταν - και εξακολουθούν να είναι - εξαιρετικά διστακτικά σε ότι αφορούσε κυριαρχικά δικαιώματα στον τομέα της άμυνας.

Ύστερα από την αποτυχία εγκαθίδρυσης της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, επανέρχεται στο προσκήνιο το ζήτημα της πολιτικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών -

---

⁶ The European Political Community, http://www.cvce.eu/obj/the_european_political_community-en-8b63810a-e5bd-4979-9d27-9a21c056fc8d.html

μελών. Η γαλλική πρωτοβουλία του De Gaulle με τα Σχέδια Fouchet (Οκτώβριο 1961 και Ιανουάριο 1962), πρότεινε να αναπτυχθεί οικονομική, πολιτιστική και ενοποιημένη αμυντική και εξωτερική πολιτική στη βάση της διακυβερνητικής προσέγγισης. Οι σχετικές διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε αποτυχία εξαιτίας του ότι ο διακυβερνητικός χαρακτήρας των νέων θεσμικών οργάνων θα αποτελούσε απειλή για τη διατήρηση των νεοσύστατων υπερεθνικών κοινοτικών θεσμικών οργάνων (EUROPA EU, EUR-LEX 2007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0025>) ενώ στο δεύτερο σχέδιο Fouchet το ευρωπαϊκό αμυντικό σύστημα στόχευε στην ανεξαρτησία έναντι της ατλαντικής συμμαχίας. Η αποσύνδεση της πολιτικής Ευρώπης από το NATO εκδήλωνε και την άρνηση του De Gaulle για την συμμετοχή της Βρετανίας στην πολιτική ενοποίηση, γεγονός που επιβεβαιώθηκε με την άσκηση βέτο στην αίτηση της Βρετανίας για ένταξη στην ΕΟΚ τον Ιανουάριο του 1963 και 1967. Οι ευρωατλαντικές σχέσεις θα δοκιμαστούν από μια σειρά γεγονότων που εξελίχθηκαν στο ψυχροπολεμικό διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον κατά τις δεκαετίες '60 και '70, όπως η κρίση των πυραύλων στην Κούβα 1962, οι αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι 1967 και 1973, ο πόλεμος του Βιετνάμ 1965-1973, η κατάρρευση του παγκόσμιου συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών σε συνδυασμό με τις πετρελαϊκές κρίσεις 1973 και 1975, επέφερε και την οικονομική ύφεση των ευρωπαϊκών κρατών. Οι διεθνείς αυτές συγκυρίες αναθέρμαναν τον προβληματισμό για τον ρόλο των ευρωπαϊκών κρατών. Οι προσπάθειες της αναδυόμενης ενωμένης Ευρώπης να διαμορφώσει θέσεις ανεξάρτητες και συμφέροντα διακριτά από αυτά των ΗΠΑ, εκδήλωνε την απαρχή «της απόκτησης αίσθησης της ευρωπαϊκής ταυτότητας» (Αρβανιτόπουλος, 2003) και την ανάγκη για μεγαλύτερη συμφωνία και συντονισμό σε θέματα εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής.

Ωστόσο, στο ενδιάμεσο διάστημα μια σειρά πρωτοβουλιών όπως η Διάσκεψη Κορυφής της Χάγης 1969, αναγνωρίστηκε η ανάγκη η Κοινότητα να εκφράζεται με μια φωνή όσον αφορά τα διεθνή ζητήματα. Ύστερα από αίτημα των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων για τη διεύρυνση της προόδου στο πολιτικό επίπεδο, εκπονήθηκε η έκθεση Davignon και υποβλήθηκε στη Διάσκεψη Κορυφής του Λουξεμβούργου το 1970. Η εν λόγω έκθεση αποτέλεσε την αρχή για ένα διακυβερνητικό σύστημα συνεργασίας το οποίο υιοθετήθηκε από τους Έξι τον Οκτώβρη του 1970 γνωστό ως Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία. Η ΕΠΣ προέβλεπε τακτικές συναντήσεις των Υπουργών Εξωτερικών καθώς και έκτακτες συνόδους κορυφής μεταξύ αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων για κρίσιμα διεθνή θέματα, ανταλλάσσοντας απόψεις και πληροφορίες, ενισχύοντας την αλληλεγγύη και

διαμορφώνοντας κοινές θέσεις και κοινές δράσεις εφόσον ήταν δυνατό και επιθυμητό. Μετά την πρώτη διεύρυνση της ΕΟΚ με την προσχώρηση της Βρετανίας, της Ιρλανδίας και της Δανίας την 1 Ιανουαρίου 1973, η ΕΠΣ επανεξετάστηκε και επιβεβαιώθηκε στην ουσία από εννέα πλέον κράτη-μέλη με την Δήλωση της Κοπεγχάγης για την Ευρωπαϊκή Ταυτότητα, τον Νοέμβριο 1973.

Η ενίσχυση της ΕΠΣ επιτεύχθηκε ακολούθως και από την Έκθεση Tindermans το 1975 που περιελάμβανε την υιοθέτηση κοινής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής με ομοσπονδιακό προσανατολισμό. Το 1981 με την γερμανοϊταλική πρωτοβουλία παρουσιάστηκε και το Σχέδιο για την «Ευρωπαϊκή Πράξη» των Genscher - Colombo, που πρότεινε την υιοθέτηση κοινής εξωτερικής πολιτικής, επιχειρώντας να προσδώσει μια διάσταση ασφάλειας και άμυνας στην ΕΠΣ. Στην ίδια κατεύθυνση για την προώθηση της πολιτικής ενοποίησης εντάσσεται η «Πανηγυρική Διακήρυξη για την Ευρωπαϊκή Ένωση» από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Στουτγάρδης τον Ιούνιο του 1983 (Χριστοδουλίδης, 2001). Η τελική κορύφωση των προσπαθειών για την διαδικασία της πολιτικής ενοποίησης πραγματοποιήθηκε με τη Συνθήκη για την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, η οποία αποτέλεσε και την πρώτη αναθεώρηση των ιδρυτικών συνθηκών της Ρώμης. Η επίσημη θεσμοθέτηση της ΕΠΣ μέσω της Συνθήκης για την ΕΕΠ υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο τον Φεβρουάριο του 1986 από τα 12 τότε κράτη - μέλη, με την Ελλάδα να αποτελεί το 10^ο που προσχώρησε το 1981 στην ΕΟΚ και την Ισπανία, Πορτογαλία που προσχώρησαν το 1986 με την τρίτη διεύρυνση. Η ΕΠΣ στηρίζονταν σε ένα αυτόνομο θεσμικό πλαίσιο διακυβερνητικής συγκρότησης σε σχέση με το ενιαίο θεσμικό πλαίσιο της Κοινότητας που θέσπιζε η ΕΕΠ. Ο Τίτλος III (αρθ.30) της Συνθήκης για την ΕΕΠ περιελάμβανε τις διατάξεις για την ευρωπαϊκή συνεργασία στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής δημιουργώντας παράλληλα για τα συμβαλλόμενα μέρη κοινές και δεσμευτικές υποχρεώσεις. Η από κοινού συνεργασία των κρατών στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής περιοριζόνταν στις οικονομικές και πολιτικές πτυχές της ασφάλειας εξασφαλίζοντας έτσι μια πιο δυναμική επιρροή στα εξωτερικά θέματα με τον συντονισμό των εθνικών εξωτερικών πολιτικών τους και την υιοθέτηση κοινών δράσεων. Ουσιαστικά η ΕΠΣ είχε ως στόχο τον σταδιακό «εξευρωπαϊσμό» (Αρβανιτόπουλος, 2003) της εξωτερικής πολιτικής των κρατών - μελών και τη δημιουργία ενός σώματος ευρωπαϊκών θέσεων που θα λειτουργούσε ως βάση για την περαιτέρω σύγκλιση σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Ο περιορισμός των αρμοδιοτήτων της ΕΠΣ να επεκταθεί σε αμυντικά ζητήματα και ζητήματα ασφάλειας έφερε στο προσκήνιο τη δημιουργία ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα με την επαναδραστηριοποίηση της ΔΕΕ το 1983-84, ως ένα ευρύτερο πλαίσιο διαβούλευσης για αμυντικά θέματα. Τον Οκτώβριο του 1984 το Συμβούλιο της ΔΕΕ στη Ρώμη αποφάσισε την δημιουργία μιας «κοινής Ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας», επισημαίνοντας ότι ο ρόλος της ΔΕΕ ήταν η ενίσχυση του Ευρωπαϊκού πυλώνα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Η Διακήρυξη της Ρώμης που αποτέλεσε το ιδρυτικό κείμενο της επαναλειτουργίας της ΔΕΕ, επαναβεβαίωνε την δυνατότητα του Συμβουλίου της ΔΕΕ να εξετάζει τις επιπτώσεις που θα μπορούσαν να επιφέρουν στην Ευρωπαϊκή ασφάλεια οι περιφερειακές κρίσεις (Βασιλείου, 2015).

Στη συνέχεια τον Οκτώβρη του 1987, το Συμβούλιο της ΔΕΕ υιοθέτησε την «Πλατφόρμα για τα Ευρωπαϊκά Συμφέροντα Ασφάλειας» γνωστή και ως «Πλατφόρμα της Χάγης». Στο πολιτικό αυτό κείμενο διατυπώνονταν οι νέοι όροι της ευρωπαϊκής ασφάλειας, οι ευθύνες των κρατών-μελών της ΔΕΕ για την Δυτική άμυνα, τον έλεγχο των εξοπλισμών, τη διαδικασία αφοπλισμού και τη συνεργασία Ανατολής – Δύσης (Παρίσης, 1997). Μολονότι οι Ευρωπαῖστές επεδίωκαν μια αυτόνομη ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική, δεν παρέλειπαν να αναφέρουν τον κεντρικό και αναντικατάστατο ρόλο της Ατλαντικής Συμμαχίας στην ασφάλεια της Ευρώπης. Η αναβίωση της ΔΕΕ δεν λειτουργούσε ανταγωνιστικά προς την Ατλαντική Συμμαχία, απλώς ενίσχυε την δημιουργία μιας πιο συνεκτικής ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας μέσα στο πλαίσιο της.

3.4 Η Ευρώπη στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα

Το τέλος του διπολικού συστήματος με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το πέρασμα στην νέα μεταψυχροπολεμική εποχή, δημιούργησε ένα σύντομο κλίμα αισιοδοξίας. Το ενδεχόμενο ενός πυρηνικού πολέμου είχε πια αποφευχθεί. Ο αμερικανοσοβιετικός ανταγωνισμός των πυρηνικών εξοπλισμών, είχε σε τεράστιο βαθμό επιβαρύνει τη σοβιετική οικονομία, φτάνοντάς την στο όριο των δυνατοτήτων της ως προς τη χρηματοδότηση των στρατιωτικών εξοπλισμών. Παρότι η εξομάλυνση της έντασης των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων με το Δόγμα Ύφεσης (Detente) του Nixon 1969, συνοδεύτηκε με τη Συνθήκη Salt-1 (1972) για τον έλεγχο των πυρηνικών όπλων, η επέμβαση της Σ.Ε στο Αφγανιστάν 1979 ενέτεινε τους εξοπλιστικούς ανταγωνισμούς. Η κυβέρνηση

Reagan με το πρόγραμμα Στρατηγική Αμυντική Πρωτοβουλία (Strategic Defence Initiative - SDI) το 1983, η οποία έγινε γνωστή ως ο «Πόλεμος των Άστρων», κατέδειξε την αδυναμία της Σ.Ε να ανταποκριθεί στο κόστος της ανάπτυξης ενός τέτοιου τεχνολογικά προηγμένου συστήματος διαστημικής άμυνας (Χατζηβασιλείου, 2005). Ο πυρηνικός εκβιασμός των ΗΠΑ προς την οικονομικά εξασθενημένη Σ.Ε οδήγησε στην ακύρωση του προγράμματος και στην μετέπειτα υπογραφή της συμφωνίας του 1987 για τα πυρηνικά όπλα μέσου βεληνεκούς (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty - INF), από τους Gorbachev και Reagan.

Η οικονομική αδυναμία της Σ.Ε σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια της κεντρικά σχεδιαζόμενης οικονομίας, είχε ως συνέπεια να μην μπορεί να ακολουθήσει τις τεχνολογικές αλλαγές που συντελούνταν στην Δυτική Ευρώπη. Ειδικότερα, η επανάσταση στον ηλεκτρονικό τομέα, που επηρέασε την παραγωγικότητα σχεδόν κάθε κλάδου της παραγωγής της Δύσης βασιζόνταν στο αποκεντρωμένο σύστημα της ελεύθερης αγοράς. Η ασύμμετρη διοχέτευση του παραγωγικού δυναμικού της Σ.Ε προς την παραγωγή αμυντικών και πολιτικών αγαθών, την οδηγούσε στο να δεσμεύει πολλαπλάσιο ποσοστό του ΑΕΠ της σε αμυντικές δαπάνες από τις ΗΠΑ (Παπασωτηρίου, 1995). Η μονομέρεια του ενδιαφέροντος της Σ.Ε να αναπτυχθεί η βιομηχανική παραγωγή σε υψηλό επίπεδο ικανοποιώντας τις ανάγκες της πολεμικής βιομηχανίας κατά την ψυχροπολεμική περίοδο, κρατώντας παράλληλα σε εξαιρετικά χαμηλό το βιοτικό επίπεδο, δεν επέφερε και την ανάλογη οικονομική ανάπτυξη της, αντίστοιχη των ΗΠΑ. Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του Gorbachev δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν εγκαίρως τα υποβόσκοντα οικονομικά ζητήματα τόσο στο εσωτερικό της Σ.Ε όσο και στο εξωτερικό, στις περιφερειακές σοβιετικές δημοκρατίες.

Η οικονομική κρίση των Ανατολικών λαϊκών δημοκρατιών προκάλεσε συγκρούσεις που οφείλονταν είτε στην προσπάθεια ελέγχου διαφιλονικούμενων περιοχών από διάφορες εθνότητες είτε στην επιθυμία κάποιων εθνотήτων για ανεξαρτησία. Έτσι, το 1989 μια σειρά από εθνικιστικές διαμάχες και κινήματα ανεξαρτησίας στην Κεντρική Ασία, την περιοχή του Καυκάσου και στην Ανατολική Ευρώπη σηματοδότησαν την πτώση του κομμουνισμού και της εξωτερικής κυριαρχίας της Σ.Ε. Στην νέα αυτή γεωπολιτική ανακατάταξη, οι 15 πρώην Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες της ΕΣΣΔ κήρυξαν επίσημα την εθνική ανεξαρτησία τους από την σοβιετική ηγεμονία το 1991, επιδιώκοντας ταυτόχρονα την αλλαγή του πολιτειακού και οικονομικού συστήματός τους. Την ίδια πορεία ακολούθησε και το ομοσπονδιακό κράτος της Τσεχοσλοβακίας που διασπάσθηκε ειρηνικά σε δύο ανεξάρτητα

κράτη, την Σλοβακία και την Τσέχικη Δημοκρατία το 1993. Το ίδιο συνέβη και στην περιοχή των Βαλκανίων, με το τελευταίο πολυεθνικό ομοσπονδιακό κράτος της Γιουγκοσλαβίας που διαλύθηκε στα συστατικά μέρη της: Σλοβενία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Σερβία-Μαυροβούνιο και ΠΓΔΜ. Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας (1991-1999) όμως δεν επήλθε αναίμακτα. Η ανάδυση των νέων αυτών κρατών ήταν απόρροια στρατιωτικών επιχειρήσεων με σημαντικές ανθρώπινες απώλειες, εμπλέκοντας παράλληλα την «εξωγενή επέμβαση των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ενώσεως» (Τσαρδανίδης, 2000).

Η σημαντικότερη εξέλιξη που καθόρισε όχι μόνο την αρχή και το τέλος του ψυχρού πολέμου αλλά και την μετέπειτα πορεία της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης υπήρξε η επίλυση του γερμανικού ζητήματος. Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου, τον Νοέμβριο του 1989, που συμβόλιζε και την διαίρεση της Ευρώπης, αποτέλεσε την απαρχή της διαδικασίας για την επανένωση της Γερμανίας. Παρά τις αρχικές αντιρρήσεις της Σ.Ε, τους φόβους της Γαλλίας και της Βρετανίας ότι η εμφάνιση μιας ισχυρής Γερμανίας με ηγεμονικό ρόλο θα άλλαζε τον συσχετισμό δυνάμεων στην Ευρώπη, ο Καγκελάριος Kohl έχοντας εξασφαλίσει την αμερικανική στήριξη, πέτυχε με την συμφωνία των «2+4» τον οριστικό διακανονισμό της επανένωσης της Γερμανίας στις 3 Οκτώβρη 1990. Οι αμερικανικές απαιτήσεις περιελάμβαναν την ενωμένη Γερμανία εντός NATO, ενισχύοντας παράλληλα την νατοϊκή συμμαχία αλλά και ανανεώνοντας την δική τους παρουσία στην Ευρώπη. Η υποχώρηση της Σ.Ε για την επανένωση της Γερμανίας εκφράστηκε μέσα από την άσκηση της γερμανικής διπλωματίας του μπλοκ επιταγών, ενώ η Γαλλία συμφώνησε με τη δέσμευση των Γερμανών για τη συμμετοχή τους στην ευρωπαϊκή οικονομική και νομισματική ενοποίηση.

Η αβεβαιότητα και οι νέες προκλήσεις των μεταψυχροπολεμικών εξελίξεων καθιστούσαν επιτακτική την ανάγκη για επαναπροσδιορισμό και επαναδιάταξη του θεσμικού συστήματος της Ευρωπαϊκής συνεργασίας. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα των 12 καλούνταν να επισπεύσει τις προσπάθειες σχεδιασμού μιας «νέας ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής», τόσο στον πολιτικοοικονομικό όσο και στον αμυντικό τομέα. Τα αιτήματα των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης να ενταχθούν στις ευρωπαϊκές κοινοτικές δομές, προσέκρουε στην συγκρουσιακή σχέση της ευρωπαϊκής διαδικασίας ολοκλήρωσης μεταξύ διεύρυνσης και εμβάθυνσης.

Η ανησυχία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας εστιαζόταν στο γεγονός ότι η θεσμική ανεπαρκής ανάπτυξη της ίδιας με την εισδοχή νέων κρατών-μελών θα προκαλούσε προβλήματα εσωτερικής και εξωτερικής συνοχής. Ήδη, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, είχε

δρομολογήσει μεταρρυθμιστικές διαδικασίες για εμβάθυνση με τη σύγκληση δυο διακυβερνητικών διασκέψεων. Η πρώτη, το 1989 με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Στρασβούργου στόχο είχε την θεσμοποίηση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης (ONE) και η δεύτερη με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δουβλίνου το 1990 αφορούσε την προώθηση της Πολιτικής Ένωσης (Ιωακειμίδης, 1992). Κύριο μέλημα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ήταν η σταδιακή προσαρμογή των ανατολικών ευρωπαϊκών κρατών στο κοινοτικό σύστημα, που εκφράστηκε μέσα από τις συμφωνίες σύνδεσης. Η διαδικασία του εκδημοκρατισμού, η μετάβαση των οικονομιών στο μοντέλο της οικονομίας της αγοράς και η θεσμική υποχρέωση των χωρών να συμφωνούν με το Ευρωπαϊκό κεκτημένο, αποτέλεσαν τα κριτήρια και τις προϋποθέσεις, που τέθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993, για την πλήρη ένταξη των κρατών-μελών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Έντονοι προβληματισμοί θα εκδηλωθούν και στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας στην Ευρώπη. Η επίτευξη του ρόλου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ως εγγυητής ασφάλειας και σταθερότητας της ενωμένης πια Ευρώπης απαιτούσε τη διαμόρφωση μιας νέας αρχιτεκτονικής ασφάλειας. Το κενό ισχύος και εξουσίας που δημιουργήθηκε με την κατάρρευση της σοβιετικής απειλής, θα καλυφθεί από τις Η.Π.Α σε συνεργασία με τους ευρωπαίους συμμάχους. Η νέα δομή του μεταψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος όπως ισχυρίστηκε ο Huntington (1999) ήταν ένα «υβριδικό μόρφωμα ενός μονοπολυπολικού συστήματος». Παρότι οι ΗΠΑ παρέμειναν και μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου ως μια αδιαμφισβήτητη υπερδύναμη, εκφράζοντας την μονοπολικότητα, ωστόσο υπήρχαν και άλλες μεγάλες δυνάμεις εξίσου σημαντικής ισχύος που συνεργάζονταν και ανταγωνίζονταν μεταξύ τους, εκφράζοντας την πολυπολικότητα. Η συνεργασία των μεγάλων δυνάμεων λειτουργούσε εξισορροπητικά στις ηγεμονικές τάσεις της υπερδύναμης. Ο μονοπολυπολισμός του μεταψυχροπολεμικού συστήματος σε όρους ασφάλειας, αποτροπής και ισορροπίας ισχύος θα αποδειχθεί για τον Waltz (1964) ως ένα αποσταθεροποιητικό σύστημα. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι το διπολικό ψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα προήγαγε την ειρήνη των μεταπολεμικών χρόνων και την σταθερότητα της διεθνούς πολιτικής. Με την ύπαρξη των δύο υπερδυνάμεων και την απουσία μεγάλων δυνάμεων, η συστημική σταθερότητα αυξάνεται καθώς υπάρχει μια πιο ελέγξιμη και σταθερή κατανομή ισχύος. Η εξάλειψη της σοβιετικής απειλής και η διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας με τις επακόλουθες συμφωνίες των ΗΠΑ και Σ.Ε για αποχώρηση και μείωση των στρατευμάτων τους από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, επιβεβαίωναν την τελική νίκη της Δύσης με την επικράτηση των αξιών της φιλελεύθερης

διεθνής τάξης πραγμάτων. Κάποιοι μάλιστα έκαναν λόγο και για την διάλυση της Ατλαντικής Συμμαχίας, αφού ως προϊόν του ψυχρού πολέμου, που λειτουργούσε στην λογική της εξισορρόπησης της σοβιετικής απειλής, είχε επιτελέσει την αποστολή της. Αναφορικά με την θεωρία περί συμμαχιών και την ισορροπία της απειλής, ο Walt (1997) υποστηρίζει ότι όσο μεγαλύτερη είναι η απειλή, τόσο οι συμμαχικοί δεσμοί ισχυροποιούνται. Μια αλλαγή στην αντίληψη της απειλής επιφέρει αντίστοιχα ζήτημα συνοχής της συμμαχίας. Η μείωση της κοινής απειλής δημιουργεί και την απροθυμία των συμμάχων να είναι συνεπείς στις συμμαχικές τους υποχρεώσεις. Πολλοί σύμμαχοι του NATO, με την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος, μείωσαν τις αμυντικές τους δαπάνες και τις επενδύσεις στις ένοπλες δυνάμεις τους. Το πρόσκαιρο κλίμα ευφορίας ενισχύθηκε και από τις εξαγγελίες του Αμερικανού προέδρου Bush και της Βρετανίδας πρωθυπουργού Thatcher για τα προσδοκώμενα μακροοικονομικά οφέλη που θα προέκυπταν από το Μέρισμα της Ειρήνης, με την μεταστροφή των δημόσιων δαπανών από τον στρατιωτικό στον πολιτικοκοινωνικό τομέα, ενισχύοντας τις επενδύσεις και προωθώντας την οικονομική ανάπτυξη (Mintz & Huang, 1990). Η πεποίθηση ότι η εδραίωση της ειρήνης στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης θα πραγματοποιούνταν μέσα από την εξάπλωση της δημοκρατίας βασιζόμενη στις αρχές του δημοκρατικού φιλελευθερισμού αντανάκλουν στις ιδέες της Καντιανής Αιώνιας Ειρήνης. Οι υποστηρικτές της θεωρίας της δημοκρατικής ειρήνης ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους, τόνιζαν την άμεση σχέση του πολιτικού συστήματος με τον πόλεμο. Για τον Doyle (1986), η «ξεχωριστή» ειρήνη που είχαν εγκαθιδρύσει οι φιλελεύθερες δημοκρατίες συνέβαλλαν στην σταθερότητα και την ειρήνη του διεθνούς συστήματος. Άλλωστε, η οποιαδήποτε εμπλοκή των φιλελεύθερων δημοκρατιών σε πόλεμο με μη φιλελεύθερες δημοκρατίες, ήταν ένας πόλεμος αναγκαιότητας για την υπεράσπιση και εδραίωση της ελευθερίας και της δημοκρατίας.

Ωστόσο, μια σειρά από περιφερειακές συγκρούσεις στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, όπως ο πόλεμος της Γιουγκοσλαβίας, οι οποίες τροφοδοτούνταν από εθνικές εντάσεις αύξησαν την αστάθεια με κίνδυνο την εξάπλωση τους και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Οι απαισιόδοξες προβλέψεις του Mearsheimer (1990a, 1990b) για την παγκόσμια αστάθεια, που θα προκαλούσε το νέο μεταψυχροπολεμικό πολυπολικό διεθνές σύστημα με την αναζωπύρωση των εθνικιστικών τάσεων και τις διασυννοριακές διαμάχες στην Ευρώπη έτειναν να επαληθευτούν. Τόσο η Γιουγκοσλαβική κρίση όσο και ο πόλεμος στον Περσικό Κόλπο με την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ τον Αύγουστο του 1990, δημιούργησαν νέα

δεδομένα για την διαχείριση του ευρωπαϊκού συστήματος ασφάλειας. Μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση για την προώθηση της ασφάλειας και της σταθερότητας στην μεταψυχροπολεμική εποχή απαιτούσε τον επανακαθορισμό των στόχων και ρόλων των θεσμών που ήταν υπεύθυνοι για την παροχή ασφάλειας και άμυνας στην Ευρώπη.

3.5 Η θεσμοθέτηση της ΚΕΠΠΑ

Η ανάγκη μιας νέας περιόδου ασφάλειας, συνεργασίας, ευημερίας έγινε αντιληπτή με τις προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και του NATO να απαντήσουν στις εξωτερικές και εσωτερικές προκλήσεις ασφάλειας, ανανεώνοντας την πολιτική τους ατζέντα. Οι νέες πολιτικές που υιοθετήθηκαν από το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο με την Διακήρυξη του Λονδίνου τον Ιούλιο του 1990, καθώς και η νέα στρατηγική αντίληψη που αποφασίστηκε στην Σύνοδο Κορυφής της Ρώμης τον Νοέμβριο του 1991 προσέδιδαν στην Ατλαντική συμμαχία έναν νέο ρόλο και λόγο συνέχισης της ύπαρξής της. Πέραν της στρατιωτικής συνιστώσας, το NATO αποκτούσε και πολιτική διάσταση σε έναν διευρυμένο διάλογο συνεργασίας με χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Stromseth, 1991). Η αυξανόμενη συνεργασία του NATO θα εκδηλωθεί όχι μόνο σε διακρατικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο διεθνών οργανισμών. Η μετάλλαξη του αυτή παρουσίαζε ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης αλλά και αύξησης της αμερικανικής επιρροής στα ευρωπαϊκά αμυντικά ζητήματα.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ύστερα από τις δύο Διακυβερνητικές Διασκέψεις του Στρασβούργου και του Λονδίνου, βρισκόταν στην τελευταία φάση του αναθεωρητικού εγχειρήματός της. Η δημιουργία της ενιαίας αγοράς που εγκαθίδρυε η ΕΕΠ του 1986 απαιτούσε την επιτάχυνση των διαδικασιών της ONE, η οποία με τη σειρά της δημιουργούσε αυτόματα πιέσεις για τη διαδικασία της πολιτικής ενοποίησης. Η πεποίθηση ότι η ολοκλήρωση σε ένα πεδίο πολιτικής δημιουργεί πίεση και διαχέεται και σε άλλους τομείς, εδράζονταν στην θεωρία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης του νεολειτουργισμού. Ο Ernest Haas (2004) κύριος εκπρόσωπος του νεολειτουργισμού ανέπτυξε την θεωρία του στηριζόμενος στην ίδρυση και λειτουργία της ΕΚΑΧ 1950-57. Η εντατικοποίηση της υπερεθνικής συνεργασίας σε μη συγκρουσιακούς τομείς ή χαμηλής πολιτικής, σταδιακά θα αποδυνάμωνε

την εθνική κυριαρχία και σύμφωνα με το αποτέλεσμα της διάχυσης (spillover effect), θα μπορούσε να οδηγήσει σε συνεργασία και σε υψηλούς τομείς, όπως άμυνα και ασφάλεια.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (ΣΕΕ) με την οποία ιδρύθηκε επισήμως η Ευρωπαϊκή Ένωση και θεσμοθετήθηκε η Κοινή Εξωτερική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) υπογράφηκε από τα 12 κράτη-μέλη της στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 1993. Στις Κοινές Διατάξεις του Άρθρου 2 της ΣΕΕ, προβλέπονταν ότι ένας από τους στόχους της Ένωσης ήταν «να επιβεβαιώσει την ταυτότητά της στη διεθνή σκηνή, ιδίως με την εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή, να οδηγήσει σε κοινή άμυνα» (https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_el.pdf).

Έτσι, σηματοδοτούνταν η έναρξη μιας νέας πορείας στην διαδικασία μιας διαρκώς στενότερης ένωσης των λαών της Ευρώπης, δίνοντας μια πρώτη υπόσταση στο όραμα των πρωτεργατών της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Όπως και στην δημιουργία της ΕΠΣ, οι βασικοί πρωτεργάτες στην διαμόρφωση της ΚΕΠΠΑ ήταν η Γαλλία και η Γερμανία, υποστηριζόμενες και από τις κυβερνήσεις της Ιταλίας, Ισπανίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου και Ελλάδας. Η επιδίωξη τους ήταν να προσδώσουν και στρατιωτικές διαστάσεις της ασφάλειας στην ΚΕΠΠΑ, διαμορφώνοντας μια κοινή αμυντική πολιτική, η οποία μπορούσε να οδηγήσει σε μια Κοινή Ευρωπαϊκή Άμυνα. Από την άλλη πλευρά, οι αρχικές επιφυλάξεις της Βρετανίας, Ολλανδίας και Πορτογαλίας εξέφραζαν τον φιλοατλαντικό προσανατολισμό τους, αφού γι' αυτούς η Ατλαντική Συμμαχία αποτελούσε ένα επαρκές θεσμικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή άμυνα (Ιωακειμίδης, 2001).

Η πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ διαμορφώθηκε μέσα από το σύστημα των τριών πυλώνων, συνθέτοντας υπερεθνικά και διακυβερνητικά στοιχεία. Στον πρώτο, τον κοινοτικό πυλώνα περιλαμβάνονταν οι τρεις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες (ΕΟΚ, ΕΚΑΧ, ΕΚΑΕ) με υπερεθνικό χαρακτήρα. Ο δεύτερος πυλώνας θεμελιωνόταν με τον τίτλο V της συνθήκης ίδρυσης της ΕΕ συγκροτώντας την ΚΕΠΠΑ σε διακυβερνητικό χαρακτήρα. Ο τρίτος πυλώνας κάλυπτε τα θέματα συνεργασίας στους τομείς δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων έχοντας επίσης διακυβερνητικό χαρακτήρα. Η πολύπλοκη αυτή δομή της ΕΕ αποτελούσε μια συμβιβαστική λύση στο ζήτημα της πολιτικής ολοκλήρωσης ανάμεσα στους ευρωπαϊστές και ευρωσκεπτικιστές με ισχυρούς ατλαντικούς δεσμούς (Europedia.moussis.eu). Οι διαφωνίες για τον διακυβερνητικό ή

κοινοτικοποιημένο χαρακτήρα της κοινής εξωτερικής πολιτικής αντικατόπτριζε τις διαφορετικές πολιτικές, ιδεολογικές και εθνικές προτεραιότητες των κυρίαρχων κρατών στα θέματα υψηλής πολιτικής. Ο Hoffmann (1966) ως υποστηρικτής της θεωρίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης του διακυβερνητισμού, αναφέρθηκε στη λογική της ολοκλήρωσης (ευρωπαϊσμός) και στη λογική της ετερότητας των κυρίαρχων εθνών-κρατών (εθνικισμός). Ισχυρίστηκε ότι δεν είναι η διαδικασία της διάχυσης αλλά οι αποφάσεις των κυβερνήσεων των εθνών - κρατών που υπαγορεύονται από εθνική συνείδηση και ανάλογα με τα εθνικά συμφέροντα που διακυβεύονται, θα καθορίσουν την έκταση και τον βαθμό της συνεργασίας προς την διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Το διακυβερνητικό μοντέλο της ΚΕΠΠΑ στη λήψη των αποφάσεων στηρίχτηκε στον κανόνα της ομοφωνίας μέσα από τους διακυβερνητικούς θεσμούς, όπως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών. Τα μέσα υλοποίησης της εκφράζονταν από :α) τις κοινές δράσεις, που είναι οι επιχειρησιακές δράσεις των κρατών-μελών της ΚΕΠΠΑ. Το Συμβούλιο επιφορτίζεται με την έγκριση της κοινής δράσης, προσδιορίζοντας τους στόχους, το πεδίο εφαρμογής, τα μέσα και την χρονική διάρκεια τους β) τις κοινές θέσεις, που τα κράτη-μέλη πρέπει να εφαρμόζουν στις εθνικές πολιτικές τους και να συμφωνούν με τις κοινές θέσεις της Ένωσης (Άρθρο J.3, TEU). Από την άλλη πλευρά ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στα θέματα της ΚΕΠΠΑ είναι αρκετά περιορισμένος. Ωστόσο διαθέτει δικαίωμα να ενημερώνεται τακτικά έχοντας την δυνατότητα να απευθύνει ερωτήσεις ή να διατυπώνει συστάσεις προς το Συμβούλιο, να διαβουλεύεται χωρίς να εμπλέκεται ουσιαστικά στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Όσο για τον δικαστικό έλεγχο, το Δικαστήριο αποκλείεται κατηγορηματικά για κάθε απόφαση της ΚΕΠΠΑ.

Με την συνθήκη του Μάαστριχτ, ύστερα από συμβιβασμούς μεταξύ Γαλλίας και Βρετανίας, εντάχθηκε στο θεσμικό σύστημα της ΕΕ η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση αποτελώντας την αμυντική συνιστώσα και αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της ΕΕ στον τομέα της ΚΕΠΠΑ (Άρθρο J.4, TEU). Η επαναδραστηριοποίηση της θα ήταν συμβατή με την κοινή πολιτική άμυνας και ασφάλειας στο πλαίσιο του NATO (Άρθρο J.4.4, TEU). Στις διακηρύξεις της ΔΕΕ για τον νέο ρόλο της και τις σχέσεις της με την ΕΕ και το NATO, τα κράτη-μέλη της «συμφώνησαν στην ανάγκη ανάπτυξης μιας γνήσιας ευρωπαϊκής ταυτότητας ασφάλειας και άμυνας και στην ανάγκη ανάληψης περισσότερων ευθυνών εκ μέρους των Ευρωπαίων για θέματα άμυνας» (<http://www.wcu.int/documents/911210en.pdf>, Maastricht Declaration, 10 Dec, 1991). Μετέπειτα, οι επιχειρησιακές της ικανότητες ενισχύονται με την

«Διακήρυξη Πέτερσμπεργκ», στην Υπουργική Σύνοδο της ΔΕΕ τον Ιούνιο του 1992 στη Βόννη, με τον καθορισμό του νέου πλαισίου αποστολών που θα αναλάμβανε η ΔΕΕ. Οι αποστολές αυτές συμπεριελάμβαναν τις ανθρωπιστικές, διάσωσης και διαχείρισης κρίσεων καθώς επίσης τις ειρηνευτικές αποστολές και επιβολής της ειρήνης (Peterberg Declaration, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>).

Στις καθοριστικές αυτές εξελίξεις αναφορικά με τον νέο επιχειρησιακό ρόλο της ΔΕΕ και την Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα, το NATO καλούνταν να αναμορφώσει ένα νέο πλαίσιο συνεργασίας με την ΕΕ. Στη Σύνοδο Κορυφής του 1994 στις Βρυξέλλες, αποδέχθηκαν την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας εντός της Συμμαχίας, ενισχύοντας έτσι τον ευρωπαϊκό πυλώνα της.⁷ Με σκοπό να διευκολυνθούν οι επιχειρήσεις της ΔΕΕ, το NATO δημιούργησε τις Συνδυασμένες Μικτές Δυνάμεις Επιχειρήσεων (Combined Joint Task Forces- CJTF), παρέχοντας νατοϊκά μέσα και δυνατότητες. Το 1996, στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στο Βερολίνο, τέθηκε το νέο στρατηγικό πλαίσιο συνεργασίας στον τομέα ασφάλειας μεταξύ NATO και ΕΕ. Επίσης, συμφωνήθηκε η ΔΕΕ να επιληφθεί τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Ασφάλειας και Άμυνας, στο πλαίσιο των υφιστάμενων δομών του NATO (Ευθυμίουπουλος, 2008).

Οι προσπάθειες για μια γνήσια Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα όπως την είχαν οραματιστεί το 1991 οι Mitterrand και Kohl, με τη δημιουργία της γαλλο-γερμανικής ταξιαρχίας και την σταδιακή μετεξέλιξη της το 1992 σε Ευρωσώμα (EUROCORPS), προσέκρουαν στις εσωτερικές αδυναμίες σύγκλισης της πολιτικής βούλησης των ευρωπαϊκών κρατών. Η γαλλο-γερμανική ταξιαρχία, απόρροια της επέκτασης της Συνθήκης των Ηλυσίων του 1963, με την φιλοδοξία να αποτελέσει τον πυρήνα για τη δημιουργία ενός μελλοντικού κοινού ευρωπαϊκού στρατού έβρισκε σθεναρή αντίσταση και από την αμερικανική ηγεσία. Ο φόβος ότι θα υποβαθμιζόταν ο ρόλος της Ατλαντικής Συμμαχίας και η ευρωατλαντική στρατιωτική αλληλεγγύη, αποδυνάμωσαν το ευρωπαϊκό εγχείρημα για μια αυτόνομη και ανεξάρτητη άμυνα. Η γαλλογερμανική διαφωνία αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας του Ευρωσώματος, υπαγόμενο ή όχι σε νατοϊκή διοίκηση, ανάγκασε την Γαλλία να επιστρέψει το 1995 στο στρατιωτικό σκέλος του NATO (Baun & Marek, 2017).

---

7 NATO Press Release M-1(94)003: The Brussels Summit Declaration, 11 Jan.1994, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease

Με τα δεδομένα αυτά, η νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας επιβεβαίωνε την κυρίαρχη θέση του NATO και την υποχώρηση των Ευρωπαϊστών από τη δημιουργία ενός «ευρωπαϊκού μοντέλου κοινής άμυνας». Η ΔΕΕ υπαγόμενη στις στρατιωτικές δομές του NATO, θα οδηγηθεί «στην σκιά» της Ατλαντικής Συμμαχίας (Βοσκόπουλος, 2008). Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, αν και έθεσε τα θεμέλια της κοινής εξωτερικής πολιτικής, στην πράξη ύστερα από την αποτυχημένη προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης στη Γιουγκοσλαβία, κατέδειξε ότι δεν συνέβαλε ουσιαστικά στην ανάπτυξη μιας πιο αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής. Έτσι, οι διαπραγματεύσεις της επόμενης διακυβερνητικής διάσκεψης προσπάθησαν να εισαγάγουν τις αναγκαίες θεσμικές μεταρρυθμίσεις και να προσαρμόσουν τον ρόλο της ΚΕΠΠΑ στις νέες απαιτήσεις των επόμενων δεκαετιών.

3.6 Η θεσμική ενίσχυση της ΚΕΠΠΑ

Σημαντική θεσμική εξέλιξη για την ΚΕΠΠΑ αποτέλεσε η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία υπογράφηκε στις 2 Οκτώβρη 1997 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Μαΐου 1999. Η διαμόρφωση της ατελούς στρατιωτικής συνιστώσας της ΚΕΠΠΑ να εξασφαλίσει τα αναγκαία μέσα, ώστε να μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην διαχείριση κρίσεων, απαιτούσε την αναθεώρηση της. Η 4^η διεύρυνση που είχε λάβει χώρα το 1995 με τις προσχωρήσεις της Αυστρίας, Φινλανδίας, Σουηδίας, και την επικείμενη 5^η μεγάλη ανατολική διεύρυνση, έθετε ζητήματα θεσμικού χαρακτήρα για την διαδικασία λήψης των αποφάσεων (Χριστοδουλίδης, 2001)

Για την καλύτερη λειτουργικότητα της ΚΕΠΠΑ εισήχθησαν οι εξής καινοτομίες όπως :

1). Η δημιουργία της θέσης του Υπατού Εκπροσώπου της ΚΕΠΠΑ, ο οποίος θα ήταν ο γενικός γραμματέας του Συμβουλίου και θα εκπροσωπούσε την ΕΕ για θέματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας. 2). Η σύσταση της Μονάδας Σχεδιασμού και Έγκαιρης Προειδοποίησης, ώστε τα κράτη-μέλη από κοινού να αντιδρούν αποτελεσματικά στις διεθνείς εξελίξεις. 3). Η διαδικασία λήψης αποφάσεων για θέματα της ΚΕΠΠΑ απλοποιείται καθώς εισάγεται ο μηχανισμός της «εποικοδομητικής αποχής» που σημαίνει ότι η αποχή κάποιου κράτους δεν εμποδίζει την διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ωστόσο, θεσπίζεται η

ενισχυμένη ειδική πλειοψηφία για τις κοινές δράσεις και τις κοινές στρατηγικές, προβλέποντας όμως για τα κράτη ρήτρα διασφάλισης, όταν διακυβεύονται ζωτικά εθνικά συμφέροντα... 4). Η Κοινή Στρατηγική αποτελούσε το νέο μέσο υλοποίησης της ΚΕΠΠΑ, συμπληρώνοντας τις κοινές θέσεις και κοινές δράσεις. Οι κοινές στρατηγικές καθορίζονται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ομόφωνα και είναι σύμφωνες με τα κοινά συμφέροντα των κρατών. Μέσα από τις κοινές στρατηγικές προσδιορίζονται οι στόχοι, η διάρκεια τους και τα μέσα που παρέχονται από την Ένωση και τα κράτη-μέλη. Το Συμβούλιο λαμβάνει τις αποφάσεις με ειδική πλειοψηφία, προκειμένου να υλοποιήσει τις κοινές στρατηγικές, κατόπιν έγκρισης των κοινών δράσεων και κοινών θέσεων (Τσαρδανίδης, 2016). 5). Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ενισχύεται καθώς είναι το κατεξοχήν αρμόδιο όργανο που επιφορτίζεται με την ευθύνη για μια προοδευτική διαμόρφωση κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία ενδέχεται να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, πλήρως συμβατής με τις υποχρεώσεις ορισμένων κρατών – μελών στο πλαίσιο του NATO. Ειδικότερα, η απόφαση για συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών επαφίεται στα κράτη - μέλη.

Μία ακόμη αλλαγή αφορούσε την ενδυνάμωση των θεσμικών σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και ΔΕΕ, με στόχο την ενσωμάτωση της ΔΕΕ στην Ένωση, κατόπιν αποφάσεως του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Για την επίτευξη των στόχων της Ένωσης προβλέφθηκε η χρήση στρατιωτικών μέσων με την ενσωμάτωση των αποστολών του Πέτερσμπεργκ, παρέχοντας έτσι στην ΕΕ πρόσβαση σε στρατιωτικές ικανότητες. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ παρουσίασε κάποιες σημαντικές θεσμικές βελτιώσεις για την διαμόρφωση της ΚΕΠΠΑ και τα νέα καθήκοντα της ΕΕ για την πρόληψη και διαχείριση κρίσεων, πάντα βεβαίως σε συνεργασία με το NATO.

3.7 Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ)

Καίριο και αποφασιστικό βήμα στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας αποτέλεσε η γαλλοβρετανική πρωτοβουλία με την Διάσκεψη του St. Malo, τον Δεκέμβριο του 1998. Οι θεσμικές ρυθμίσεις και προβλέψεις της Συνθήκης του Άμστερνταμ δεν είχαν ακόμη επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα σε πρακτικό επίπεδο. Η συνειδητοποίηση της αδυναμίας της ΕΕ να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στο πόλεμο του Κοσόβου, αλλά και η αλλαγή πλευσης της Βρετανίας με την υποστήριξη της για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής άμυνας, συνέβαλλαν

στην εκκίνηση μιας νέας διαδικασίας στην ΕΕ. Στη Διακήρυξη του St. Malo επισήμαναν την ανάγκη η ΕΕ να αποκτήσει σε «διακυβερνητικό επίπεδο» την «ικανότητα για αυτόνομη δράση» στη διεθνή σκηνή, με την υποστήριξη αξιόπιστων στρατιωτικών δυνάμεων. Για τον σκοπό αυτό, προτάθηκε η ΕΕ να αποκτήσει τις κατάλληλες δομές, δυνατότητα ανάλυσης κατάστασης, μηχανισμούς συλλογής πληροφοριών, στρατηγικές σχεδιασμού και προσφυγής στα κατάλληλα στρατιωτικά μέσα. Επίσης, στη Δήλωση τους συμφωνούσαν ότι η Ένωση «θα αναλαμβάνει δράση στις περιπτώσεις που η Ατλαντική Συμμαχία στο σύνολό της δεν είναι πρόθυμη να παρέμβει» και χωρίς οι όποιες ρυθμίσεις από πλευράς ΕΕ να δημιουργούν «επικαλύψεις» με το NATO (Rutten, 2001).

Ο νέος ενισχυμένος ρόλος της ΕΕ, με την εγκαθίδρυση του θεσμικού οικοδομήματος της ΕΠΑΑ, δεν θα ήταν εφικτός αν δεν είχε προηγηθεί η Συμφωνία του Βερολίνου τον Ιούνιο του 1996 και τα αποτελέσματα της Συνόδου Κορυφής του NATO στην Ουάσιγκτον του 1999. Στο νέο στρατηγικό πλαίσιο συνεργασίας, η ΕΕ αποκτούσε μια νέα ταυτότητα ως αυτόνομη οντότητα σε συνεργασία πάντα όμως με το NATO. Αυτό θα επέτρεπε στους Ευρωπαίους συμμάχους να έχουν μια πιο συνεκτική και αποτελεσματική συνεισφορά στις αποστολές και στις δραστηριότητες της Ατλαντικής Συμμαχίας. Οι ρυθμίσεις του Βερολίνου (Berlin Plus Agreement)⁸ αποτέλεσαν την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων της ΕΕ, για επιχειρήσεις στις οποίες η Ατλαντική Συμμαχία ως σύνολο δεν θα συμμετείχε. Η εφαρμογή τους τέθηκε σε ισχύ το 2003, δίνοντας την δυνατότητα στην ΕΕ να έχει πρόσβαση στις νατοϊκές υλικοτεχνικές υποδομές, στις δυνατότητες στρατιωτικού σχεδιασμού του NATO και δυνατότητες για επιλογή ευρωπαϊκών διοικήσεων, ενισχύοντας το ρόλο του DSACEUR κατά την άσκηση των ευρωπαϊκών του καθηκόντων.

Μετά την εξέλιξη αυτή, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας τον Ιούνιο του 1999, αποφασίστηκε ότι η Ένωση πρέπει να αναλάβει νέες ευθύνες εφοδιάζοντάς την με απαραίτητα μέσα και στρατιωτικές δυνατότητες, ώστε να είναι σε θέση να λαμβάνει αποφάσεις για μια Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Ο στόχος ήταν η ΕΕ να αποκτήσει αυτόνομη επιχειρησιακή ικανότητα για την αντιμετώπιση διεθνών κρίσεων. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έλαβε την απόφαση να μεταβιβαστούν οι αρμοδιότητες της ΔΕΕ στην ΕΕ, ώστε να μπορεί η ίδια να αναλαμβάνει και

---

8 European External Action Service: The Berlin plus agreement https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5388/shaping-of-a-common-security-and-defence-policy_en

να εκτελεί τις αποστολές Πέτερσμπεργκ. Ουσιαστικά, η Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας μετατράπηκε σε Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας, ως αναπόσπαστο μέρος της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας. Για την σταδιακή απορρόφηση της ΔΕΕ στην ΕΕ με χρονικό ορίζοντα το 2003, συμφωνήθηκε ο Ύπατος Εκπρόσωπος της ΚΕΠΠΑ να είναι και ο Γενικός Γραμματέας της ΔΕΕ. Επιπλέον, εξετάστηκε το ενδεχόμενο δημιουργίας σύστασης νέων πολιτικών και στρατιωτικών οργάνων.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999, οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων στήριξαν την απόφαση η ΕΕ να διεξάγει στρατιωτικές επιχειρήσεις για την αντιμετώπιση διεθνών κρίσεων σε περίπτωση που το ΝΑΤΟ δεν συμμετέχει σε αυτές ως σύνολο. Η στρατιωτική συνεργασία των κρατών εκφράστηκε μέσα από την υιοθέτηση του Πρωταρχικού Στόχου (Helsinki Headline Goal), ο οποίος σε βάθος χρόνου απέβλεπε στη δημιουργία Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης. Συγκεκριμένα, προβλέπονταν ότι τα κράτη θα έπρεπε ως το 2003, σε εθελοντική βάση, να μπορούν εντός 60 ημερών να αναπτύσσουν και να διατηρούν για έναν τουλάχιστον χρόνο στρατιωτικές δυνάμεις μέχρι και 50.000 - 60.000 ατόμων, για να μπορούν να εκτελούν τις αποστολές Πέτερσμπεργκ (Rutten, 2001). Επιπρόσθετα, δημιουργούνται νέες στρατιωτικές δομές στο Συμβούλιο, όπως η συγκρότηση της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας, η Ευρωπαϊκή Στρατιωτική Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Στρατιωτικό Επιτελείο. Τα πολιτικά και στρατιωτικά όργανα τέθηκαν σε πλήρη μόνιμη βάση και λειτουργία ύστερα από τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Νίκαιας τον Δεκέμβριο του 2000. Στο Ελσίνκι προβλέφθηκε ακόμη, και η συγκρότηση μηχανισμού για τη μη στρατιωτική διαχείριση των κρίσεων. Η πολιτική συνιστώσα των επιχειρήσεων αποφασίστηκε στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Φέιρα τον Ιούνιο του 2000 και του Γκέτεμποργκ το 2001. Τα κράτη δεσμεύονταν να παρέχουν 5.000 αστυνομικούς υπαλλήλους σε διάστημα 30 ημερών με δυνατότητα παροχής βοήθειας σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης.

Νέα προώθηση στο πεδίο της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας δόθηκε με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάκεν τον Δεκέμβριο του 2001, με την υιοθέτηση του Σχεδίου Δράσης για τις Ευρωπαϊκές Δυνατότητες (ECAP). Αποτελούσε το πρώτο βήμα για την αντιμετώπιση των ποσοτικών και ποιοτικών ελλείψεων των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων στις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Στο σχέδιο Δράσης Δυνατοτήτων συμφωνήθηκε τα κράτη μέλη της ΕΕ να «κινητοποιήσουν εθελοντικώς όλες τις προσπάθειες, τις επενδύσεις, τις

εξελίξεις και τα μέτρα συντονισμού, τόσο σε εθνικό όσο και σε πολυεθνικό επίπεδο, με στόχο τη βελτίωση των υφιστάμενων δυνατοτήτων και τη βαθμιαία ανάπτυξη των απαραίτητων μέσων για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων από την ΕΕ» (Rutten, 2001).

Το 2004 πέραν της μεγάλης διεύρυνσης της ΕΕ με την προσχώρηση δέκα ακόμη χωρών, στον τομέα της άμυνας το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου καθόρισε έναν νέο στόχο τον Πρωταρχικό Στόχο 2010 (Headline Goal 2010).⁹ Ήδη, με την υιοθέτηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας του 2003 η ΕΕ αποκτούσε έναν νέο ρόλο παγκόσμιου δρώντα έτοιμου να ανταπαντήσει στις νέες προκλήσεις ασφάλειας. Τα κράτη δεσμεύτηκαν ότι έως το 2010 θα μπορούσαν να ανταποκρίνονται σε ένα ευρύτερο φάσμα επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων, που καλύπτονταν από τη Συνθήκη της ΕΕ και ήταν σύμφωνες με τις θέσεις της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας. Στον Πρωταρχικό Στόχο 2010 ενσωματώνεται η έννοια των Μάχιμων Μονάδων (Battlegroups), οι οποίες ήταν στρατιωτικές μονάδες ταχείας ανάπτυξης ικανές να υποστηρίζουν την ΕΠΑΑ, τα αιτήματα του ΟΗΕ και να συνεργάζονται με το ΝΑΤΟ, στο πλαίσιο της διαλειτουργικότητας. Από το 2003 μέχρι και σήμερα η ΕΕ έχει αναλάβει μια σειρά ειρηνευτικών επιχειρήσεων στρατιωτικού και πολιτικού χαρακτήρα σε παγκόσμια κλίμακα.¹⁰

Τον Ιούλιο του 2004 με την Κοινή Δράση του Συμβουλίου Υπουργών ιδρύεται ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας με σκοπό την βελτίωση των ευρωπαϊκών αμυντικών δυνατοτήτων στον τομέα της διαχείρισης κρίσεων και την στήριξη της ΕΠΑΑ. Κατά το ίδιο έτος, το σχέδιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος θα προσπαθήσει να κωδικοποιήσει περαιτέρω την ΕΠΑΑ.

9

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705headlinegoal2010_/sede110705headlinegoal2010_en.pdf

10 https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en, military and civilian missions and operations

3.8 Οι ενισχυμένες συνεργασίες

Η πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα συνεχιστεί με την Συνθήκη της Νίκαιας, η οποία υπογράφηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2001 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Φεβρουαρίου του 2003. Βασικός της σκοπός ήταν επιλύσει τις θεσμικές «εκκρεμότητες του Άμστερνταμ» (Europa Eu/European Parliament/Fact sheets on the European Union, 2018)¹¹ και γενικότερα να αναμορφώσει την λειτουργικότητα και αποτελεσματικότητα των θεσμικών οργάνων, ενόψει της μελλοντικής της διεύρυνσης. Παρότι η Συνθήκη του Άμστερνταμ προέβλεπε τις ενισχυμένες συνεργασίες στον πρώτο και τρίτο πυλώνα, με την Συνθήκη της Νίκαιας επεκτάθηκε και στον δεύτερο πυλώνα με δυνατότητα αρνησικυρίας. Με την ενισχυμένη συνεργασία στον τομέα της ΚΕΠΠΑ, μέσα στο πλαίσιο της ευελιξίας, έδινε τη δυνατότητα στα κράτη που το επιθυμούσαν να προχωρήσουν σε στενότερη συνεργασία. Η σχετική διάταξη της συνθήκης προέβλεπε το ελάχιστο όριο των 8 κρατών για την καθιέρωση ενισχυμένης συνεργασίας, υπό τον όρο της μη παρεμπόδισης της συνοχής και ολοκλήρωσης της ΕΕ. Ωστόσο, οι νέες διατάξεις είχαν εφαρμογή μόνο για τις κοινές δράσεις και κοινές θέσεις, με εξαίρεση να αποτελούν τα ζητήματα με στρατιωτικές προεκτάσεις και το πεδίο της άμυνας (Europa Eu/EUR-LEX-xy0015).¹² Μία ακόμη τροποποίηση ρύθμισης στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας υπήρξε η θεσμική αυτονόμηση της ΕΕ από την ΔΕΕ. Ουσιαστικά, η ΔΕΕ έπαψε να αποτελεί τον αμυντικό βραχίονα της ΕΕ και να της παρέχει επιχειρησιακή ικανότητα, ενώ ενσωματώθηκε πλήρως στην ΚΕΠΑΑ. Περαιτέρω, με τη Συνθήκη της Νίκαιας ενσωματώθηκε η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας, αποκτώντας τη δυνατότητα να ασκεί πολιτικό έλεγχο και να αναλάβει τη στρατιωτική ηγεσία σε περιπτώσεις διαχείρισης κρίσεων.

3.9 Η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισαβόνας

Μετά την απόρριψη της Συνταγματικής Συνθήκης και την «διετή περίοδο προβληματισμού»,¹³ σημαντικές αλλαγές στον τομέα της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ επήλθαν από την Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία υπογράφηκε στις 13 Δεκεμβρίου 2007 και τέθηκε σε ισχύ

---

11 <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/4/the-treaty-of-nice>

12 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISUM%3Axy0015,Enhanced Cooperation](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISUM%3Axy0015,Enhanced+Cooperation)

13 <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/5/>, Θεματολογικά Δελτία για τη ΕΕ, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο : Η Συνθήκη της Λισαβόνας

1^η Δεκεμβρίου 2009. Η Συνθήκη για την Ίδρυση της ΕΚ μετονομάζεται σε Συνθήκη για την Λειτουργία της ΕΕ και ο όρος «Κοινότητα» αντικαθίσταται από τον όρο «Ένωση». Η ΕΠΑΑ μετονομάζεται σε ΚΠΑΑ και αποτελεί τον αμυντικό βραχίονα και αναπόσπαστο μέρος της ΚΕΠΠΑ, ενώ η ΕΕ αποφασίζει την ανάπτυξη αποστολών διαχείρισης κρίσεων με στρατιωτικά και μη στρατιωτικά μέσα (Αρθ.42/παρ.1/ΣΕΕ). Η ΚΠΑΑ αντιλαμβάνεται ως βασική προϋπόθεση για την κοινή αμυντική πολιτική της ΕΕ ώστε προοδευτικά σε μεταγενέστερο στάδιο ολοκλήρωσης να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, εφόσον ομόφωνα αποφασίσει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (παρ. 2). Η ΣΛΕΕ εφοδιάζει την Ένωση με το νομικό πλαίσιο και τα μέσα που της είναι απαραίτητα για να αντιμετωπίσει τις μελλοντικές προκλήσεις και να ικανοποιήσει τις προσδοκίες των πολιτών. Γίνεται λοιπόν μια προσπάθεια επανεκκίνησης της ευρωπαϊκής διαδικασίας ολοκλήρωσης με σκοπό την ενίσχυση της θέσης και επιρροής της ΕΕ στο διεθνές επίπεδο.

Μία από τις σημαντικότερες αλλαγές που προέκυψαν από την συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ) αφορά την κατάργηση της δομής των τριών πυλώνων. Η περίπλοκη αρχιτεκτονική τερματίζεται και αντικαθίσταται από την ΕΕ, η οποία διαθέτει νομοθετικές διαδικασίες που της επιτρέπουν να ασκεί πλήρως τις αρμοδιότητες που της έχουν απονεμηθεί. Η ΕΕ αποκτά πλέον ενιαία νομική προσωπικότητα, κάτι που αυξάνει τη διαπραγματευτική της ισχύ, καθώς μπορεί να ενεργεί ως διεθνής δρών, να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες και να δραστηριοποιείται στους διεθνείς οργανισμούς.¹⁴

Η ενδυνάμωση της Εξωτερικής Δράσης της Ένωσης επιτυγχάνεται μέσα από την συνένωση και αξιοποίηση των μέσων της εξωτερικής της πολιτικής τόσο στην χάραξη όσο και στην υιοθέτηση νέων πολιτικών. Η συνοχή της εξωτερικής δράσης της Ένωσης ενισχύεται με τη θέση της μόνιμης Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για περίοδο 2,5 ετών και την επαύξηση των καθηκόντων του Υπατου Εκπροσώπου για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας. Παρόλο που η Συνταγματική Συνθήκη προέβλεπε θέση Υπουργού Εξωτερικών, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας ο Υπάτος Εκπρόσωπος εκπροσωπεί την Ένωση στις διεθνείς σχέσεις και είναι ταυτόχρονα Πρόεδρος του Συμβουλίου των Εξωτερικών Υποθέσεων (Αρθ.27/παρ.1/ΣΕΕ) και Αντιπρόεδρος της Επιτροπής. Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης που αποτελείται από υπαλλήλους της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου Υπουργών και της Επιτροπής, καθώς και

---

14 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:12016ME/TXT>,

υπαλλήλους των διπλωματικών υπηρεσιών, συνδράμουν και στηρίζουν τον Ύπατο Εκπρόσωπο στην εκτέλεση των καθηκόντων του (Αρ.27/παρ.3). Επίσης, στο πλαίσιο της δημοκρατικότερης και διαφανέστερης Ευρώπης καθώς αναβαθμίζεται ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ο Ύπατος Εκπρόσωπος είναι υποχρεωμένος να ενημερώνει και να λαμβάνει δεόντως υπόψη τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Αρθ.36). Η συνεργασία του Ύπατου Εκπρόσωπου στα θέματα της ΚΕΠΠΑ ενισχύεται με την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας. Η βασική αποστολή της ΕΠΑ είναι η στενή παρακολούθηση της διεθνούς κατάστασης σε τομείς που άπτονται θέματα της ΚΕΠΠΑ και είναι υπεύθυνη για την στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων της ΚΠΑΑ (Αρθ.38).

Με την Συνθήκη της Λισαβόνας η διαμόρφωση της αμυντικής πολιτικής της Ένωσης ενισχύεται με την πρόβλεψη δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας, ο οποίος αναφέρεται στο τομέα της ανάπτυξης αμυντικών δυνατοτήτων, της έρευνας, των προμηθειών και των εξοπλισμών (Αρθ.42.παρ.3), με σκοπό την υποστήριξη του Συμβουλίου και των κρατών μελών να βελτιώσουν τις αμυντικές τους δυνατότητες στον τομέα της ΚΠΑΑ. Το γεγονός ότι η Ένωση δεν διαθέτει τα δικά της μέσα για την χρησιμοποίηση τους σε αποστολές εκτός της ΕΕ, θα πρέπει να στηρίζεται στις στρατιωτικές δυνατότητες των κρατών- μελών. Για την διευκόλυνση των επιχειρησιακών της αποστολών και τη γρήγορη ανταπόκριση της ΕΕ στις προκλήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος, η Συνθήκη της Λισαβόνας ενδυναμώνει το ρόλο της, με την υιοθέτηση της μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας (Αρθ.42), χωρίς να απαιτείται συγκεκριμένος αριθμός κρατών-μελών για την δημιουργία της. Η δυνατότητα αυτή δίνει την ευκαιρία στα κράτη-μέλη που πληρούν (Αρθ.42.παρ.6) υψηλά κριτήρια στρατιωτικών δυνατοτήτων και έχουν αναλάβει δεσμευτικότερες υποχρεώσεις στον τομέα της ΚΠΑΑ, οικειοθελώς να συνεργάζονται μεταξύ τους. Το Αρθ.2 του Πρωτοκόλλου υπ' αρ.10 διευκρινίζει ότι η μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία είναι ανοιχτή σε κάθε κράτος - μέλος αρκεί να πληροί τις προϋποθέσεις και να δεσμεύεται από τις συγκεκριμένες υποχρεώσεις που απορρέουν με τη συμμετοχή του στη μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία. Στο ίδιο περίπου πνεύμα κινείται και το αρθ.42.παρ.5, όπου αναγνωρίζεται η συνεργασία των ικανών και προθύμων κρατών-μελών να διεξάγουν συγκεκριμένες επιχειρησιακές αποστολές σε ένα πιο ευέλικτο επίπεδο στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ.

Στο ζήτημα λήψης αποφάσεων η ΚΕΠΠΑ και παρόλο την κατάργηση της πυλωνικής δομής, εξακολουθεί να διέπεται από την διακυβερνητική μέθοδο και τον κανόνα της ομοφωνίας στα θέματα της ΚΠΑΑ. Η ομοφωνία αίρεται και ακολουθείται ειδική πλειοψηφία

για την καθιέρωση μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας (Αρθ.46 παρ.2.ΣΕΕ). Επίσης ειδική πλειοψηφία απαιτείται και για τις πρακτικές ρύθμισης σύστασης, χρηματοδότησης και διαχείρισης του Ταμείου Εκκίνησης καθώς και για τα θέματα δημοσιονομικού ελέγχου (Αρθ.41.παρ.3). Ακόμη, ειδική πλειοψηφία λαμβάνεται για την σύσταση και τους κανόνες λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας.

Μια ακόμη καινοτομία της Μεταρρυθμιστικής συνθήκης της Λισαβόνας είναι η ρήτρα εθελούσιας αποχώρησης (Αρθ.50ΣΕΕ), η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας ή ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής (Αρθ.42.παρ.7ΣΕΕ) και η ρήτρα αλληλεγγύης (Αρθ.222ΣΛΕΕ). Στην πρώτη περίπτωση, οι χώρες που έχουν προσχωρήσει στην ΕΕ έχουν δικαίωμα να επιλέξουν αν θα παραμείνουν σε αυτήν, αναγνωρίζοντας έτσι στα κράτη - μέλη το δικαίωμα αποχώρησης από την Ένωση. Η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας που υιοθετήθηκε με την Συνθήκη της Λισαβόνας, αποτελούσε την συνέχιση του Άρθρου V της Δυτικοευρωπαϊκής ένωσης. Με την ενσωμάτωση της ΔΕΕ από την ΕΕ και αφού είχε ολοκληρώσει τον ιστορικό της σκοπό, η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας μεταβιβάζονταν πια στην Συνθήκη της Λισαβόνας. Η πρόθεση για αντικατάσταση της ρήτρας για αμοιβαία άμυνα που προέβλεπε η ΔΕΕ, είχε εμφανιστεί από το 2003 από τους συντάκτες του Σχεδίου της Συνταγματικής Συνθήκης, ενώ λίγους μήνες μετά την Συνθήκη της Λισαβόνας, στις 31/3/2010 ανακοινώθηκε η επίσημη διάλυση της ΔΕΕ για το 2011. Παρά τους συμβιβασμούς των κρατών που έγιναν για να συμπεριληφθεί στην Συνθήκη της Λισαβόνας η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας, «δεν μετέτρεψε τον χαρακτήρα της Ένωσης σε στρατιωτική συμμαχία» (Charalampous, 2010). Όπως αναφέρει και ο Παρίσης (2015) ότι «δεν πρόκειται για ρήτρα συλλογικής άμυνας, όπως εκείνη του άρθρου 5 του NATO», αφού το ζήτημα της εδαφικής άμυνας της Ευρώπης αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο του NATO. Γενικότερα, στη ρήτρα αμοιβαίας άμυνας ή αμοιβαίας συνδρομής, η αναφορά για βοήθεια στο κράτος- μέλος που θα δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφος του, δεν είναι υποχρεωτική αλλά εθελοντική και αποσκοπεί στην στενότερη συνεργασία των κρατών. Το πεδίο εφαρμογής της ρήτρας αλληλεγγύης αφορά σε περίπτωση που κράτος- μέλος δεχθεί τρομοκρατικές επιθέσεις, φυσική ή ανθρωπογενή καταστροφή, τότε τα υπόλοιπα κράτη-μέλη δύνανται να του παρέχουν βοήθεια εφόσον ζητηθεί από τις πολιτικές αρχές του.¹⁵ Η Συνθήκη

---

15 Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ,
C83/2010/<http://www2.parliament.cy/parliamentgr/101/codified%2030%20march%202010.pdf>

της Λισαβόνας ενδυνάμωσε την ΕΕ στην παγκόσμια σκηνή μέσω της συνένωσης των μέσων εξωτερικής πολιτικής.

3.10 Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO)

Ένας ακόμη θεσμικός μηχανισμός ανάπτυξης της ΚΠΑΑ, προσφέροντας μια διαφοροποιημένη προσέγγιση ολοκλήρωσης με στόχο την εμβάθυνση της στρατιωτικής συνεργασίας και την πρόθεση της ΕΕ για απόκτηση στρατηγικής αυτονομίας είναι η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία. Η ανάγκη για συλλογική δράση μέσα από την σταδιακή αμυντική ολοκλήρωση και πέρα από τις στρατιωτικές διακρατικές συνεργασίες διμερούς και πολυμερούς επιπέδου, δεν αποτελεί πλέον μόνο πολιτική επιλογή αλλά στρατηγική και οικονομική αναγκαιότητα. Η πρωτοβουλία αυτή προωθήθηκε κυρίως από την Γαλλία και τη Γερμανία για την χρηματοδότηση και ανάπτυξη κοινών στρατιωτικών εξοπλισμών, ως επίδειξη ενότητας μετά την απόφαση αποχώρησης της Βρετανίας από την ΕΕ αλλά και τις παροτρύνσεις των Αμερικανών ότι η Ευρώπη θα πρέπει να κάνει περισσότερα στον τομέα της άμυνας. Η Γαλλία επεδίωκε μέσα στο πλαίσιο της ευελιξίας, η μόνιμη συνεργασία να αποτελείται από έναν σκληρό πυρήνα κρατών ικανών να παρέχουν πόρους και στρατιωτικά μέσα αλλά και προθυμία να αναλαμβάνουν αποστολές στο εξωτερικό. Από την άλλη πλευρά, η Γερμανία αναζητούσε μια πιο διευρυμένη συμφωνία με τη συμμετοχή όλων των κρατών της ΕΕ, στο πλαίσιο της συλλογικής δράσης. Η επιφυλακτικότητα της Γερμανίας αποσκοπούσε στην αποφυγή υψηλών κριτηρίων εισδοχής, γεγονός που θα δημιουργούσε διαιρετικές τάσεις εντός της ΕΕ και αποξένωση πολλών κρατών-μελών. Ο τελικός συμβιβασμός των δύο χωρών επιτεύχθηκε με τον να μετατρέψουν την ΜΔΣ ως έναν μηχανισμό δέσμευσης, ώστε να ενθαρρύνουν και τα υπόλοιπα κράτη - μέλη σε συμμετοχή, με αύξηση των αμυντικών τους προσπαθειών μέσα από καθορισμένα χρονοδιαγράμματα για την βελτίωση του συντονισμού των αμυντικών τους πολιτικών (Billon & Quencez, 2017).

Η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισαβόνας εισήγαγε την έννοια της ΜΔΣ, η οποία αναφέρεται στα άρθρα 42 παρ.6 και 46 της ΣΕΕ καθώς και στο ενσωματωμένο Πρωτόκολλο με αριθμό 10. Έτσι «τα κράτη που πληρούν υψηλότερα κριτήρια στρατιωτικών δυνατοτήτων και έχουν αναλάβει δεσμευτικότερες υποχρεώσεις στον τομέα αυτόν, εν όψει

των πλέων απαιτητικών αποστολών θεσμοθετούν ΜΔΣ στο πλαίσιο της Ένωσης» (Αρθ.42.παρ.6 ΣΕΕ). Και στο άρθρο 46 «τα κράτη μέλη που επιθυμούν να συμμετάσχουν στην ΜΔΣ που ορίζεται στο άρθρο 42 παρ.6, τα οποία πληρούν τα κριτήρια και αναλαμβάνουν τις δεσμεύσεις στον τομέα των στρατιωτικών δυνατοτήτων που περιέχονται στο Πρωτόκολλο για την ΜΔΣ γνωστοποιούν την πρόθεση τους στο Συμβούλιο και στον Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας». Η διαδικασία αυτή παρέχει έναν βαθμό ευελιξίας με την έννοια ότι δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένο αριθμό κρατών που θα μπορούσαν να συμμετάσχουν σε ΜΔΣ, ενώ η απόφαση έγκρισης για την σύστασή της λαμβάνεται με ειδική πλειοψηφία. Οι αποφάσεις και οι συστάσεις του Συμβουλίου εγκρίνονται με ομοφωνία από τα συμμετέχοντα κράτη μέσα στο πλαίσιο της ΜΔΣ.

Για την επίτευξη των στόχων του Πρωτοκόλλου όπως: α) εντατικότερη ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων και β) συμμετοχή σε πολυεθνικές ομάδες, γ) συμμετοχή σε κύρια ευρωπαϊκά προγράμματα εξοπλισμού δ) συμμετοχή σε δραστηριότητες του ΕΟΑ ε) συμμετοχή σε ευρωπαϊκούς Τακτικούς Σχηματισμούς Μάχης, τα κράτη θα πρέπει να δεσμεύονται από τις εξής υποχρεώσεις:

- Συμφωνία στο επίπεδο αμυντικών δαπανών (επενδύσεις, εξοπλισμοί)
- Εναρμόνιση των στρατιωτικών τους μέσων στις στρατιωτικές απαιτήσεις, συγκέντρωση και διάθεση από κοινού με περαιτέρω εξειδίκευση των αμυντικών τους μέσων και δυνατοτήτων
- Θέσπιση μέτρων για ενίσχυση της διαλειτουργικότητας, διαθεσιμότητας, ευελιξίας και ανάπτυξης δυνάμεων
- Αντιμετώπιση και κάλυψη των ελλείψεων μέσα από πολυεθνικές προσεγγίσεις στο πλαίσιο του Μηχανισμού Ανάπτυξης Δυνατοτήτων
- Συμμετοχή όπου ενδείκνυται σε κοινά εξοπλιστικά προγράμματα του ΕΟΑ

Η ενεργοποίηση της ΜΔΣ, ύστερα από την απόφαση του Συμβουλίου και κατόπιν της κοινής γνωστοποίησης των 23 κρατών μελών, γίνεται για πρώτη φορά στις 11 Δεκεμβρίου 2017. Σ' αυτήν συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη εκτός από το Ηνωμένο Βασίλειο, την Δανία και την Μάλτα. Η συμμετοχή στην ΜΔΣ είναι εθελοντική, αλλά εάν ένα κράτος – μέλος αποφασίσει να ενταχθεί έχει υποχρεωτικές δεσμεύσεις. Τα ίδια τα συμμετέχοντα κράτη θα αποφασίσουν για τον ρυθμό και το βαθμό της αμυντικής ολοκλήρωσης, τους τομείς προόδους και τις ελλείψεις της ευρωπαϊκής άμυνας που θα πρέπει να καλύψουν. Τα κριτήρια συμμετοχής της

PESCO θα πρέπει να καλύπτουν τις επιχειρησιακές, οικονομικές και βιομηχανικές πτυχές της Άμυνας, όπως είχαν προβλεφθεί το 2007 από το Υπουργικό συντονιστικό συμβούλιο του ΕΟΑ συμπεριλαμβάνοντας «τακτικούς αυξανόμενους προϋπολογισμούς για την άμυνα σε πραγματικούς όρους με σκοπό την επίτευξη των συμφωνηθέντων στόχων». Αυτό συνεπάγεται ότι :

- η προμήθεια εξοπλισμού συμπεριλαμβάνοντας E&A και E&T θα πρέπει να είναι στο 20% των συνολικών αμυντικών δαπανών
- οι ευρωπαϊκές συλλογικές προμήθειες εξοπλισμού θα πρέπει να ανέρχονται στο 35% της συνολικής δαπάνης εξοπλισμών
- οι ευρωπαϊκές συλλογικές δαπάνες για αμυντικές επενδύσεις E&T θα φθάνουν στο 20% στο σύνολο των αμυντικών δαπανών για E&T
- αύξηση του μεριδίου των αμυντικών δαπανών για E&T, ώστε να πλησιάζει στο 2% του συνόλου των αμυντικών δαπανών(EDA, Benchmarks και EUR-Lex Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ L 12/63, 17/1/2018).

Τα παραπάνω κριτήρια όπως αναφέρει ο ΕΟΑ είναι «συλλογικά και εθελοντικά χωρίς να υπάρχουν συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα για την πραγματοποίησή τους».

Το επόμενο βήμα ήταν η έγκριση 17 συνεργατικών προγραμμάτων (PYTHIA, OCEAN 2020, GOSSA, ACAMSII, VESTLIFE) με στόχο την κατάρτιση, ανάπτυξη ικανοτήτων και επιχειρησιακή ετοιμότητα σε τομείς όπως το ιατρικό επιτελείο της ΕΕ, την στρατιωτική κινητικότητα για την απλοποίηση και τυποποίηση των διασυνοριακών στρατιωτικών μεταφορών, τη θαλάσσια επιτήρηση και την κυβερνοασφάλεια. Τα προγράμματα αφορούν την επιχειρησιακή λειτουργία και την ανάπτυξη δυνατοτήτων για την βελτίωση της αποτελεσματικότητας των στρατιωτικών επιχειρήσεων της ΕΕ και την τόνωση της ανάπτυξης της ευρωπαϊκής αμυντικής ικανότητας. Κατόπιν τον Μάρτιο του 2018 το Συμβούλιο ενέκρινε έναν χάρτη πορείας για την εφαρμογή της ΜΔΣ με την δυνατότητα να παρέχεται καθοδήγηση για τον τρόπο, τις διαδικασίες και τους κοινούς κανόνες διακυβέρνησης που θα διέπουν τα υφιστάμενα και μελλοντικά συνεργατικά έργα. Έτσι, κάθε συμμετέχον κράτος υποβάλλει ένα εθνικό σχέδιο εφαρμογής, με το οποίο περιγράφονται οι προσπάθειες που θα καταβάλει για να ανταποκριθεί στην εκπλήρωση των στόχων της ΜΔΣ. Μέσα από τα προγράμματα αυτά η ΕΕ επιδιώκει την εμβάθυνση της ενωσιακής αμυντικής συνεργασίας έχοντας ως προτεραιότητες την προστασία της ΕΕ και των πολιτών της, την

ανάπτυξη των ικανοτήτων των εταίρων και την αντιμετώπιση των εξωτερικών συγκρούσεων και κρίσεων. Αρωγός στην προσπάθεια αυτή είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας, το οποίο θα παρέχει τους αρχικούς πόρους για έρευνα και ανάπτυξη καθώς και οικονομική ενίσχυση για την από κοινού απόκτηση προηγμένης αμυντικής τεχνολογίας και εξοπλισμού με στόχο την εξοικονόμηση του κόστους. Ήδη η ΕΕ μέσα από τον απευθείας προϋπολογισμό της ή μέσω συγχρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας παρέχει οικονομικά κίνητρα με ποσοστό 20% για συνεργατικά προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης αμυντικών ικανοτήτων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέστησε σαφές ότι θα προωθήσει την ολοκλήρωση της άμυνας με την παροχή οικονομικών κινήτρων ως 10% επιπλέον όταν τουλάχιστον 3 κράτη θα συνεργαστούν από κοινού εντός του πλαισίου της ΜΔΣ.

Στον τομέα της εμβάθυνσης της συνεργασίας, σημαντικό ρόλο παίζει και η Συντονισμένη Ετήσια Επισκόπηση (CARD), η οποία προβλέπονταν από το Σχέδιο Εφαρμογής για την Ασφάλεια και την Άμυνα του 2016 (Ενημερωτικό Δελτίο: EEAC/Implementation Plan on Security and Defence,). Το Σχέδιο περιλάμβανε την CARD ως μια από τις 13 προτάσεις προς υλοποίηση που παρουσίαζε, ώστε να ανταποκριθεί στις φιλοδοξίες της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφάλειας του 2016. Αναφορικά με την CARD στον τομέα της άμυνας, καθιερώνεται μια διαδικασία επισκόπησης σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης δίνοντας έμφαση σε ζητήματα αμυντικών δαπανών, εθνικών επενδύσεων και ερευνητικών προσπαθειών. Ο ρόλος της έγκειται στον προσδιορισμό και αξιολόγηση των ελλείψεων και των τρόπων αντιμετώπισης τους καθώς και επέκταση των δραστηριοτήτων της στην ενίσχυση των μέσων ταχείας αντίδρασης της ΕΕ με τον συντονισμό και τον καλύτερο σχεδιασμό των αμυντικών δαπανών.

Στον τομέα βελτίωσης των δομών διαχείρισης κρίσεων, το Συμβούλιο τον Ιούνιο του 2017 συμφώνησε στη δημιουργία Στρατιωτικής Δυνατότητας Σχεδίασης και Διεξαγωγής Επιχειρήσεων (MPCC), για τον επιχειρησιακό σχεδιασμό και την διεξαγωγή μη εκτελεστικών στρατιωτικών αποστολών της ΚΠΑΑ. Η νέα αυτή δομή θα ενδυναμώσει την ικανότητα της ΕΕ να αντιδρά στις διεθνείς κρίσεις πιο συνεκτικά και αποτελεσματικά. Η επιτυχία των φιλοδοξιών της ΜΔΣ για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων, θα πρέπει να συντονίζονται και να αλληλοσυνδέονται με τις πρωτοβουλίες όπως η ετήσια συντονισμένη επισκόπηση, το Ευρωπαϊκό ταμείο Άμυνας που θα επιτρέψει τους οικονομικούς πόρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να ενθαρρύνουν την αμυντική συνεργασία και την βιομηχανική εξυγίανση, αλλά και την υποστήριξη του ΕΟΑ για την διευκόλυνση των σχεδίων ανάπτυξης ικανοτήτων.

Πράγματι, η δημιουργία της ΜΔΣ παρότι εστιάζει στην εμβάθυνση της αμυντικής ολοκλήρωσης για μια κοινή άμυνα, η αποτελεσματικότητα της κρίνεται από την τήρηση των συμφωνηθέντων υποχρεωτικών νομικών δεσμεύσεων των κρατών - μελών που την έχουν υπογράψει. Ο μηχανισμός ελέγχου για την εφαρμογή της ΜΔΣ, επιτυγχάνεται μέσα από την Συντονισμένη Ετήσια Επισκόπηση, όπου και αξιολογούνται τα εθνικά σχέδια υλοποίησης και η τήρηση των δεσμεύσεων. Η μη συμμόρφωση στις δεσμευτικές υποχρεώσεις της ΜΔΣ, σύμφωνα με το άρθρο 46 παρ.4 : «εάν συμμετέχον κράτος - μέλος δεν πληροί πλέον τα κριτήρια ή δεν μπορεί πλέον να τηρήσει τις δεσμεύσεις των άρθρων 1 και 2 του Πρωτοκόλλου για την ΜΔΣ, το Συμβούλιο μπορεί να εκδώσει απόφαση για την αναστολή της συμμετοχής του κράτους αυτού». Βέβαια, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να δημιουργήσει αρνητικό αντίκτυπο στην συνοχή και ολοκλήρωση της αμυντικής συνεργασίας (Billon & Quencez, 2017), αλλά λειτουργεί αποτρεπτικά για τα κράτη που εκδηλώνουν συμπεριφορές λαθρεπιβάτη (Novaky, 2018).

Τα ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια που τίθενται αποτελούν σταδιακά βήματα για την επίτευξη του στόχου της κοινής άμυνας. Η ΜΔΣ είναι μια διαδικασία σύγκλισης για κοινό αμυντικό σχεδιασμό που θα οδηγήσει σε κοινή άμυνα (Mauro, 2015). Ωστόσο, τα κριτήρια αυτά μπορεί να είναι αναγκαία αλλά δεν είναι ρεαλιστικό να απαιτούνται από την στιγμή της προσχώρησης των κρατών, γιατί θα είναι απαγορευτικό για την πλειοψηφία των κρατών, καθώς είναι πολύ λίγα τα κράτη - μέλη της ΕΕ που μπορούν να επιτύχουν τον στόχο του 2% των αμυντικών δαπανών του ΑΕΠ. Η ιδέα αυτή αντικατοπτρίζει τα κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ που τέθηκαν πριν την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος και τη δημιουργία της ΟΝΕ. Με το ίδιο σκεπτικό αν όλα τα κριτήρια σύγκλισης θα έπρεπε να πληρούνται κατά τη στιγμή της εισόδου, πολλά κράτη - μέλη της ευρωζώνης δεν θα μπορούσαν να εισέλθουν στο κοινό νόμισμα (Biscop, 2008:4)

Η αποτελεσματικότητα της ΜΔΣ συναρτάται και από την στρατηγική σύγκλιση, καθώς οι διαφωνίες εξακολουθούν να υπάρχουν μεταξύ των κρατών όσον αφορά τις προτεραιότητες ασφάλειας. Για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλτικής ο φόβος τους εστιάζεται στη Ρωσία, ενώ η Νότια Ευρώπη δίνει προτεραιότητα στην σταθερότητα της Β.Αφρικής για τον έλεγχο της παράτυπης μετανάστευσης. Αλλά και η παρουσία του ΝΑΤΟ δημιουργεί διαφορετικές στρατηγικές επιλογές των κρατών. Η Γερμανία ως ένθερμος υποστηρικτής της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης ενδιαφέρεται για την στενή βιομηχανική συνεργασία με τον αμυντικό τομέα της Ευρώπης, προσδοκώντας περισσότερα οφέλη για τις γερμανικές

αμυντικές της επιχειρήσεις. Παράλληλα γνωρίζουν ότι η Ευρωπαϊκή Ασφάλεια και η ασφάλεια του παγκόσμιου εμπορίου που είναι σημαντική για την γερμανική οικονομία, παρέχεται πιο αξιόπιστα από τις εγγυήσεις των ΗΠΑ, μέσω του NATO. Η Γαλλία με την ΜΔΣ επιδιώκει την ισχυροποίηση των αμυντικών δυνατοτήτων των συμμετεχόντων κρατών μελών της, ώστε να μπορεί να διεξάγει επιχειρήσεις κρίσεων στην ευρύτερη γειτονιά της, Αφρική και Μέση Ανατολή, χρησιμοποιώντας ευρωπαϊκούς μηχανισμούς, δομές και οικονομικούς πόρους. Η στρατηγική αυτονομία της Ευρώπης από την γαλλική σκοπιά αντιλαμβάνεται όχι ως ανάπτυξη δυνατοτήτων για συλλογική άμυνα, αλλά ως δυνατότητα αυτόνομης επιχειρησιακής δράσης. Επίσης, η Γαλλία επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της βιομηχανικής αυτονομίας της ΕΕ, με τον περιορισμό πρόσβασης τρίτων χωρών (ΗΠΑ) στην ευρωπαϊκή αμυντική αγορά και την ενίσχυση των μεγαλύτερων δυτικών αμυντικών επιχειρήσεων. Η Πολωνία και οι Βαλτικές χώρες νιώθουν πιο ασφαλείς με την διατήρηση στενών σχέσεων με τις ΗΠΑ και NATO, και δεν βλέπουν κάποιο λόγο είτε για να αποδεσμευτούν είτε για να ενισχύσουν την στρατηγική αυτονομία της Ευρώπης. Την ΜΔΣ την θεωρούν ως μια ευκαιρία για πιο στενή συνεργασία με την Δυτική Ευρώπη (Gotkowska, 2018:11-14). Το Ηνωμένο Βασίλειο πιστός σύμμαχος των ΗΠΑ και του NATO, αλλά και από τις πλέον ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις της ΕΕ με δυνατότητες πυρηνικής αποτροπής ήταν πάντα αντίθετο στην στενότερη συνεργασία για την αμυντική ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η άρνηση του στη διαχείριση της ευρωπαϊκής άμυνας σε υπερεθνικούς θεσμούς και η ανησυχία του για τον περιορισμό της βρετανικής ηγεμονίας ήταν οι λόγοι που εναντιώνονταν σε κάθε ευρωπαϊκή προσπάθεια αμυντικής ολοκλήρωσης. Η γαλλοβρετανική πρωτοβουλία του St.Malo 1998, όπως υποστηρίζει ο Witney (2015:17) ήταν περισσότερο ένδειξη ηγεμονίας παρά πρόθεση συμμετοχής. Για τους Βρετανούς το St.Malo ήταν αναγκαίο, προκειμένου να ενισχυθεί ο ευρωπαϊκός πυλώνας εντός του NATO. Οι ισχυροί δεσμοί τους με την Ατλαντική Συμμαχία ως τον μοναδικό εγγυητή της ευρωπαϊκής ασφάλειας εκδηλώθηκε και με την εναντίωση τους στη δημιουργία Ευρωπαϊκού Αρχηγείου αντίστοιχο του SHAPE του NATO, με το επιχείρημα ότι θα ήταν ανταγωνιστικό με εκείνο της Συμμαχίας (Witney, 2015:17). Παρότι η στρατιωτική διάσταση της Βρετανίας είναι συνυφασμένη με το NATO, ωστόσο επιθυμεί να διατηρήσει στενές σχέσεις αμυντικής συνεργασίας με την ΕΕ και μετά την αποχώρησή της. Η απόφαση της για έξοδο από την ΕΕ ίσως να διευκολύνει και να ικανοποιήσει την επιθυμία κάποιων φιλόδοξων κρατών για ευρωπαϊκή αμυντική ενοποίηση. Το πρώτο βήμα έγινε με την γαλλογερμανική συνθήκη του Άαχεν, η οποία δημιουργεί τις

προϋποθέσεις εμβάθυνσης της αμυντικής ολοκλήρωσης με απώτερο στόχο οι ισχυροί και οι ικανοί που θέλουν και μπορούν προχωρούν, γεγονός που παραπέμπει στην εμπειρία της διαδικασίας δημιουργίας της Ευρωζώνης. Ίσως, όταν ο χρόνος και οι συνθήκες ωριμάσουν, να μπορέσουν να παρακινηθούν και τα υπόλοιπα κράτη – μέλη, ώστε να συμβάλλουν στην επίτευξη του συλλογικού σκοπού της ΕΕ στο σύνολο της, για μια κοινή αμυντική πολιτική της Ένωσης που θα οδηγήσει στην κοινή άμυνα.

Γενικότερα, η σχέση του NATO και της ΕΕ στα θέματα άμυνας και ασφάλειας θεωρείται συμπληρωματική και αυτό επιβεβαιώνεται με τις κοινές δηλώσεις τους. Συγκεκριμένα, στην νέα κοινή δήλωση συνεργασίας NATO –ΕΕ του 2018 αναφέρουν ότι οι ευρωπαϊκές προσπάθειες ενισχύουν παράλληλα και την διατλαντική ασφάλεια.: « Δεχόμαστε με ικανοποίηση τις προσπάθειες της ΕΕ να ενισχύσει την ευρωπαϊκή ασφάλεια και άμυνα ώστε να προστατεύει καλύτερα την Ένωση και τους Πολίτες της και να συμβάλλει στην ειρήνη και τη σταθερότητα στις γειτονικές χώρες και πέραν αυτών. Η μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας συμβάλλουν στην επίτευξη αυτών των στόχων» (EUCO:EU-NATO Joint Declaration, 2018, Brussels). Ο στόχος της ΜΔΣ για ανάπτυξη περισσότερων δυνατοτήτων μέσω της συγκέντρωσης θα ωφελήσει και το NATO, μέσα από την κατανομή των βαρών ως πάγια απαίτηση των ΗΠΑ. Η συνεργασία ΕΕ-NATO αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα όχι μόνο για την ευρωπαϊκή ασφάλεια και άμυνα αλλά και για την διασφάλιση της διατλαντικής συνοχής και αλληλεγγύης. Άλλωστε, οι προκλήσεις και για τους δυο οργανισμούς είναι κοινές, τα συμφέροντα κοινά γι' αυτό τον λόγο θα πρέπει να έχουν συμπληρωματικό και αμοιβαίο ενισχυτικό ρόλο στη στήριξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, χωρίς ανταγωνιστικές τάσεις.

Πίνακας 1 Η χρονική εξέλιξη της Ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας

1947	Συνθήκη Δουνκέρκης	
1948	Συνθήκη Βρυξελλών	
1949	Συνθήκη Ουάσιγκτον -NATO	
1950	Σχέδιο Pleven- Ε.Α.Κ	Προέβλεπε τη δημιουργία πανευρωπαϊκών δυνάμεων με κοινό προϋπολογισμό, κοινό

		σύστημα προμηθειών
1951	Συνθήκη Παρισίων ΕΚΑΧ	Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, BENELUX
1952	Συνθήκη Ε.Α.Κ	
1954	-Απόρριψη της Ε.Α.Κ. (Γαλλία) -Δημιουργία της ΔΕΕ-WEU	
1955	Σύμφωνο Βαρσοβίας	
1957	Συνθήκες της Ρώμης – Ευρωπαϊκές Κοινότητες	Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, BENELUX
1966	Αποχώρηση Γαλλίας από το NATO	
1989	Πτώση του Τείχους του Βερολίνου	
1991	-Α΄ Πόλεμος του Κόλπου -Διάλυση του Συμφώνου Βαρσοβίας	
1992	Δήλωση Petersberg Tasks της ΔΕΕ (-Πόλεμος Βοσνία- Ερζεγοβίνη)	Η ΔΕΕ αναλαμβάνει ανθρωπιστικές και επιχειρήσεις διάσωσης, πρόληψης και διαχείρισης κρίσεων , επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης
1992-1993	Συνθήκη Μάαστριχτ	Ίδρυση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας
1995	Η Ε.Ε των 15	Προσχώρηση Φιλανδίας, Αυστρίας, Σουηδίας
1996	Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας (ESDI)	Το NATO συμφωνεί στην ανάπτυξη της ESDI μέσα στο πλαίσιο της ΔΕΕ
1997	Συνθήκη Άμστερνταμ	-Ενσωμάτωση των Petersberg Tasks στην ΚΕΠΠΑ -Δημιουργία θέσης ΓΓ/ΥΕ ΚΕΠΠΑ
1998	-Η διακήρυξη του ST-Malo (-Πόλεμος του Κοσόβου)	Αυτόνομη Δράση με αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις – εκκίνηση της Ευρωπαϊκής άμυνας
1999	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κολωνίας	Δημιουργία κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ),Μεταφορά λειτουργιών της ΔΕΕ στην ΕΕ
1999	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ελσίνκι EU Headline Goal 2003	-Δημιουργία αυτόνομης αμυντικής δυνατότητας 60.000 άντρες που να μπορούν να αναπτυχθούν μέσα σε 60 ημέρες για 1 χρόνο -δημιουργία Πολικής Επιτροπής Ασφάλειας, Στρατιωτική Επιτροπή, Στρατιωτικό Προσωπικό
2001	-9/11 Τρομοκρατικές επιθέσεις -Πόλεμος Αφγανιστάν	

2002	Συμφωνία Βερολίνου – Berlin Plus Agreement	Στρατηγική εταιρική σχέση ΕΕ-NATO, πρόσβαση της ΕΕ στους πόρους και τις υποδομές του NATO
2003	-Πρώτες αποστολές της ΕΕ -Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (-Β΄ Πόλεμος του Κόλπου)	EUFOR CONCORDIA- ΠΓΔΜ EUFOR ARTEMIS - Κονγκό
2004	-Ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας (EDA) (-Τρομοκρατικές επιθέσεις Μαδρίτη) - Η 5 ^η μεγαλύτερη διεύρυνση της ΕΕ, η ΕΕ των 25	-ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων στον τομέα διαχείρισης κρίσεων --προώθηση και ενίσχυση της ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών -ενίσχυση της EATBB -ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής E&T
2005	Τρομοκρατικές επιθέσεις Λονδίνο	
2007	Σχηματισμός των EU - Battlegroups (- Η ΕΕ των 27, ένταξη Βουλγαρίας, Ρουμανίας)	
2008	1 ^η Ναυτική επιχείρηση	EU NAVFOR ATALANTA(Κέρας Αφρικής)
2009	Συνθήκη Λισαβόνας	
2010	Πλαίσιο της Γάνδης (-Αραβική άνοιξη)	Εξορθολογισμός και μεγιστοποίηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων - pooling and sharing
2011	Επέμβαση στην Λιβύη	
2013	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Defence matters (- η ΕΕ των 28, ένταξη Κροατίας)	Εκκίνηση του διαλόγου για θέματα ασφάλειας και άμυνας της ΚΠΑΑ
2014	-Γεγονότα Κριμαίας -Εμφάνιση του ISIS	
2015	Τρομοκρατικές επιθέσεις Παρίσι	Charlie Hebdo
2016	Ευρωπαϊκή Παγκόσμια Στρατηγική	
2017	-Έναρξη ΜΔΣ-(PESCO) -ΣΕΕΑ(CARD) -ΣΔΣΔΕ(MPCC)	

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Εισαγωγή

Η σύγκλιση στην ευρύτερη έννοια της αναφέρεται στην υιοθέτηση πολιτικών εκ μέρους των κρατών, διεθνών οργανισμών, περιφερειακών και τοπικών αρχών με στόχο να αναπτυχθούν με παρόμοιο τρόπο, να αναπτύξουν ομοιότητες και παρεμφερή χαρακτηριστικά στις δομές, διαδικασίες και επιδόσεις στην πάροδο του χρόνου. Έτσι, η αύξηση οποιασδήποτε ομοιότητας μεταξύ ενός ή περισσότερων χαρακτηριστικών στους στόχους, στις εισροές, στα μέσα, στα αποτελέσματα μιας συγκεκριμένης πολιτικής προς ένα κοινό σημείο σε μια δεδομένη χρονική περίοδο ορίζεται ως σύγκλιση πολιτικής (Knill, 2005: 768). Στον αμυντικό τομέα, η διαδικασία σύγκλισης εκλαμβάνεται ως η διαμόρφωση μιας κοινής αμυντικής πολιτικής προς ένα σταθερό καθεστώς στρατιωτικών δαπανών, ως μια τάση ομογενοποίησης αμυντικών πολιτικών και παρόμοιας αντίδρασης στα ζητήματα ασφάλειας. Ειδικότερα, η επιτάχυνση και η έκταση της παγκόσμιας διασυνδεσιμότητας με την επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου, της οικονομίας και της παραγωγής εμπεριέχει μια διαδικασία διαρθρωτικών αλλαγών που συντελούνται σταδιακά σε κάθε τομέα της κοινωνικής οργάνωσης, από τον οικονομικό έως αυτόν της ασφάλειας (McGrew, 2007:65-66). Οι σύγχρονες τεχνολογίες και οι υποδομές πληροφορικής για επικοινωνίες και μεταφορές έχουν δημιουργήσει την αλληλεξάρτηση των κρατών και την αναγκαστική τους προσαρμογή στα νέα δεδομένα του παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος. Ο παγκόσμιος χαρακτήρας των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες όπως οι οικονομικές υφέσεις και η ανισορροπία των διεθνών αγορών, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, τα ζητήματα ασφάλειας, οργανωμένο έγκλημα, παράνομη μετανάστευση, τρομοκρατία κ.α απαιτούν την συνεργασία των κρατών σε παγκόσμια βάση υιοθετώντας παρόμοιες πολιτικές προς αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων τους.

Η αντιμετώπιση των απαιτήσεων ασφάλειας και άμυνας πραγματοποιείται με την διάθεση πόρων από τον οικονομικό στον αμυντικό τομέα, ώστε να αποκτηθούν ή να διατηρηθούν οι υπάρχουσες στρατιωτικές δυνατότητες που θα ενισχύσουν την εθνική ισχύ και γενικότερα την αμυντική, αποτρεπτική ή επεμβατική ικανότητα μιας χώρας. Οι αμυντικές δαπάνες που αποτελούν το κόστος των εισροών για την παραγωγή άμυνας και ασφάλειας, εκφράζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ και μετρούν το τμήμα του εισοδήματος μιας

χώρας που αφιερώνει στην άμυνα της. Το ύψος των αμυντικών δαπανών που καθορίζεται από το μέγεθος του ποσοστού του ΑΕΠ που διαθέτει για την άμυνα μια χώρα ή μια ομάδα χωρών μιας συγκεκριμένης γεωπολιτικής περιοχής που έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά, επηρεάζεται από εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Μολονότι, οι προσδιοριστικοί παράγοντες των αμυντικών δαπανών διαφέρουν και μεταβάλλονται διαχρονικά σε κάθε χώρα, οι στρατιωτικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες είναι αυτοί που κυρίως επιδρούν σε οποιαδήποτε αύξηση ή μείωση της ζήτησης τους. Οι στρατιωτικοί παράγοντες ως εξωτερικές επιδράσεις στη ζήτηση αμυντικών δαπανών αναφέρονται στο γεωστρατηγικό περιβάλλον ασφάλειας και την ύπαρξη πραγματικών ή πιθανών εχθρών ή συμμάχων. Ως εσωτερικές επιδράσεις συνιστούν οι οικονομικοί παράγοντες αναφερόμενοι στο εισόδημα και τις τιμές, καθώς και οι πολιτικοί, γραφειοκρατικοί παράγοντες, όπως ο τύπος του εκάστοτε πολιτικού συστήματος και γενικότερα η ιδεολογία, οι αποφάσεις και οι επιλογές του εκάστοτε κυβερνητικού σχηματισμού (Dunne & Perlo - Freeman, 2003; Yildirim, J. & S. Sezgin, 2005).

Η ύπαρξη ή όχι της διαδικασίας σύγκλισης στις αμυντικές δαπάνες ως ποσοστό επί του ΑΕΠ εξετάστηκε μέσα από εμπειρικές μελέτες για διάφορες χρονικές περιόδους και διάφορα δείγματα χωρών. Η διερεύνηση της σύγκλισης των αμυντικών δαπανών σε διεθνές επίπεδο ως ποσοστό του ΑΕΠ μέσα από τη χρήση μεθοδολογιών παρατηρήθηκε στην εμπειρική μελέτη των Lau et al. (2015). Εξετάζοντας την μεταπολεμική περίοδο 1988-2012 στο δείγμα 37 χωρών και χρησιμοποιώντας τη μη γραμμική απόλυτη β-σύγκλιση, εντόπισαν την τάση σύγκλισης στον παγκόσμιο μέσο όρο των στρατιωτικών δαπανών. Επίσης, η εξέταση της ύπαρξης σύγκλισης των στρατιωτικών δαπανών εξετάστηκε από τους Arvanitidis et al. (2014), σε δείγμα 128 χωρών και καλύπτοντας την μεταπολεμική περίοδο 1988-2008 με την χρησιμοποίηση της σ και β σύγκλισης. Τα εμπειρικά αποτελέσματα τους κατέδειξαν τάσεις σύγκλισης των στρατιωτικών δαπανών και ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων κρατών, αντικατοπτρίζοντας την εμφάνιση παρόμοιων χαρακτηριστικών στις αμυντικές πολιτικές τους για την κατανομή των πόρων στην άμυνα. Σε μια ακόμη μελέτη των Arvanitidis & Kollias (2016), επεκτείνοντας την χρονική περίοδο για να συμπεριλάβουν και την ψυχροπολεμική περίοδο 1970-2015, σε δείγμα 86 χωρών, χρησιμοποίησαν την β - σύγκλιση και την σύγκλιση κατά ομάδες. Η διαπίστωση τους ήταν η τάση σύγκλισης των αμυντικών δαπανών ενώ κατά την εκτίμηση τους διαφαίνεται η ύπαρξη μιας πολιτικής σύγκλισης παρότι αδύναμης και αργής, με τάση των περισσότερων χωρών για μείωση των αμυντικών δαπανών

ως ποσοστό του ΑΕΠ. Στην πρόσφατη μελέτη τους (Arvanitidis & Kollias) 2018, εξετάζουν το σύνολο των 167 χωρών που παρουσιάζονται στη νέα βάση δεδομένων του SIPRI για την περίοδο του 1950 – 2015. Τα αποτελέσματα της έρευνας τους εστιάζονται σε τρεις κυρίαρχες τάσεις που εμφανίστηκαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο 1950 - 2015. Κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου παρουσιάζεται απόκλιση των αμυντικών δαπανών ενώ στην μεταδιπολική περίοδο παρατηρείται μια γενικότερη τάση σε διεθνές επίπεδο σύγκλιση πολιτικών αναφορικά με τις εισροές για την παραγωγή άμυνας και ασφάλειας και γενικότερα σύγκλιση προς χαμηλότερα επίπεδα στρατιωτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ. Σε σχέση με τα τελευταία χρόνια όπως διαπιστώνουν η παγκόσμια τάση εμφανίζει ενδείξεις απόκλισης. Διάφορες άλλες εμπειρικές μελέτες στην διεθνή βιβλιογραφία ασχολήθηκαν με τις στρατιωτικές δαπάνες και την επίδραση τους στην οικονομική ανάπτυξη, για διαφορετικές χώρες και διαφορετικές χρονικές περιόδους χρησιμοποιώντας διαφορετικές μεθοδολογίες και καταλήγοντας σε διαφορετικά συμπεράσματα.

Γενικότερα, η διερεύνηση της σύγκλισης ως ένα οικονομικό φαινόμενο μελετήθηκε μέσα από πολυάριθμες έρευνες από την δεκαετία του '80 θεωρητικά και εμπειρικά με την νεοκλασική θεωρία της οικονομικής μεγέθυνσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι κάθε οικονομική θεωρία υιοθετεί τη μεθοδολογία της ανάπτυξης «μοντέλων», δηλαδή της εξαγωγής συμπερασμάτων που βασίζονται στη τήρηση μιας σειράς υποθέσεων που τίθενται εκ των προτέρων. Συνεπώς, τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις αναλύσεις τους δεν αποτελούν ως τις μοναδικές λύσεις των προβλημάτων αλλά δίνουν χρήσιμες πληροφορίες για ορισμένους τρόπους προσέγγισης τους. Σύμφωνα με το μοντέλο του Solow γνωστό και ως μοντέλο εξωγενούς μεγέθυνσης, η διαδικασία σύγκλισης υπάρχει όταν προσεγγίζεται το επίπεδο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των πλουσίων χωρών από τις φτωχές χώρες, τείνοντας προς το επίπεδο κατάστασης ισορροπίας (β-σύγκλιση). Και εδώ λαμβάνεται μια σειρά υποθέσεων ότι υπάρχει τεχνολογική ομοιογένεια και ίδιες προτιμήσεις έτσι ώστε οι διαφορές μεταξύ των χωρών σε σχέση με το κατά κεφαλήν εισόδημα να συρρικνώνονται, καθώς κάθε οικονομία προσεγγίζει την μακροχρόνια κατάσταση ισορροπίας. Αντίθετα, το νέο νεοκλασικό μοντέλο της ενδογενούς μεγέθυνσης των Romer (1986), Lucas (1988), επεσήμαναν την απουσία σύγκλισης μεταξύ πτωχών και πλούσιων χωρών, καθώς υπάρχει τεχνολογική ανομοιογένεια. Γι αυτούς ο ρυθμός μεγέθυνσης σε μια οικονομία δεν προσδιορίζεται από εξωγενείς παράγοντες, αλλά από την ίδια την οικονομία και τις επιλογές πολιτικής που κάνει.

Η εφαρμογή της σύγκλισης χρησιμοποιήθηκε σε διάφορα επιστημονικά πεδία όπως οικονομική μεγέθυνση, θεωρητική οικονομετρία, περιφερειακός σχεδιασμός, γεωγραφία, χρηματοοικονομικά, τεχνολογική βιομηχανία και ιδιαίτερα στην σύγκλιση της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης (Quah, 1996). Πληθώρα εμπειρικών μελετών για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, εξετάζουν διάφορες χρονικές περιόδους και υποπεριόδους, χρησιμοποιώντας διάφορες μεθοδολογίες σύγκλισης και μεταβλητές, προσφέρουν συγκρίσεις και εκτιμήσεις για την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τόσο σε επίπεδο κρατών – μελών όσο και περιφερειών. Είναι γεγονός ότι η ΕΕ στην οικονομική της διάσταση καλείται να επιλύσει το οικονομικό πρόβλημα της κατανομής των πόρων σε μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, ώστε το τελικό αποτέλεσμα να είναι καλύτερο για τους Ευρωπαίους συνολικά. Σε όλα τα στάδια της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης(ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, τελωνειακής ένωσης (1968), κοινή αγορά) απώτερος στόχος ήταν τα ευεργετικά της αποτελέσματα να διαχέονται με τρόπο δίκαιο στα μέλη της, ώστε να υπάρχει ένα κοινό επίπεδο ανάπτυξης και οικονομικής εξέλιξης. Έτσι λοιπόν για να λειτουργήσει ευεργετικά για όλους μια ενοποιημένη αγορά, θα πρέπει οι οικονομίες να είναι σε μεγάλο βαθμό ομογενοποιημένες ώστε οι θετικές επιδράσεις μιας κοινής αγοράς να διαχέονται συμμετρικά και δίκαια στα μέλη της. Η σύγκλιση των οικονομιών αποτέλεσε στόχος για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με την υιοθέτηση των ονομαστικών κριτηρίων σύγκλισης του Μάαστριχτ για την δημιουργία της ευρωζώνης, με στόχο την πορεία μιας ομάδας οικονομιών προς ένα συγκεκριμένο επίπεδο.

Η επιτυχία της πολιτικής σύγκλισης μέσα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον συμβιβασμό ή τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις των υπαρχουσών εθνικών πολιτικών στις απαιτήσεις των ευρωπαϊκών πολιτικών. Η προσαρμογή των χωρών στην διαδικασία του εξευρωπαϊσμού των πολιτικών τους γίνεται πιο εύκολα όταν ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές συνάδουν βασιζόμενες σε κοινές αρχές και αντιλήψεις. Η διεύρυνση της ΕΕ στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης δημιούργησε τον προβληματισμό αναφορικά με τις αναπτυξιακές προοπτικές των νέων αυτών κρατών - μελών. Σε θεωρητικό επίπεδο, υπήρξε η πεποίθηση ότι η διεύρυνση επηρεάζει την εμβάθυνση και ενισχύει την ανομοιογένεια και την οικονομική πρόοδο της ΕΕ. Οι διαφορές των χωρών ή περιοχών κατά ποσό μπορούν να υπερκεραστούν και να καταστούν ομοειδείς με την πάροδο του χρόνου ώστε να υπάρχει σύγκλιση των οικονομιών τους, αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης στο πλαίσιο της θεωρίας της οικονομικής μεγέθυνσης.

4.2 σ-σύγκλιση

Οι διάφορες προσεγγίσεις των θεωριών της οικονομικής ανάπτυξης των χωρών σχετίζεται και με διαφορετικές μεθοδολογίες διερεύνησης της σύγκλισης. Οι πιο διαδεδομένες είναι η σύγκλιση τύπου σ, η σύγκλιση τύπου β και η σύγκλιση κατά ομάδες.

Η σ-σύγκλιση εξετάζει την διαχρονική εξέλιξη της διασποράς του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των οικονομιών μιας ομάδας χωρών ή περιοχών. Κατά τον Sala-i- Martin (1996) σύγκλιση των οικονομιών με την έννοια της σ-σύγκλισης υπάρχει αν η διαφορά στα πραγματικά επίπεδα των κατά κεφαλήν εισοδημάτων τείνουν να μειώνονται στο χρόνο.

Όταν δηλαδή ισχύει :

$$\sigma_{t+T} < \sigma_t \quad (2)$$

Όπου σ_t η διασπορά στον χρόνο t των λογαρίθμων $\log(Y_{i,t})$ και σ_{t+T} είναι η αντίστοιχη διασπορά στον χρόνο $t+T$ του $\log(Y_{i,t+T})$. Επομένως σύμφωνα με τον Sala-i- Martin η β-σύγκλιση είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την ύπαρξη της σ-σύγκλισης, αφού η β-σύγκλιση τείνει να δημιουργεί σ-σύγκλιση.

Για την ανάλυση της σ- σύγκλισης, χρησιμοποιούμε τα μέτρα διασποράς, δηλαδή την τυπική απόκλιση και τον συντελεστή μεταβλητότητας του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η τυπική απόκλιση που προκύπτει από την θετική ρίζα της διακύμανσης, είναι το μέτρο που υπολογίζει το ποσό της μεταβολής ή της διασποράς ενός συνόλου τιμών δεδομένων. Μια χαμηλή τυπική απόκλιση υποδηλώνει ότι τα σημεία των δεδομένων τείνουν να είναι κοντά στον μέσο όρο του συνόλου, ενώ μια υψηλή τυπική απόκλιση υποδεικνύει την απομάκρυνση – απόκλιση από την αναμενόμενη τιμή. Έτσι μια μείωση της τυπικής απόκλισης, δηλώνει ότι οι εισοδηματικές διαφορές συρρικνώνονται διαχρονικά και ως εκ τούτου υπάρχει σύγκλιση. Αντίθετα μια αύξηση της, δηλώνει απόκλιση των οικονομιών. Ο συντελεστής μεταβλητότητας που μετρά την σ-σύγκλιση, δηλαδή την τυπική απόκλιση της κατανομής της μεταβλητής σε σύγκριση με την μέση τιμή της, αναφέρεται στο πηλίκο της τυπικής απόκλισης προς την μέση τιμή του δείγματος και δίνεται από τον εξής τύπο:

$$C_v = \frac{\sigma}{\mu} \quad (3)$$

Μια χαμηλή τιμή, μείωση του συντελεστή μεταβλητότητας υποδηλώνει ότι η μέση απόκλιση μιας κατανομής θα είναι μικρότερη και άρα υπάρχει σύγκλιση.

Η β-σύγκλιση σχετίζεται με το νεοκλασικό υπόδειγμα οικονομικής μεγέθυνσης και διαχωρίζεται σε απόλυτη ή άνευ όρων και κατά συνθήκη ή υπό όρους σύγκλιση. Η απόλυτη σύγκλιση τύπου β αναφέρεται όταν υπάρχει η τάση των οικονομιών που παρουσιάζουν χαμηλότερα αρχικά επίπεδα κατά κεφαλήν ΑΕΠ να μεγεθύνονται πιο γρήγορα από αυτές που παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα, γεγονός που τους οδηγεί στο να ισορροπούν μακροχρόνια σε ένα κοινό σημείο. Η απόλυτη β – σύγκλιση σύμφωνα με το νεοκλασικό υπόδειγμα μεγέθυνσης επιτυγχάνεται μόνο όταν οι οικονομίες παρουσιάζουν παρόμοιες προτιμήσεις και ομοιογένεια σε διαρθρωτικούς, τεχνολογικούς, δημογραφικούς και άλλους παράγοντες. Αν, δεν ισχύουν αυτές οι προϋποθέσεις και εμφανίζονται διαφορές στο τεχνολογικό επίπεδο, στο επίπεδο των αποταμιεύσεων, στον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού τότε δεν θα συγκλίνουν στο ίδιο επίπεδο, αλλά σε διαφορετικά επίπεδα μακροχρόνιας ισορροπίας, υποδηλώνοντας την εμφάνιση της κατά συνθήκης β-σύγκλισης (Πετράκος, 2016:49). Η κατά συνθήκη β-σύγκλιση εξετάζει την κάθε οικονομία ως προς το δικό της σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας για την ύπαρξη σύγκλισης ή απόκλισης, χωρίς να σημαίνει απαραίτητα ότι τα κατά κεφαλήν ΑΕΠ των φτωχότερων οικονομιών συγκλίνουν με αυτά των πλουσιότερων. Αρνητικές τιμές του συντελεστή β υποδηλώνουν ότι οι οικονομίες με υψηλότερο αρχικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, εμφανίζουν μικρότερο ρυθμό μεταβολής του και έτσι υπάρχει ένδειξη απόλυτης β- σύγκλισης. Θετικές τιμές του συντελεστή β φανερώνουν ότι οι οικονομίες με υψηλότερο αρχικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, παρουσιάζουν μεγαλύτερους ρυθμούς μεταβολής και έτσι υπάρχει απόκλιση. Στην εμπειρική τους μελέτη οι Barro και Sala-i- Martin (1991:154) για τις 73 περιφέρειες της Δυτικής Ευρώπης στην εξεταζόμενη περίοδο 1950 – 1985 διαπίστωσαν τον ρυθμό της β- σύγκλισης να κυμαίνεται στο 2% ανά έτος, με αποτέλεσμα μια οικονομία θα καλύψει την μισή απόσταση προς το σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας σε 35 περίπου χρόνια.

Στην παρούσα εργασία γίνεται εφαρμογή της σ- σύγκλισης, προσπαθώντας να διαπιστωθεί η τάση εξομοίωσης των στρατιωτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ των κρατών - μελών της ΕΕ, καταδεικνύοντας έτσι την βούλησή τους να ακολουθήσουν κοινή πορεία με στόχο την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής αμυντικής ένωσης ή όχι.

5. ΑΝΑΛΥΣΗ

Οι προσπάθειες για περαιτέρω ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης και γενικότερα τη σύγκλιση των ευρωπαϊκών πολιτικών στον αμυντικό τομέα με στόχο την κοινή πανευρωπαϊκή άμυνα δεν είναι ένα εύκολο εγχείρημα. Η αμυντική ολοκλήρωση των 28 κρατών - μελών της ΕΕ σχετίζεται με μια σειρά από πολύπλοκα ζητήματα. Οι διαφορές των κρατών – μελών ποικίλουν αναφορικά με το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης, την γεωγραφική έκταση, τον πληθυσμό, τις θρησκευτικές, τις εθνικο-πολιτισμικές παραμέτρους. Έτσι, και στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας, παρατηρούνται διαφορετικές αμυντικές δομές, ανομοιογένεια στις στρατιωτικές δυνατότητες και στρατηγικά δόγματα που προέρχονται από διαφορετικές πολιτικές κουλτούρες. Παρότι η αμυντική συνεργασία μεταξύ των κρατών ενισχύθηκε μέσα από την θεσμική σύγκλιση, η πολιτική βούληση όλων των κρατών της ΕΕ για την υιοθέτηση παρόμοιων πολιτικών αμυντικών προτιμήσεων σε δόγματα, σε εισροές για την παραγωγή άμυνας, σε μέσα και πρακτικές για χρήση στρατιωτικής δύναμης, είναι αυτή που θα καθορίσει την μελλοντική μορφή της ευρωπαϊκής αμυντικής αρχιτεκτονικής.

5.1 Οι στρατιωτικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ

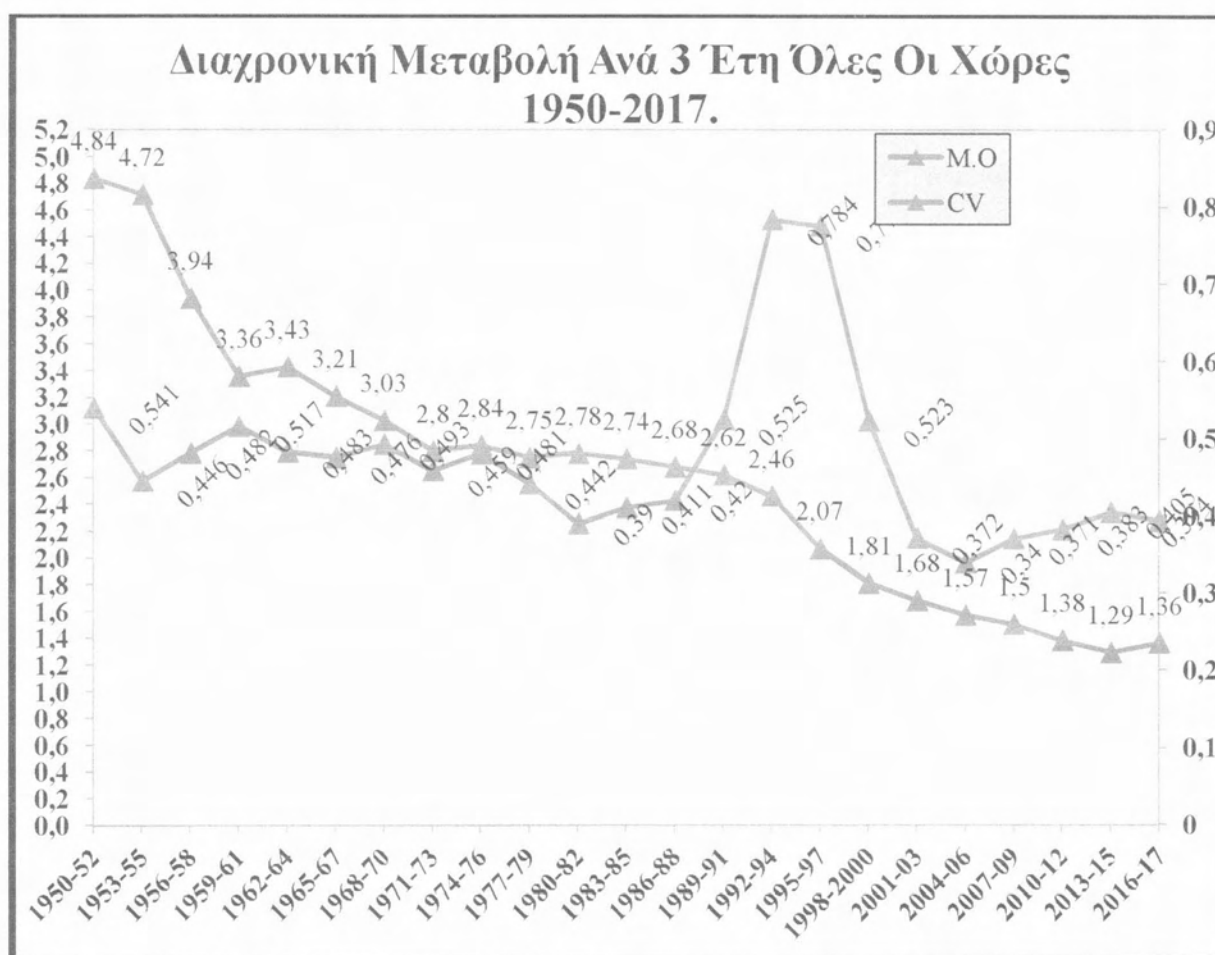
Στο παρακάτω γράφημα 3 απεικονίζεται ο μέσος όρος των ΣΔ των 28 χωρών που είναι κράτη - μέλη της ΕΕ. Στο συγκεκριμένο δείγμα χωρών που ξεκινά από το 1950, συμπεριλαμβάνουμε τις αμυντικές δαπάνες των χωρών όχι με το κριτήριο της χρονικής τους ένταξης στην ΕΕ, αλλά με το κριτήριο των διαθέσιμων στοιχείων που δίνονται για κάθε χώρα, της οποίας τα δεδομένα αντλούμε από την νέα αναρτημένη βάση δεδομένων του SIPRI (1949-2017).

Όπως παρατηρούμε, διαχρονικά ο μέσος όρος των αμυντικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ για τις 28 χώρες του δείγματος, από το 1950 έως και το 2015, καταγράφει καθοδική πτωτική πορεία, φθάνοντας στο 1,81% κατά την μεταψυχροπολεμική τριετία 1998-2000, με την τριετία 2013-15 να εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό 1,29% ενώ μόλις τα τελευταία χρόνια 2016-17 υπάρχει μια αναστροφή της τάσης μείωσης. Από το αρχικό έτος 1950 ως το 2017 ο μέσος όρος των ΣΔ του ποσοστού επί του ΑΕΠ ήταν στο 2,58%, για τα έτη 1950-1985 3,36%

και 1,80% για την περίοδο του τέλους της ψυχροπολεμικής εποχής έως και σήμερα 1990 - 2017.

Γράφημα 3. Μέσοι όροι ΣΔ επί του ΑΕΠ και Συντελεστής μεταβλητότητας για τις 28 χώρες.

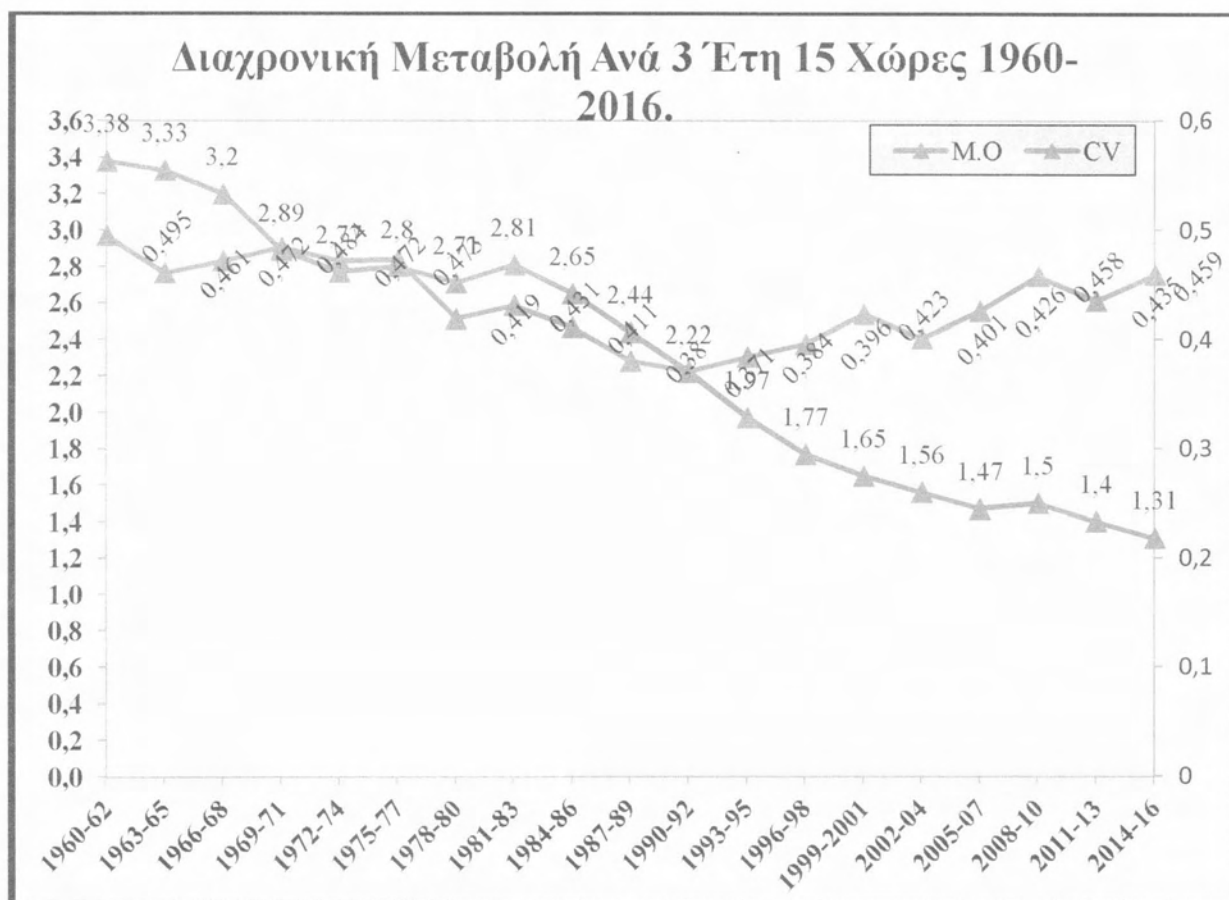

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Αναφορικά με τον Συντελεστή μεταβλητότητας αρχικά για την περίοδο του ψυχρού πολέμου παρατηρούνται αυξομειώσεις ακολουθώντας μια σταθερή πορεία που δημιουργούν στιγμιαίες τάσεις σύγκλισης και απόκλισης, ώσπου διακόπτονται απότομα το 1990. Στην μεταδιπολική εποχή η τιμή του Συντελεστή μεταβλητότητας διαγράφει αξιοσημείωτη ανοδική πορεία υποδηλώνοντας απόκλιση ως τις αρχές του 2000. Από το 2000 - 2015 ο συντελεστής

μεταβλητότητας της τυπικής διακύμανσης μειώνεται καταδεικνύοντας τάσεις σύγκλισης, ενώ τα τελευταία χρόνια υπάρχουν ήπιες αυξήσεις του Σ.Μ.

Γράφημα 4. Μέσοι όροι ΣΔ επί του ΑΕΠ και Συντελεστής μεταβλητότητας για τις 15 χώρες

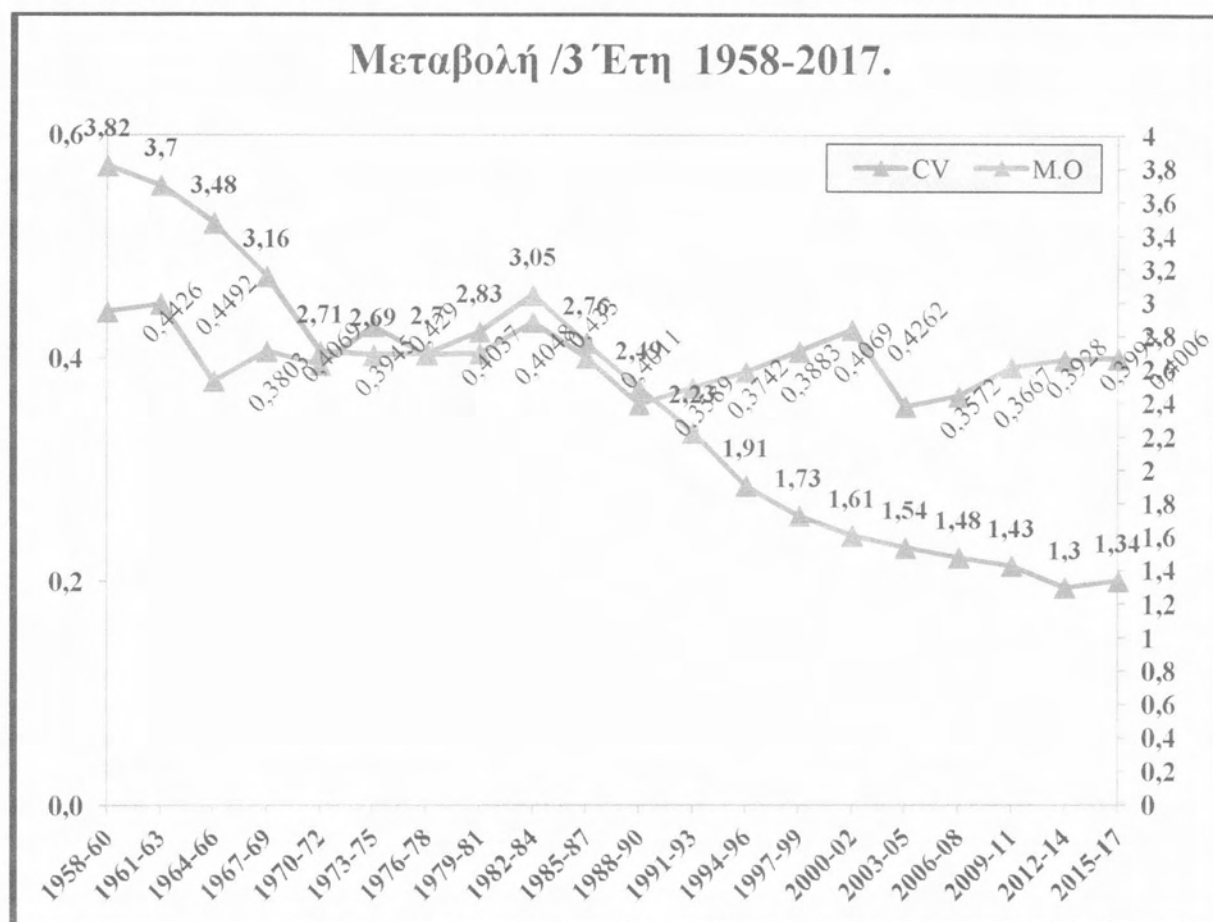

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Στο γράφημα 4 οι Μ.Ο και ο Σ.Μ των ΣΔ αναφέρονται στις 15 ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Βέλγιο, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Δανία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Αυστρία, Φιλανδία, Σουηδία), χωρίς να λαμβάνεται ο χρόνος ένταξης τους στην ΕΕ. Επίσης, περιλαμβάνονται και οι χώρες που κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου επέλεξαν το καθεστώς ουδετερότητας(Αυστρία). Το ποσοστό των ΣΔ επί του ΑΕΠ των εξεταζόμενων χωρών εμφανίζει μια γενική πτωτική τάση η οποία θα διακοπεί για λίγο το 1981 σημειώνοντας μια μικρή αύξηση και τα επόμενα χρόνια με την

λήξη του ψυχρού πολέμου έως και σήμερα θα συνεχίσουν να μειώνονται με σταθερό ρυθμό. Από το 1990 - 2016 ο μέσος όρος των ΣΔ επί του ΑΕΠ των 15 χωρών ήταν 1,65%, αρκετά μειούμενος σε σχέση με την περίοδο 1960-2016 2,3% και 1960-1989 2,89%. Η ανάλυση του συντελεστή μεταβλητότητας για το συγκεκριμένο δείγμα χωρών αρχικώς από το 1960-1986 διαγράφει ανοδική πορεία με τάσεις απόκλισης αλλά στη συνέχεια μειώνεται ώστε να δημιουργείται σύγκλιση προς χαμηλά επίπεδα που κορυφώνονται από το 1987 ως το 1998. Από το 1995 ο Μ.Ο των ΣΔ των 15 χωρών είναι 1,8% κάτω από το 2% και συνεχίζει σταθερά πτωτικά ως το 2017 να φθάνει στο 1,31%. Ο Συντελεστής μεταβλητότητας από το 1999 έως και το 2016 ακολουθεί σχετικά σταθερή ανοδική πορεία, ενώ ο Μ.Ο των ΣΔ ως ποσοστό του ΑΕΠ συνεχίζει καθοδική πορεία.

Γράφημα 5. Μέσοι όροι ΣΔ επί του ΑΕΠ και Σ.Μ για τα 28 κράτη - μέλη της ΕΕ

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Στο γράφημα 5 απεικονίζονται οι Μ.Ο και ο Σ.Μ για τα 28 κράτη-μέλη της ΕΕ. Ο υπολογισμός των δεδομένων για κάθε χώρα γίνεται από την στιγμή της ένταξης της στην ΕΕ. Αρχικά, από το 1958 - 1972 περιλαμβάνονται οι 6 χώρες που δημιούργησαν την ΕΟΚ, προσθέτοντας σταδιακά και τις υπόλοιπες χώρες. Ακολουθούν το 1973 οι επόμενες τρεις χώρες Δανία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, το 1981 η Ελλάδα, 1986 Ισπανία, Πορτογαλία, το 1995 Αυστρία, Φιλανδία, Σουηδία, ώστε το δείγμα των χωρών να αυξάνεται από 9 σε 15 χώρες. Στην συνέχεια η μεγάλη διεύρυνση της ΕΕ 2004, αυξάνει τα κράτη από 15 σε 25, προσθέτοντας το 2007 Βουλγαρία, Ρουμανία και με την τελευταία ένταξη της Κροατίας το 2013 να γίνουν 28. Οι Μ.Ο των ΣΔ επί του ΑΕΠ στο σύνολο κατά την περίοδο 1958-2017 ήταν 2,4%, 1958-1990 3,03%, 1991- 2017 1,61%. Στην περίοδο του ψυχρού πολέμου μέχρι και το τέλος του οι Μ.Ο στο σύνολο των χωρών που αποτελούν τότε την ΕΕ καταγράφουν και το υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με την μεταψυχροπολεμική περίοδο ως το 2017.

Γενικότερα, από το 1958 -1969 το ποσοστό των ΣΔ επί του ΑΕΠ διατηρείται υψηλό αλλά με σταδιακή πτωτική πορεία, ακολουθώντας μια σύντομη σταδιακή αύξηση από τις αρχές του 1980 για να ξαναρχίσει η πτωτική πορεία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, φτάνοντας την τριετία 2012-2014 στο πιο χαμηλό ποσοστό των ΣΔ του ΑΕΠ 1,30%. Ήδη από το 2015 - 2017 διαφαίνεται αλλαγή της κατάστασης προς μια μικρή αύξηση του Μ.Ο στο ποσοστό των ΣΔ επί του ΑΕΠ.

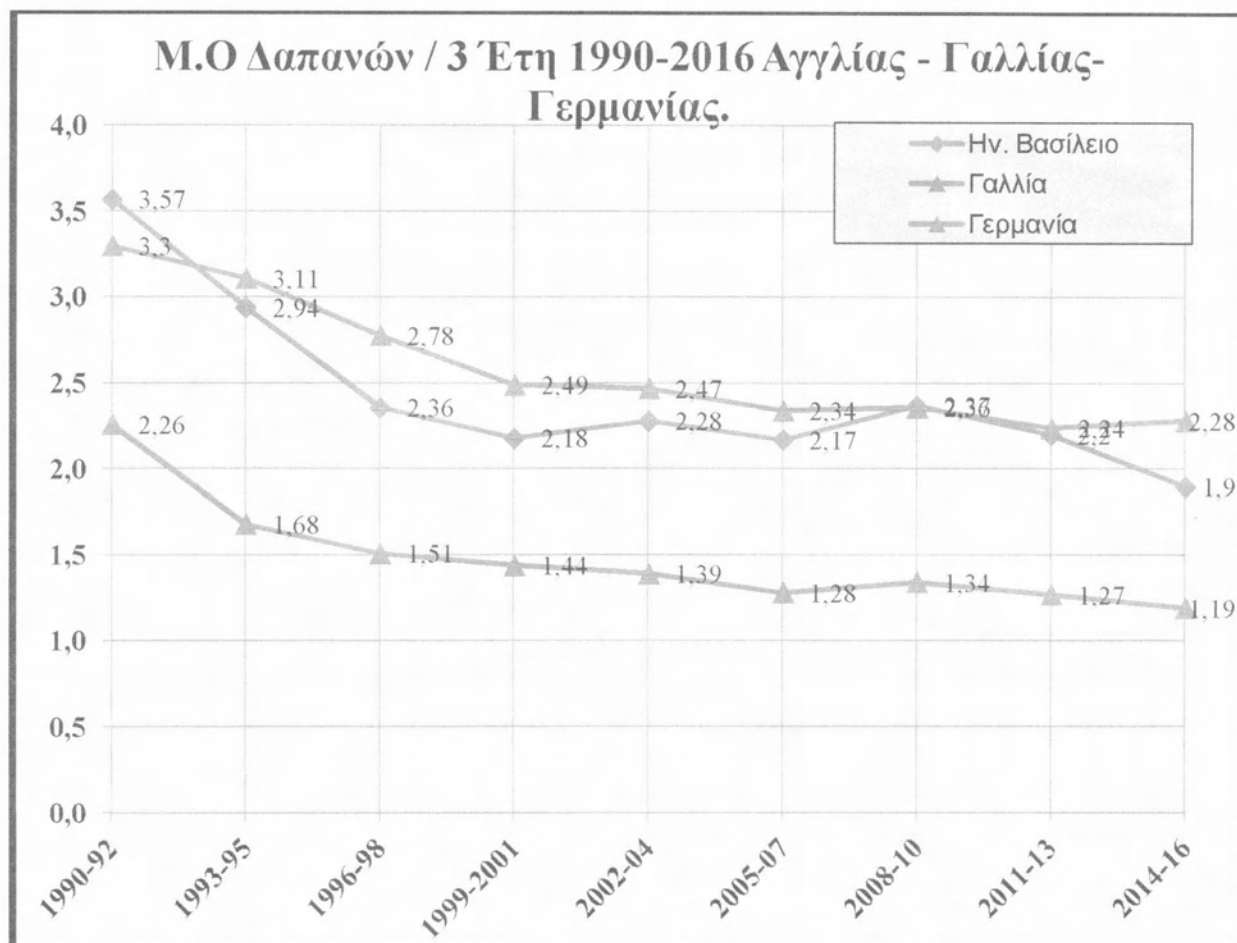
Ο Σ.Μ στην συγκεκριμένη εξεταζόμενη χρονική περίοδο ενώ αρχικά διατηρεί αυξημένες τιμές, κατόπιν παρατηρούνται ετήσιες αυξομειώσεις, ενώ την τριετία 1988 - 1990 εμφανίζει πτώση και έναρξη μιας σύντομης διαδικασίας σύγκλισης. Η ανοδική τάση του εμφανίζεται από το 1999 - 2002 και μετέπειτα διακόπτεται απότομα προς τα κάτω 2003 - 2005 για να αντιστραφεί το 2015 - 2017 προς ανοδικά επίπεδα.

5.2 Το ποσοστό των αμυντικών δαπανών επί του ΑΕΠ των «Τριών Μεγάλων» της Ε.Ε

Οι τρεις αυτές χώρες θεωρούνται ως βασικοί παίκτες για την διαμόρφωση μιας αυτόνομης ευρωπαϊκής άμυνας, καθώς σε όρους οικονομικής, πολιτικής, διπλωματικής και στρατιωτικής ισχύος υπερτερούν έναντι των υπολοίπων ευρωπαϊκών κρατών. Είναι αναμφίβολα αποδεκτό ότι διαδραματίζουν ηγετικό ρόλο στις αποφάσεις οποιασδήποτε πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ. Η στάση των «τριών μεγάλων» θα επηρεάσει αποφασιστικά τις μελλοντικές εξελίξεις και την κατεύθυνση του ρόλου της ΕΕ στα θέματα ανάπτυξης και ενίσχυσης της ΚΠΑΑ. Η κοινή ευρωπαϊκή αμυντική συνεργασία που θα εξασφαλίσει την συλλογική ασφάλεια του συνόλου της ΕΕ και την περιφερειακή σταθερότητα εξαρτάται από την συναίνεση της πολιτικής βούλησης που θα επιδείξουν πρωτίστως οι τρεις αυτές χώρες.

Γράφημα 6. Μ.Ο ως ποσοστό επί του ΑΕΠ Αμυντικών Δαπανών Ην. Βασίλειο, Γαλλία, Γερμανία

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Στο παρακάτω γράφημα 6 παρουσιάζεται η διαχρονική πορεία του Μ.Ο των αμυντικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ των χωρών Ην. Βασιλείου, Γαλλίας και Γερμανίας για την περίοδο 1990 - 2016. Από το 1990 διαφαίνεται η τάση για σύγκλιση σε χαμηλά επίπεδα και των τριών χωρών, γεγονός που αποδίδεται στην έναρξη της μεταψυχροπολεμικής περιόδου και στην υιοθέτηση της πολιτικής για το «Μέρισμα της Ειρήνης». Οι Μ.Ο των αμυντικών δαπανών από το 1990-2001 μειώνονται από το 3,57 σε 2,18 για το Η.Β, για την Γαλλία από 3,30 σε 2,49 και για την Γερμανία από 2,26 σε 1,44. Κατά τα έτη 2001-2010 παρατηρούμε μια πρώτη απόκλιση μεταξύ Γερμανίας και των δύο άλλων χωρών. Οι αμυντικές δαπάνες της Γερμανίας ακολουθούν μια στάσιμη ή σταθερή πορεία προς μειωμένα επίπεδα, ενώ η Γαλλία έχει τις πιο αυξημένες αμυντικές δαπάνες σε

σχέση και με το Ην. Βασίλειο. Ωστόσο, οι αμυντικές δαπάνες της Γαλλίας και του Ην. Βασιλείου παρουσιάζουν ομοιότητες παρότι εμφανίζουν μια καθοδική πτωτική τάση. Στις τριετίες 2008-2010 και 2011-2013, οι Μ.Ο των αμυντικών δαπανών Γαλλίας και Ην. Βασιλείου συγκλίνουν πλήρως με 2,36 και 2,37, 2,24 και 2,20, ενώ η Γερμανία κατά την ίδια περίοδο αυξάνει τον Μ.Ο κατά 0,06 σε σχέση με την προηγούμενη τριετία, ακολουθώντας μετέπειτα μια σταθερή μείωση 2011-2013 σε 1,27. Κατά την επόμενη τριετία 2014 - 16, η Γαλλία εξακολουθεί να σημειώνει μια μικρή αύξηση στον Μ.Ο 2,28 σε σύγκριση με το Ην. Βασίλειο 1,90 και την Γερμανία στο 1,19.

Γίνεται αντιληπτό ότι η Γαλλία και το Ην. Βασίλειο, από το τέλος του ψυχρού πολέμου επιδεικνύουν για πολλούς και διαφόρους λόγους παρόμοιες αντιλήψεις πολιτικής σύγκλισης στα αμυντικά ζητήματα. Και οι δύο χώρες κάτοχοι πυρηνικών όπλων και μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, σύμμαχοι του ΝΑΤΟ και πρώην αποικιακές δυνάμεις αντιλαμβάνονται την σύμπλευση των εθνικών συμφερόντων τους και την καίρια θέση τους στο διεθνές σύστημα. Η συμμετοχή τους επίσης στις εξωτερικές επεμβάσεις σε όλες σχεδόν τις παγκόσμιες εστίες ανάφλεξης από το 1990 και έπειτα, αποδεικνύουν την σύγκλιση πολιτικής τους αναφορικά με τους στόχους, τα μέσα και τις εισροές για την παραγωγή άμυνας τους. Ως διεθνείς παίκτες έχουν κοινά συμφέροντα και ευθύνες ενώ παράλληλα αντιμετωπίζουν κοινές απειλές όπως τρομοκρατία, επιθέσεις στον κυβερνοχώρο, διάδοση των πυρηνικών όπλων και πειρατεία. Η ανάγκη να διπλασιαστούν οι πόροι τους ύστερα από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και την επακόλουθη οικονομική ύφεση, εντάσσεται σε ένα ευρύτερο στρατηγικό, πολιτικό, οικονομικό και βιομηχανικό πλαίσιο συνεργασίας με οφέλη τόσο για τις ίδιες όσο και για την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Σε αυτήν την λογική συνεργασίας, εκτός από την αρχική τους Συμφωνία της Δουνκέρκης του 1947 και την μετέπειτα κοινή Διακήρυξη στο St.Malo 1998 για την δημιουργία της ΚΠΑΑ, εντάσσονται οι Lancaster House Treaties, οι συνθήκες Άμυνας και Ασφάλειας του 2010 μεταξύ Γαλλίας και Ην. Βασιλείου. Οι συμφωνίες τους περιελάμβαναν την από κοινού ανάπτυξη στρατιωτικών δυνατοτήτων με τη δημιουργία διεθνικής δύναμης ταχείας αντίδρασης καθώς και βιομηχανική συνεργασία, συνεργασία στην Ε&Α, πυρηνικά υποβρύχια, στρατιωτικά αεροσκάφη, στρατιωτική τεχνολογία για δορυφορικά συστήματα (Gomis, 2011: 4-5).

Από την άλλη πλευρά, η Γερμανία όπως παρατηρούμε στο παραπάνω γράφημα αναπτύσσει μια διαφορετική αντίληψη, διαφορετικούς στόχους και πολιτικές άμυνας, καθώς το ποσοστό των αμυντικών δαπανών του ΑΕΠ που αφιερώνει για την άμυνα, υποδηλώνει μια

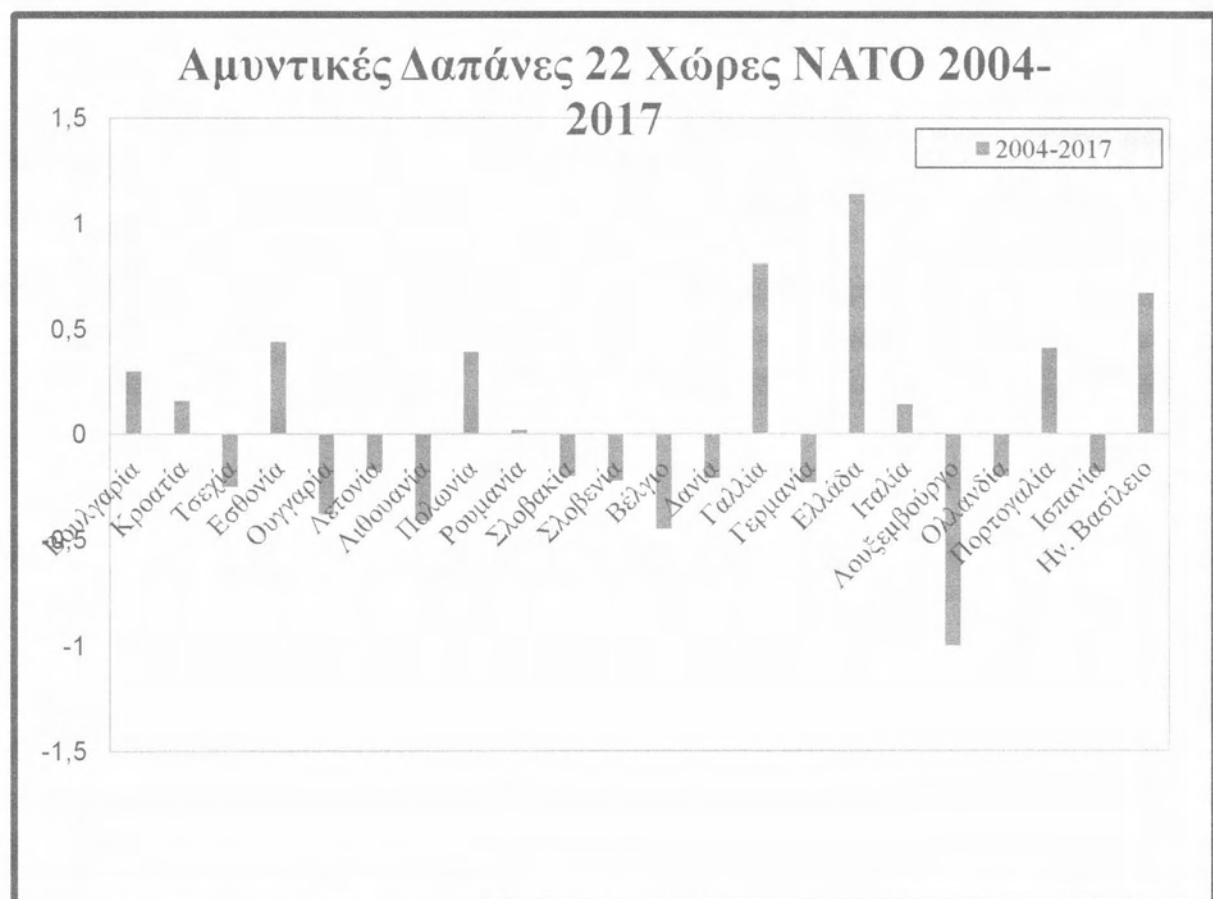
τάση απόκλισης σε σχέση με την Γαλλία και Ην. Βασίλειο από το 2001 και έπειτα. Είναι γεγονός ότι η Γερμανία και Γαλλία, των οποίων οι οικονομίες τους αποτελούν την κινητήρια δύναμη της Ευρωζώνης, υπήρξαν οι πρωτεργάτες της ευρωπαϊκής ενοποίησης με την συνθήκη του Παρισιού το 1951 και τη δημιουργία της ΕΚΑΧ. Η μετέπειτα υπογραφή της συνθήκης των Ηλυσίων 1963 σε διάφορους τομείς εξωτερικής, ευρωπαϊκής και αμυντικής πολιτικής δημιούργησε μια ειδική σχέση ανάμεσα τους.

5.3 Ο στόχος για αμυντικές δαπάνες 2% του ΑΕΠ των ευρωπαϊκών κρατών - μελών του NATO σε σύγκριση με τις Η.Π.Α

Η ειδική σχέση της ΕΕ με το NATO ξεκινά ήδη από το 1996 με την συμφωνία του Βερολίνου και την ευρωπαϊκή αμυντική ταυτότητα. Οι σχέσεις των δύο οργανισμών, τα τελευταία χρόνια βαίνουν βελτιούμενες στη βάση κοινών στρατηγικών στόχων, κοινών προκλήσεων και κοινών συμφερόντων. Το Στρατηγικό δόγμα του NATO το 2010 κάνει λόγο για το ότι η ΕΕ είναι απαραίτητος και μοναδικός εταίρος του NATO, ενώ η Παγκόσμια Στρατηγική της ΕΕ το 2016 επισημαίνει την στρατηγική συνεργασία με το NATO στη βάση της συμπληρωματικότητας αλλά και τον πλήρη σεβασμό στην αυτόνομη θεσμική λειτουργία και των δύο. Από τις 28 χώρες της ΕΕ, μόνο 6 χώρες της ΕΕ (Φιλανδία, Σουηδία, Αυστρία, Μάλτα, Κύπρος, Ιρλανδία) δεν είναι πλήρη μέλη του NATO, αλλά έχουν ειδική συνεργασία (PfP). Όλα αυτά σημαίνουν ότι τα περισσότερα μέλη της ΕΕ εξασφαλίζουν την κοινή τους άμυνα στο πλαίσιο του NATO κατέχοντας ειδική διμερή σχέση με τις ΗΠΑ και για τον λόγο αυτό ίσως να μην δείχνουν ανάλογο ενδιαφέρον για ανεξάρτητη κοινή άμυνα στο πλαίσιο της ΕΕ. Αντίθετα, για κάποια μέλη και των δύο οργανισμών, καθώς και όσα μέλη της ΕΕ δεν είναι μέλη του NATO, μια Κοινή Ευρωπαϊκή Άμυνα ίσως να είναι μια κρίσιμη επιλογή. Πάντως, οποιαδήποτε δέσμευση για το NATO οι συνέπειες αντανακλούνται και στην ΚΠΑΑ της ΕΕ. Ήδη από το 2006 οι Σύμμαχοι του NATO στην Σύνοδο Κορυφής στη Ρίγα της Λεττονίας, αργότερα στο Σικάγο 2012, Ουαλία 2014, Βαρσοβία 2016, Βρυξέλλες 2018, δεσμεύτηκαν για αύξηση των αμυντικών δαπανών τους στο 2% του ΑΕΠ τους με χρονικό όριο το 2024.

Στα γραφήματα 7 και 8 παρουσιάζουμε τους Μ.Ο και τον Συντελεστή Μεταβλητότητας των ΣΔ για τα 22 κράτη-μέλη της ΕΕ που είναι ταυτόχρονα και μέλη της ευρωπαϊκής πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Στο συγκεκριμένο δείγμα, οι αμυντικές δαπάνες των χωρών της ΕΕ που ανήκουν στο ΝΑΤΟ, δεν τις υπολογίζουμε με το κριτήριο της ημερομηνίας ένταξης τους στην Συμμαχία. Ο μέσος όρος των 22 ευρωπαίων συμμάχων του ΝΑΤΟ για τα έτη 2004-2017 είναι 1,5%. Το Λουξεμβούργο αποκλίνει από τον Μ.Ο των ΣΔ αρνητικά κατά -1,00%, τιμή που είναι και η μέγιστη αρνητική. Η Ελλάδα έχει την μεγαλύτερη σύγκλιση με τον Μ.Ο που φτάνει το +1,14, ακολουθεί η Γαλλία, Ην. Βασίλειο, Εσθονία, Πορτογαλία, Πολωνία, Βουλγαρία. Οι χώρες που ξεπερνούν το στόχο του 2% του ΝΑΤΟ είναι η Ελλάδα με 2,64%, η Γαλλία με 2,31% και το Ην. Βασίλειο με 2,14%.

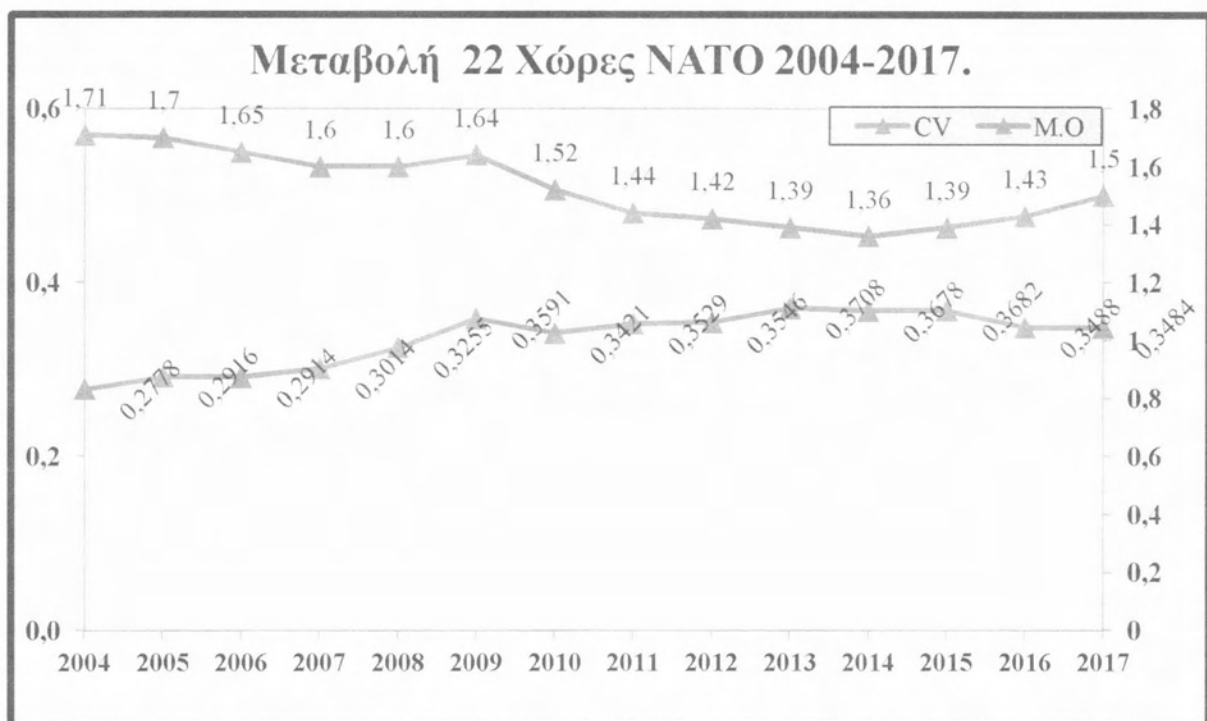
Γράφημα 7. Διαφορά ποσοστού ΣΔ επί του ΑΕΠ από τον Μ.Ο

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Γενικότερα, αυτό που επικρατεί όπως φαίνεται στο Γράφημα 8 είναι ότι η απόσταση του Μ.Ο των ΣΔ ως ποσοστό του ΑΕΠ από τον στόχο του 2% των Συμμάχων του ΝΑΤΟ συνεχώς μεγαλώνει, ακόμη και αν από το 2016-17 υπάρχει μια αναστροφή της κατάστασης, να κρατηθεί στο 1,5%.

Γράφημα 8. Μ.Ο των ΣΔ επί του ΑΕΠ και Σ.Μ για 22 ευρωπαϊκές χώρες του ΝΑΤΟ

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, ίδια επεξεργασία

Και ενώ για τα δυο πρώτα έτη ο μέσος όρος καταγράφει μια ανοδική πορεία, στο επόμενο έτος ακολουθεί προοδευτικά μια καθοδική τάση ως το 2008. Από το 2009 παρουσιάζεται και πάλι μια στιγμιαία ανοδική πορεία όπου διακόπτεται το επόμενο έτος και μετέπειτα συνεχίζει μια φθίνουσα πορεία με το χαμηλότερο ποσοστό 1,36% να διαγράφεται το 2014. Από το 2015 έως 2017 ξεκινά μια προοδευτική αύξηση φθάνοντας στο 1,5%.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός, ότι ο συντελεστής μεταβλητότητας παρουσιάζει μια αρχική τιμή της τάξης του 0,2778 και παρατηρούμε ότι ενώ ο μέσος όρος παρουσιάζει καθοδική πορεία, ο δείκτης αυτός παρουσιάζει μια τάση ανόδου από 0,2778 στο 0,3591

πράγμα που σημαίνει ότι συγκλίνει ανοδικά ως προς το Μ.Ο Ενώ στη συνέχεια βλέπουμε πτώση του Μ.Ο και περίπου μια τάση σταθεροποίησης του δείκτη ΣΜ. Για να παρατηρήσουμε στα τελευταία έτη, και πάλι μια απόκλιση (Ανοδική πορεία του Μ.Ο και καθοδική πορεία του ΣΜ) που κλείνει με τιμή, για τον μεν Μέσο Όρο στα επίπεδα του 1,5% και 0,3484 για το δείκτη ΣΜ αντιστοίχως.

Γράφημα 9. Σύγκριση των Σ.Δ ως ποσοστό του ΑΕΠ Η.ΠΑ - ΕΥΡΩΠΗΣ

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Στο επόμενο γράφημα 9 απεικονίζεται η εξέλιξη των αμυντικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ ανάμεσα στην ευρωπαϊκή πτέρυγα της Συμμαχίας και στην ατλαντική με μοναδικό

εκπρόσωπο τις Η.Π.Α. Η απόκλιση μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής αποτυπώνει και μια διαφορετική αντίληψη σε σχέση με την ασφάλεια και την άμυνα. Από την μια πλευρά, οι ΗΠΑ αντιλαμβάνονται την ισχύ τους με όρους σκληρής ισχύος (Nye, 2004) ως μια στρατιωτική υπερδύναμη με παγκόσμια εμβέλεια και εξουσιαστική συμπεριφορά με ικανότητα παρεμβατικότητας. Το ίδιο δεν ισχύει για την ΕΕ, αφού παρουσιάζεται ως ήπια δύναμη (Lindstrom, 2005), γεγονός που συνεπάγεται διαφορετική επιβάρυνση και σημασία που έχουν οι αμυντικές δαπάνες σε κάθε μία από τις χώρες της ΕΕ. Άλλωστε, η δημιουργία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος βασίστηκε στη λογική της αποκήρυξης του πολέμου και της χρήσης βίας ως μέσο επίλυσης των διαφορών, με την οικονομική ισχύ και όχι την στρατιωτική να τίθεται σε πρώτη προτεραιότητα. Τα καθήκοντα Πέτερσμπεργκ που ανέλαβε η ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ είναι ένα σαφές παράδειγμα μικρής παρεμβατικότητας που περιορίζονται σε ειρηνευτικές, ανθρωπιστικές, διαχείρισης κρίσεων επιχειρήσεις και εκπαιδευτικές αποστολές εκτός των συνόρων της.

Από το 2004 - 2010 οι στρατιωτικές δαπάνες των Η.Π.Α ακολουθούν αυξητική πορεία, ενώ της Ευρώπης δείχνουν μια αργή αλλά σταθερή πτωτική τάση. Το 2014 οι αμυντικές δαπάνες της Ευρώπης φτάνουν στο πιο χαμηλό επίπεδο απόρροια της οικονομικής κρίσης του 2008, παρότι έχουν προηγηθεί τρομοκρατικές επιθέσεις στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (Λονδίνο 2005, Μαδρίτη 2006). Η αναθεωρητική πολιτική της Μόσχας και το ζήτημα της Κριμαίας καθώς επίσης οι πιέσεις των Η.Π.Α για αύξηση των αμυντικών δαπανών στην Σύνοδο της Ουαλίας, θα αντιστρέψουν την πτωτική πορεία των αμυντικών δαπανών της Ευρώπης.

Οι αυξημένες δαπάνες των Η.Π.Α σχετίζονται με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 (Sandler & Shimizu, 2014), τα οποία αποτέλεσαν την έναρξη μιας νέας εποχής για την παγκόσμια ασφάλεια. Η τρομοκρατία εξισώθηκε ουσιαστικά με την έννοια του πολέμου ανατρέποντας αφενός την έννοια των παραδοσιακών εχθρών, συμφερόντων και στρατηγικής ενός κράτους, αφετέρου αναβάθμισε το δίλλημα ασφάλειας των κρατών. Η τρομοκρατική επίθεση εντασσόμενη στο πλαίσιο των ασύμμετρων απειλών και στην οποία δεν συμμετέχει κράτος, αλλά μη κρατικός φορέας, έδωσε το δικαίωμα για προληπτικές στρατιωτικές επεμβάσεις με μόνα προσχήματα πιθανότητες και υποψίες. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η στρατιωτική επέμβαση των Η.Π.Α στο Αφγανιστάν 2001 και Ιράκ 2003. Η μονομερής απόφαση των Η.Π.Α για στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ, με μόνο κάποια μεμονωμένα κράτη - μέλη της ΕΕ να την υποστηρίζουν, έφερε διαχωριστικές τάσεις και ανέδειξε αποκλίνοντα συμφέροντα μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών. Η Γαλλία και η Γερμανία

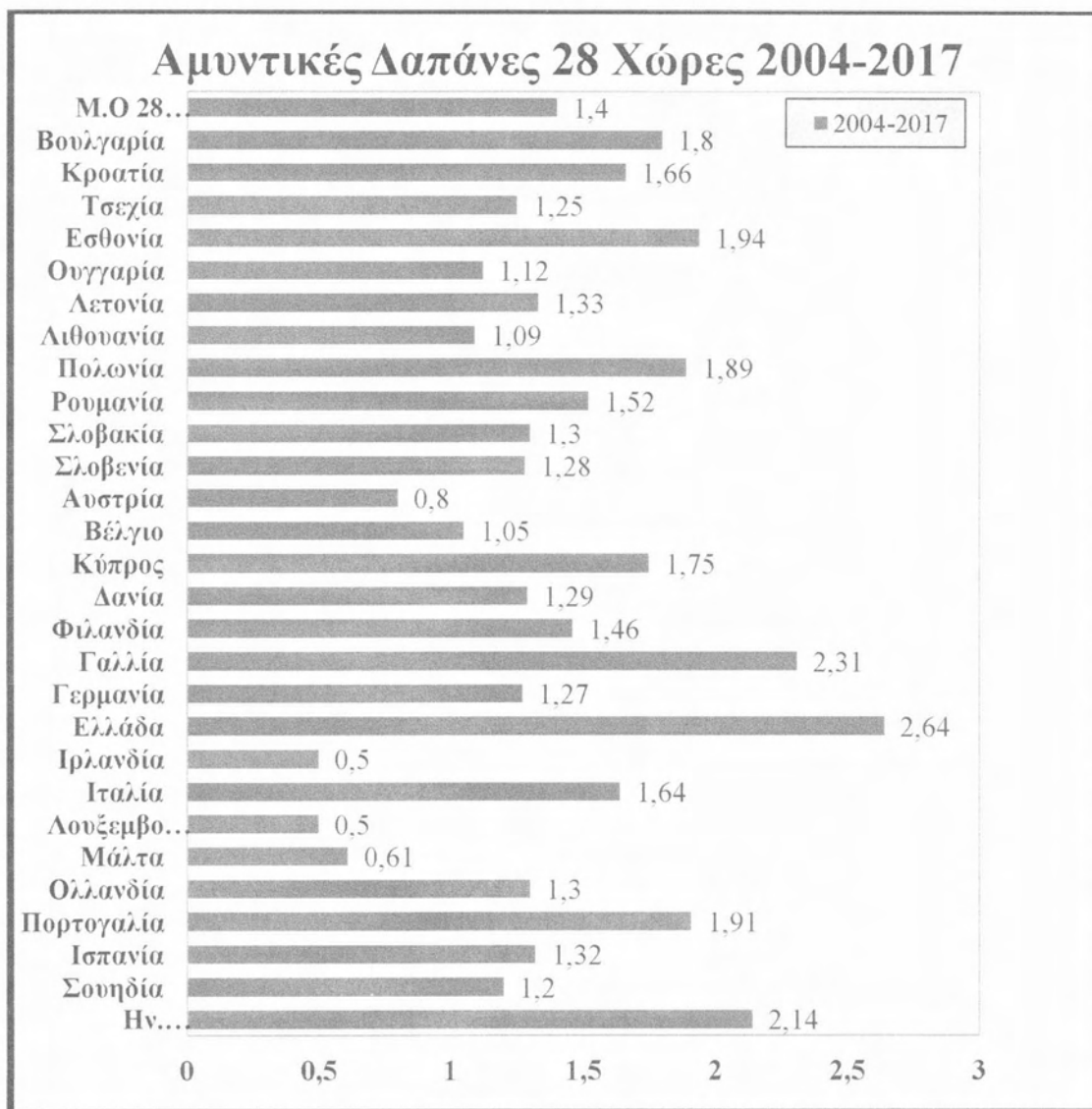
εναντιώθηκαν σε μια τέτοιου είδους επέμβαση ενώ, η Δανία, Μ. Βρετανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Πολωνία, Ισπανία, Τσεχία και Ουγγαρία εξέδωσαν δημόσια επιστολή υποστηρίζοντας τη θέση των ΗΠΑ στο Ιράκ (Toje, 2005). Μετέπειτα, η κρίση στην Λιβύη 2011 στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης αποδείκνυε την έλλειψη συγκροτημένης στρατηγικής και αδυναμία της ΕΕ να επέμβει στρατιωτικά για να επιβάλλει την τάξη και να προωθήσει την δημοκρατία. Ωστόσο, η Γαλλία και η Μ. Βρετανία πρωτοστάτησαν στους νατοϊκούς βομβαρδισμούς της Λιβύης, ενώ τα κράτη της Κεντρικής Ευρώπης έδειξαν ότι προτιμούσαν μια περισσότερο ισορροπημένη προσέγγιση (Μπόση, 2014).

Οι διαφορές στην αντίληψη άμυνας και ασφάλειας τόσο στο συμμαχικό – νατοϊκό όσο και στο ευρωπαϊκό επίπεδο (Γράφημα 6) έχουν άμεσο αντίκτυπο στο ύψος των αμυντικών δαπανών που προτίθεται το κάθε κράτος να διαθέσει για την άμυνα και την εμπλοκή του σε διεθνή παρέμβαση για την προστασία της παγκόσμιας ειρήνης. Η απόκλιση των αμυντικών δαπανών που παρουσιάζεται μεταξύ των εταίρων του NATO αποκαλύπτει όχι μόνο συμπεριφορές λαθρεπιβάτη για τις ευρωπαϊκές χώρες σε σύγκριση με τις δαπάνες των Η.Π.Α, αλλά και την εξάρτηση του NATO για την υπεράσπιση της ευρωπαϊκής άμυνας σε μεγάλο βαθμό από την χρηματοδότηση των Η.Π.Α.

5.4 Σύγκριση των ποσοστών των ΣΔ επί του ΑΕΠ και του Μέσου Όρου στην ΕΕ.

Στη συνέχεια, τα γραφήματα που ακολουθούν αναφέρονται στον συνολικό Μ.Ο των ΣΔ ως ποσοστό του ΑΕΠ της ΕΕ.

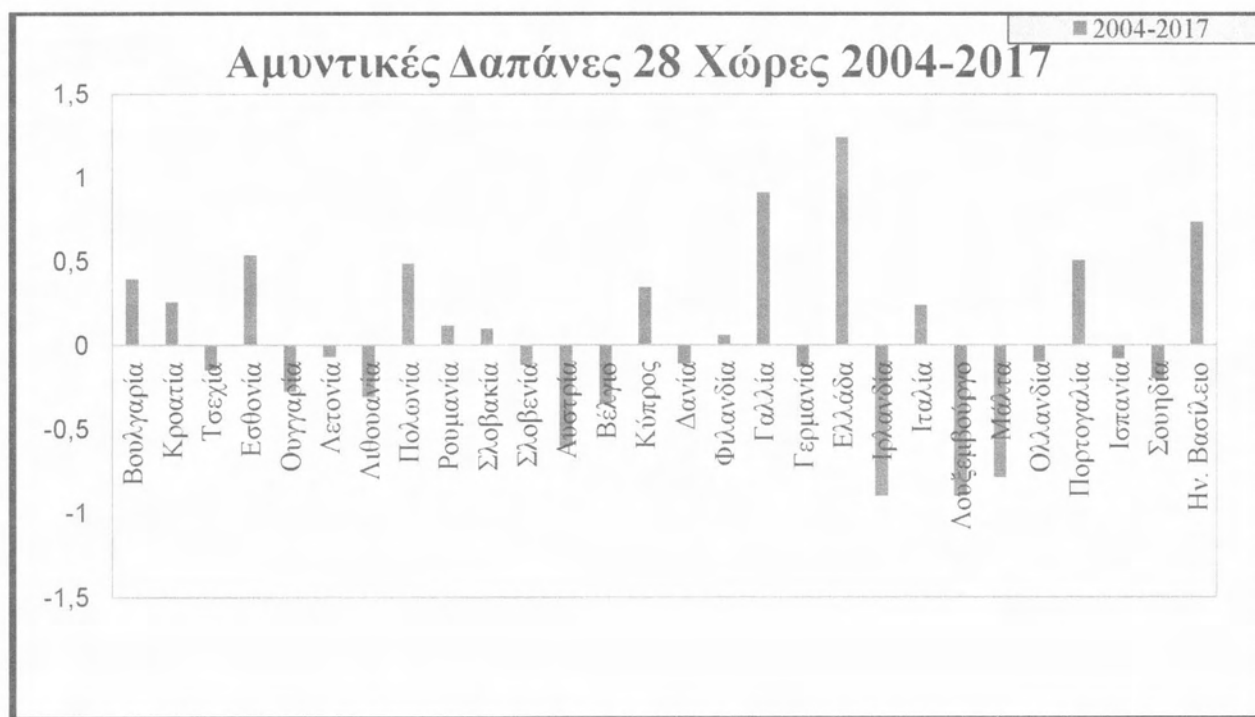
Γράφημα 10. Μ.Ο των ΣΔ στο Σύνολο της ΕΕ και για κάθε χώρα - μέλος της

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ίδια επεξεργασία

Στο γράφημα 10 εμφανίζονται οι Μ.Ο των ΣΔ σε ποσοστό του ΑΕΠ στο σύνολο των χωρών της ΕΕ και των κρατών – μελών της ξεχωριστά. Από τα 28 κράτη-μέλη της ΕΕ, μόνο τρεις χώρες Ελλάδα, Γαλλία και Ην. Βασίλειο καταφέρνουν να ξεπερνούν πάνω από το 2%. Στο επόμενο γράφημα 11. παρουσιάζεται η απόκλιση από τον Μ.Ο των ΣΔ ως ποσοστού του ΑΕΠ της ΕΕ, ο οποίος φτάνει στο 1,4 για τα έτη 2004-2017. Οι μεταβολές στο μέγεθος των αποκλίσεων των μεριδίων των ΣΔ στο ΑΕΠ διαφέρουν από το πιο υψηλά, Ελλάδας+ 1,24, Γαλλίας +0,91, Ην, Βασιλείου +0,74 στα πιο χαμηλά του Λουξεμβούργου -90, Ιρλανδίας -90, Αυστρίας -60. Από τα 28 κράτη - μέλη μόνο 13 ξεπερνούν το μέσο όρο της ΕΕ στο σύνολο των χωρών που την αποτελούν. Τα υπόλοιπα 15 βρίσκονται κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

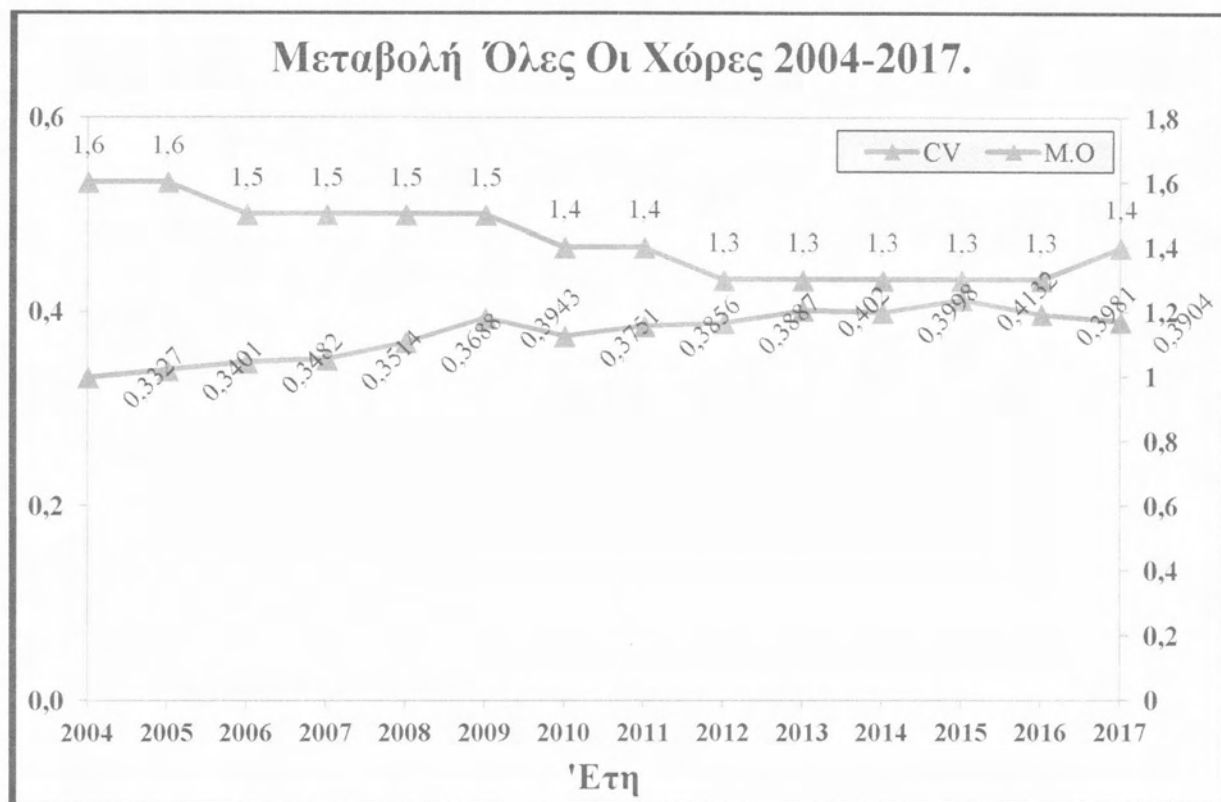
Γράφημα 11. Διαφορά ΣΔ/ΑΕΠ από τον Μ.Ο της ΕΕ

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Γράφημα 12. Μ.Ο ΣΔ επί του ΑΕΠ και Συντελεστής Μεταβλητότητας

Πηγή : Δεδομένα SIPRI, ιδία επεξεργασία

Στο γράφημα 12 απεικονίζονται ο μέσος όρος των ΣΔ σε ποσοστό του ΑΕΠ και ο συντελεστής μεταβλητότητας της τυπικής διακύμανσης συμπεριλαμβάνοντας όλα τα κράτη - μέλη της ΕΕ, ύστερα από την μεγάλη διεύρυνση της. Όπως παρατηρούμε τα έτη 2004-5 ο μέσος όρος των ΣΔ της ΕΕ είναι αυξημένος αλλά από το 2006 έως το 2016 η τάση αναστρέφεται ακολουθώντας πτωτική πορεία. Το 2010 ο μέσος όρος των ΣΔ επί του ΑΕΠ ξεκινά μια πτωτική τάση, απόρροια της οικονομικής κρίσης του 2008, ενώ από το 2012 - 2016 διαγράφεται ο πιο χαμηλός μέσος όρος σε σχέση με τα υπόλοιπα έτη. Το 2017 φαίνεται μια μικρή ανάκαμψη που φαίνεται να επιστρέφει στο επίπεδο του μέσου όρου 1,4 των ετών 2010-2011. Ο συντελεστής μεταβλητότητας ακολουθεί από την αρχή μια ανοδική πορεία χαμηλής έντασης παρουσιάζοντας απόκλιση όπου το 2009 αυξάνεται και έπειτα σταθεροποιείται ως το 2016. Από το 2010-16 παρατηρείται σύγκλιση προς μειωμένα επίπεδα αμυντικών δαπανών, ενώ το 2017 ξεκινά μια μικρή αναστροφή της τάσης για αύξηση των ΣΔ ως ποσοστό του ΑΕΠ.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πορεία προς μια πιο ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή άμυνα ώστε να επιτευχθεί ο φιλόδοξος στόχος για μια Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση έως το 2025, εξαρτάται πρωτίστως από την πολιτική βούληση των κρατών – μελών της ΕΕ να επενδύσουν περισσότερα και αποδοτικότερα από κοινού στον τομέα άμυνας και ασφάλειας. Η συστηματική συνεργασία των Ευρωπαίων και ο συντονισμός των αμυντικών τους πολιτικών μέσα στο πλαίσιο μιας κοινής ευρωπαϊκής στρατηγικής κουλτούρας μπορούν να προσπελάσουν τις υπαρκτές δυσκολίες που εμποδίζουν την περαιτέρω σύγκλιση των μεριδίων των αμυντικών δαπανών τους. Η υπέρβαση των σημερινών εμποδίων σχετίζεται με τον κατακερματισμό της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, τις περιττές αλληλοεπικαλύψεις από πλευράς στρατιωτικών δυνατοτήτων, παραγωγής και δαπανών για E & A. Μια ενιαία αγορά αμυντικού υλικού θα ενίσχυε την ανταγωνιστικότητα των βιομηχανιών, εξειδίκευση, μείωση του κόστους παραγωγής, με σκοπό την ασφάλεια του εφοδιασμού και την στρατηγική αυτονομία της Ευρώπης. Η υπάρχουσα δυναμική με τις σημαντικές πρωτοβουλίες που έχουν ληφθεί τα τελευταία δύο χρόνια στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας δημιουργούν προσδοκίες ταχύρυθμης εμβάθυνσης και ενδείξεις προθέσεων να οδεύσουν προς μια κοινή κατεύθυνση πολιτικής σύγκλισης αμυντικού σχεδιασμού.

Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια να διερευνηθεί αν υπάρχει η τάση σύγκλισης ή μη στα κράτη - μέλη της ΕΕ να προχωρήσουν στον εξευρωπαϊσμό της άμυνας, αποκτώντας από κοινού όλο και περισσότερα παρεμφερή χαρακτηριστικά στις εισροές για την παραγωγή της άμυνας. Η γενικότερη τάση μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου και το τέλος του ψυχρού πολέμου 1990 και έπειτα, όπως αποδεικνύεται μέσα από τα γραφήματα των δειγμάτων είτε πρόκειται για τις 28 χώρες είτε για τις 15 χώρες, είναι της σύγκλισης των στρατιωτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ σε χαμηλότερα επίπεδα. Η ευφορία και η πολιτική του Μερίσματος της Ειρήνης, η οποία επικράτησε στην Ευρώπη μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου, οδήγησε στην συνειδητή παραμέληση των αμυντικών προσπαθειών και την σταδιακή συρρίκνωση έως και απώλεια κρίσιμων αμυντικών ικανοτήτων. Ωστόσο, από το 2016 και μετέπειτα υπάρχει μια ήπια αλλαγή της τάσης προς σύγκλιση σε σχεδόν αυξημένα επίπεδα στρατιωτικών δαπανών επί του ΑΕΠ.

Η σύγκριση του ποσοστού των ΣΔ επί του ΑΕΠ μεταξύ των «Τριών Μεγάλων» της ΕΕ για την περίοδο 1990 - 2016 δημιουργεί προβληματισμούς για την διαφορετική

προσέγγιση που επιδεικνύουν στο ζήτημα των αμυντικών δαπανών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Γερμανίας, η οποία σε πληθυσμιακά και οικονομικά μεγέθη συγκριτικά υπερέχει έναντι των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών καθώς αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο μερίδιο του ΑΕΠ της ΕΕ. Οι ανεπαρκείς γερμανικές αμυντικές δαπάνες και η αποτυχία να επιτύχει το στόχο του 2% του NATO προκαλεί αντιδράσεις των συμμάχων επικρίνοντάς την για συμπεριφορά «λαθρεπιβάτη». Οι διεθνείς πολιτικές δεσμεύσεις της Γερμανίας έναντι των συμμάχων για αύξηση των αμυντικών δαπανών (Ουαλία 2014) έρχονται σε σύγκρουση με τις εγχώριες διαφωνίες των πολιτικών κομμάτων και τις ευαισθησίες για το ιστορικό παρελθόν της.

Εξετάζοντας τη δέσμευση για το στόχο του 2% του NATO για τα 22 κράτη – μέλη που ανήκουν ταυτόχρονα και στην ΕΕ, διαπιστώνεται ότι ο συνολικός μέσος όρος για τα έτη 2004 -2017 αποκλίνει, φτάνοντας στο 1,5%. Η Ελλάδα έχει την μεγαλύτερη σύγκλιση με τον Μ.Ο που φτάνει το +1,14, ακολουθεί η Γαλλία, Ην. Βασίλειο, Εσθονία, Πορτογαλία, Πολωνία, Βουλγαρία. Οι χώρες που ξεπερνούν το στόχο του 2% του NATO είναι η Ελλάδα με 2,64%, η Γαλλία με 2,31% και το Ην. Βασίλειο με 2,14%. Συγκρίνοντας το ποσοστό των ΣΔ επί του ΑΕΠ των 22 κρατών – μελών της ευρωπαϊκής πτέρυγας της Συμμαχίας και της ατλαντικής με μοναδικό εκπρόσωπο τις Η.Π.Α., για τα ίδια έτη, παρατηρείται ότι αποκλίνουν σημαντικά έως το 2011. Οι αυξημένες δαπάνες των Η.Π.Α σχετίζονται με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, τα οποία αποτέλεσαν την έναρξη μιας νέας εποχής για την παγκόσμια ασφάλεια και την πάταξη της τρομοκρατίας με την καθιέρωση των προληπτικών επεμβάσεων. Αντίθετα, οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι δεν φαίνονται να συμμερίζονται στον ίδιο βαθμό τα θέματα ασφάλειας με τις Η.Π.Α, καθώς το ποσοστό των ΣΔ του ΑΕΠ δεν δείχνει να μεταβάλλεται σημαντικά. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο ως απόρροια της οικονομικής κρίσης του 2008 συρρικνώνοντας τους αμυντικούς προϋπολογισμούς. Οι φόβοι για την ρωσική επιθετικότητα και η αποσταθεροποίηση στη νότια και ανατολική Μεσόγειο ανάγκασαν πολλές ευρωπαϊκές χώρες να αλλάξουν τις προτεραιότητες τους, ανακοινώνοντας αυξήσεις αμυντικών δαπανών για τα επόμενα χρόνια.

Ο Μέσος όρος των ΣΔ στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα έτη 2004 – 2017 φτάνει στο 1,4 αποκλίνοντας από το στόχο του 2% που συμφωνήθηκε στην Ουαλία το 2014. Από τα 28 κράτη-μέλη της ΕΕ, μόνο τρεις χώρες Ελλάδα, Γαλλία και Ην. Βασίλειο καταφέρνουν να ξεπερνούν πάνω από τον στόχο του 2%. Από τα 28 κράτη - μέλη μόνο 13

ξεπερνούν το μέσο όρο της ΕΕ στο σύνολο των χωρών που την αποτελούν ενώ τα υπόλοιπα 15 βρίσκονται κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Πράγματι, το συνολικό επίπεδο των ΣΔ της ΕΕ κρίνεται αντικειμενικά χαμηλό για να μπορέσει να αναλάβει το ρόλο που της αναλογεί ως παράγοντας παγκόσμιας εμβέλειας, διαθέτοντας πλήρη ικανότητα ανάληψης δράσης σε περίπτωση που διακυβεύεται η ασφάλεια της. Ωστόσο, οι εξελίξεις των τελευταίων ετών, από το 2016 έως σήμερα, δείχνουν ότι προσπαθεί να ενισχύσει τον διεθνή ρόλο της και την ευρωπαϊκή αμυντική ικανότητά της μέσα από την υλοποίηση κοινών αποφάσεων για την βελτίωση των δομών διαχείρισης κρίσεων της ΚΠΑΑ και της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα της άμυνας. Μέσα από την παρούσα εμπειρική μελέτη διαφαίνεται να ξεκινά μια διαδικασία σύγκλισης για αύξηση των ΣΔ ως ποσοστό του ΑΕΠ που ενδεχομένως να αντικατοπτρίζει την επιθυμία των κρατών – μελών της ΕΕ να αξιοποιήσουν πλήρως το άρθρο 42 της Συνθήκης για την ΕΕ, το οποίο περιλαμβάνει τον προοδευτικό προσδιορισμό κοινής αμυντικής πολιτικής της Ένωσης που θα οδηγήσει στην κοινή άμυνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Arvanitidis, P., and Kollias C. (2016). Converging Defence Burdens? Some Further Findings, *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 19 October, pp. 611-620
- Arvanitidis, P., and Kollias C. (2018). Global Patterns of Convergence and Divergence in Defence Burden: 1950 – 2015. A Bird's Eye View, *CESPIC Working Paper*, pp.1- 20
- Arvanitidis, P.- Kollias C.- Anastasopoulos K. (2014). Is there an International Convergence in Defence Burdens? Some Initial Findings, *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, pp.611-620
- Barro, J.R. and Sala - I - Martin X. (1991). Convergence across States and Regions, *Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program*, The Brookings Institution, 22, pp.107-182
- Baun, M., and Marek D. (2017). The United States and De:Europeanization: The US Impact on European Security and Defense Policy Cooperation, *UACES 47th Annual Conference*, 4-6 September 2017, Krakow, Poland, pp.3, <https://www.uaces.org/documents/papers/1701/baun-marek.pdf>
- Biscop, S., and Coelmont J. (2011). Pooling & Sharing: From Slow March to Quick March?, *Security Policy Brief*, EGMONT Royal Institute for International Relations No. 23, May, pp.1-4
- Biscop, S. (2016). The EU Global Strategy: Realpolitik with European Characteristics, *Security Policy Brief*, EGMONT Royal Institute for International Relations, No.75, June, pp. 1-6
- Biscop. S. (2008). From ESDP to CSDP: The Search for Added Value through Permanent Structured Cooperation, *Conference Paper*, Edinburgh , 1-3 September, EGMONT Royal Institute for International Relations, pp.1-19
- Billon, A. and Quencez M. (2017). Can France and Germany Make PESCO Work as a Process Toward EU Defense?, *Policy Brief*, GMF: The German Marshall Fund of the United States, No. 033, 1-8

- Buchanan, J.M. (1965). An Economic Theory Of Clubs, *Economica*, Vol.32, No. 125. February, pp. 1-14,
http://lib.cufe.edu.cn/upload_files/other/4_20140523030343_27_Buchanan%20Club%20Theory.pdf
- Charalampous, M. (2010). From a European to a Common Security and Defence Policy, *IES Working Paper 5*, Institute For European Studies, VUB, Belgium, pp.20-21
- Duckene, F. (1973). The European Community and the Uncertainties of Interdependence. In M. Kohnstamm, W. Hager(eds.). *A Nation Writ Large? Foreign- Policy Problems before the European Community*. Chapter 1,London: McMillan, pp. 19-20
- Dunne, J. P. & Freeman S.P. (2003). The Demand for Military Spending in Developing Countries : A Dynamic Panel Analysis, *Defence and Peace Economics*, 14(6), pp.461-474
- Doyle, M.W. (1986). Liberalism and World Politics,(*APSA American Political Science Review*, Vol.80, No.4, December, pp.1152,1156
- Drent, M., and Landman L. (2012). Why Europe Needs a New European Security Strategy, *Clingendael Policy Brief*, The Clingendael Institute, 9, July, pp. 1-6
- Fontanel, J. & Samson I. (2008).The Determinants of Military Expenditures. In J.Fontanel, M. Chatterji (ed.) *War, Peace and Security(Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development, Volume 6)* Emerald Group Publishing Limited, pp.125-132
- Gangale, T. (2003). Alliance Theory: Balancing, Bandwagoning, and Détente, OPS-Alaska and San Francisco State University International Relations 720, 27 Oct 2003, http://pweb.jps.net/~gangale/opsa/ir/Alliance_Theory.htm
- Gibler, D. M. (2009). International Military Alliances, 1648 – 2008, CQ Press
- Gotkowska, J. (2018). The Trouble with PESCO. The Mirages of European Defence, OSW: Centre for Eastern Studies, No.69, February,pp.1-27
- Gomis, B. (2011). Franco-British Defence and Security Treaties: Entente While it Lasts?, *Chatham House*, Programme Paper :ISP PP 2001/01, March, pp.1-20
- Haas, E.B. (2004). *The Uniting of Europe :Political, Social and Economic Forces,1950-1957*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, p.p.14,17.

- Hoffmann, S. (1966). Obstinate or Obsolate? The Fate of Nation-State and the Case of Western Union, *Daedalus*, Vol.95, No.3, Summer, pp.881,882
- Howorh, J. (2010). Strategy and the Importance of Defence Cooperation among EU Member States, *Security Policy Brief*, EGMONT Royal Institute for International Relations No. 12, September, pp. 1-6,3
- Huntington, S.P. (1999). The Lonely Superpower, *Foreign Affairs*, Vol.78, No.2, March-April, pp 35-49
- Knill, C. (2005). Introduction : Cross National Policy Convergence: Concepts, Approaches and Explanatory Factors, *Journal of European Public Policy*, No. 12, 5 October, pp.764-774
- Kollias, C. (2008). A Preliminary Investigation of the Burden Sharing Aspects of a European Union Common Defense Policy, *Defence and Peace Economics*, Vol. 19, No 4, August, pp.253-263
- Lau, C.K.M.- Demir E.- Bilgin M.H. (2015). A Nonlinear Model of Military Expenditures Convergence: Evidence from Estar Nonlinear Unit Root Test, *Defence and Peace Economics*, 26 February, pp.392-403
- Lindstrom, G. (2005). EU – US burden sharing: who does what?, Chaillot Paper, 82
- Mauro, F. (2015). Permanent Structured Cooperation: The Sleeping Beauty of European Defence?, GRIP Analysis, May, Brussels, pp.1-16
- Mearsheimer, J.J. (1990). Back to the Future, Instability in Europe After the Cold War, *International Security*, Vol.15, No.1, Summer , pp.20-21
- Mearsheimer, J.J. (1990). Why Will Soon Miss the Cold War, *The Atlantic Monthly* Vol 266, No. 2, August, pp.40-41
- Mintz, A. and Huang Chi. (1990). Defense Expenditures, Economic Growth, and the “Peace Dividend”, (*APSA American Political Science Review*, Vol.84, No.4, December 1990, p.1283
- Mumford, A. (2013). Proxy Warfare and the future of conflict, *The RUSI Journal*, Vol.158, No.2, April ,pp 40-46
- Novaky, N. (2018). The EU’s Permanent Structured Cooperation in Defence : Keeping Sleeping Beauty from snoozing, European View, March, pp.1-8, DOI: 10.1177/1781685818764813

- Nye, J. S. (2004). *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, pp.x,2
- Olson, M.& Zeckhauser R. (1966). An Economic Theory of Alliances, *The Rand Corporation*, pp.
- Quah, D.T. (1996). Convergence as Distribution Dynamics(with or without Growth), Centre for Economic Performance, CEP Discussion Papers 317, LSE, November, pp.1-47
- Rutten, M. (2001). From ST – Malo to Nice. European defence :core documents, *Chaillot papers*, No. 47, May, EU Institute for Security Studies, Paris, pp.8-9
- Sala –i- Martin, X. (1996). The Classical Approach to Convergence Analysis, *The Economic Journal*, Vol.106, No.437, July, pp.1019-1036
- Sandler, T. & Hartley K. (2001). Economics of Alliances : The Lessons for Collective Action, *Journal of Economic Literature*, Vol.XXXIX, September, pp. 869-896
- Schroter, Harm G. (2005). Americanization of European Economy. A compact survey of American influence in Europe since 1880s, Dordrecht: *Springer*, pp.45-49,
- Smith, M. (2004). Towards a Theory of EU Foreign Policy-Making: Multilevel Governance, Domestic Politics and National Adaption to Europe's Common Foreign and Security Policy, *Journal of European Public Policy*, Vol.11, No.4, pp.743
- Stavridis, S. (2001). "Militarizing" the EU: The Concept of Civilian Power Europe Revisited, *The International Spectator*, Vol.36, No. 4, October, pp.43, DOI:10.1080/03932720108456945
- Stromseth, J.E. (1991). The North Atlantic Treaty and European Security after the Cold War, *Cornell International Law Journal*, Vol. 24, Issue 3, Article 6, pp.487-488
- Tertrais, B. (2004). The Changing Nature of Military Alliance, *The Washington Quarterly*, Vol.27, No.2, Spring, pp.135-150
- Thorhallsson, B. (2018). The Theory of Shelter, Policy Brief, No.1, Presented at the Conference: Small States and the New Security Environment, Reykjavik, 26 June, pp.1-4
- Tocci, N. (2015). Towards an EU Global Strategy. In Antonio Missiroli (ed.), *Towards an EU Global Strategy : Background, process, references*. Paris: EU ISS,

https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Towards_an_EU_Global_Strategy_0_0.pdf

- Toje, A. (2005). The 2003 European Union Security Strategy: A critical appraisal, *European Foreign Affairs Review*, 10, pp.117-133
- Urwin, D.W. (1990). *The Community of Europe, A history of European Integration since 1945, (Postwar World)*, Longman Pub Group, p.18
- Walt, Stephen.M. (1997). Why Alliances Collapse or Endure, *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol.39, No.1, Spring, pp 158,160
- Walt, Stephen.M. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power, *International Security*, Vol.9, No.4, Spring, pp. 3-43
- Walt, Stephen.M. (2016). Towards an EU Global Strategy. Consulting the Experts, Paris: EU ISS, April, pp.1-10
- Waltz, Kenneth.N. (1964). The Stability of the Bipolar World, *Daedalus*, Vol.93, No.3, Summer ,pp 881-909
- Witney, N. (2015). The United Kingdom and the CSDP. In Daniel Fiott (ed.), *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*, EGMONT Paper, No. 79, May, pp.17
- Yildirim, J. & Sezgin S. (2005). Democracy and Military expenditure: A Cross – Country Evidence, *Transition Studies Review*, 12, 93-100.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αρβανιτόπουλος, Κ., Ήφαιστος Π. (2003). *Οι Ευρωπαϊκές Σχέσεις*. Αθήνα: Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Βιβλιοθήκη Διεθνών Σχέσεων και Εξωτερικής πολιτικής,σελ.140
- Βασιλείου, Ι. (2015). *Η Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωση :Μια κριτική προσέγγιση*. Αθήνα :Εκδόσεις Historical Quest, σελ.41-42
- Βοσκόπουλος, Γ. (2008). *Η οικοδόμηση της Ευρώπης. Ειρήνη-Συμφιλίωση-Συνεργασία-Ολοκλήρωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Βιβλιοθήκη Πολιτικής Φιλοσοφίας των Διεθνών Σχέσεων και Φιλοσοφία του Δικαίου, σελ.610
- Bernstein, Serge & Milza Piere. (1997). *Ιστορία της Ευρώπης - Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης. 1919 έως σήμερα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, τόμος 3^{ος}, σελ.170-173
- Brzezinski, Z. (1997). *Η Μεγάλη Σκακιέρα, Η Αμερικανική υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της επιταγές*, Αθήνα : Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, σελ.109
- Ευθυμιάδης, Μ.Π. (2008).*Το ΝΑΤΟ στον 21^ο αιώνα. Η ανάγκη για ένα νέο στρατηγικό πλάνο και η διεύρυνση των σχέσεων ΝΑΤΟ-Ρωσίας*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ.85
- Ιωακειμίδης, Π.Κ. (1992). *Η Ευρώπη σε αναζήτηση νέας αρχιτεκτονικής, η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ.13,30,
- Ιωακειμίδης, Π.Κ. (2001). *Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντικείμενο, Προβλήματα, Προοπτικές*. Στο Κ. Στεφάνου, Αρ.Φατούρος, Θ.Χριστοδουλίδης (επιμ.). *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Ιστορία – Θεσμοί - Δίκαιο*, Α' τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Σιδέρης, σελ.577
- McGrew, A. (2007). *Παγκοσμιοποίηση και παγκόσμια πολιτική*. Στο J.Baylis, S.Smith, *Η Παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής. Μια Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο, σελ.65-66
- Μπόση, Μ. (2014). *Η Διεθνής Ασφάλεια στον Μεταψυχροπολεμικό κόσμο. Οι Αραβικές εξεγέρσεις και η περίπτωση της Συρίας*. Αθήνα : Εκδόσεις Ποιότητα, σελ.261,
- Νάσκου, Π.-Περράκη. (2002). *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών .Η Θεσμική διάσταση*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλας, σελ.338

- Olson, M. JR. (1991). Η Λογική της Συλλογικής Δράσης. Δημόσια Αγαθά και η Θεωρία των Ομάδων, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.62
- Παπασωτηρίου, Χ. (1995). Το τέλος του Ψυχρού πολέμου. Η πτώση της Σ.Ε, η επανένωση της Γερμανίας και η νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τόμ.5 , Απρίλιος, σελ.25-58
- Παρίσης, Ι. (1997). *Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια στην μεταψυχροπολεμική εποχή*. Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, σελ.115
- Τσαρδανίδης, Χ. (2016). Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας(ΚΕΠΠΑ). Στο Ν. Μαραβέγιας (επιμ.).*Ευρωπαϊκή Ένωση. Δημιουργία, Εξέλιξη, Προοπτικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, σελ.241
- Τσαρδανίδης, Χ. (2000). Οι Περιφερειακές Συνεργασίες στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Στο Θ.Ντόκος και Φ.Πιέρρος (επιμ.). *Τα Βαλκάνια, Μετά τον Πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Σιδέρης, ΕΛΙΑΜΕΠ, σελ. 287
- Χατζηβασιλείου, Ε. (2005). *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 7^η έκδοση, σελ.302
- Χατζηβασιλείου, Ε. (2012).Για την πολυμορφία των κινήτρων : Ψυχρός Πόλεμος, στοχοθεσία κρατών και αίτια συγκρούσεων. Στο Π. Ήφαιστος, Κ. Καλιόπουλος, Ε. Χατζηβασιλείου, (επιμ.). *Η έναρξη του Ψυχρού Πόλεμο, 1941-1950: Στρατηγικά ή Ιδεολογικά αίτια*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, σελ.298
- Χριστοδουλίδης, Θ. (2001). Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στο Κ.Στεφάνου ,Αρ.Φατούρος, Θ.Χριστοδουλίδης (επιμ.). *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Ιστορία-Θεσμοί- Δίκαιο*, Α'τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Σιδέρης, σελ.62-63
- Young, J.W. (2002). *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου 1945-1991 πολιτική ιστορία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σελ.87

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

CVCE (2019). Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe. *The Treaty of Dunkirk between France and the United Kingdom (Dunkirk, 4 March 1947)*, διαθέσιμο σε http://www.cvce.eu/obj/treaty_of_alliance_and_mutual_assistance_between_the_united_kingdom_and_france_dunkirk_4_march_1947-en-1fb9f4b5-64e2-4337-bc78-db7e1978de09.htm

CVCE (2019). *The Brussels Treaty (17 March 1948)*, διαθέσιμο σε https://www.cvce.eu/en/obj/the_brussels_treaty_17_march_1948-en-3467de5e-9802-4b65-8076-778bc7d164d3.html,

CVCE (2019). *The European Political Community*, διαθέσιμο σε http://www.cvce.eu/obj/the_european_political_community-en-8b63810a-e5bd-4979-9d27-9a21c056fc8d.html

EDA, Benchmarks, <https://www.eda.europa.eu/info-hub/defence-data-portal/Benchmarks>

European Commission (2018). State of the Union 2018, Annual State of the EU address by President Juncker at the European Parliamentary, διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/commission/priorities/state-union-speeches/state-union-2018_en

European Council (2008). Report on the implementation of the European Security Strategy. Providing security in a changing World, Brussels, 11 December, S407/08, διαθέσιμο στο https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf

European Parliament (2016). At a glance. Financing of CSDP missions and operations, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/577958/EPRS_ATA\(2016\)577958_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/577958/EPRS_ATA(2016)577958_EN.pdf)

Europa EU (2016). Shared vision, common action : A stronger Europe. A Global strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, διαθέσιμο στο https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_gr_version.pdf

- Europa EU, EUR-LEX(2007): *Η αποτυχία του σχεδίου Fouchet(1961)*, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0025>
- European Council (2016). Συμπεράσματα - EUCO 26/16, Βρυξέλλες, 28 Ιουνίου, διαθέσιμο στο <https://www.consilium.europa.eu/media/21628/28-euco-conclusions-el.pdf>
- European Council (2013). Συμπεράσματα- EUCO 217/13, Βρυξέλλες, 20 Δεκεμβρίου, διαθέσιμο στο <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/el/pdf>
- European Council (2013). Ανακοίνωση: Μετάβαση προς ένα ανταγωνιστικότερο και αποδοτικότερο τομέα άμυνας και ασφάλειας. COM(2013)542 Final, Brussels, διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0542&from=EN>
- European Council (2017). Press: Statements and Remarks/149/17, The Rome Declaration, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25/rome-declaration/pdf>
- European Council(2017). Council adopts EU Strategy On Syria, Διαθέσιμο στο <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/03/fac-conclusions-syria/>
- European Parliament (2018). Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αμυντική Βιομηχανία. Διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.4.4.pdf
- European Union, External Action, European Security and Defence College, <https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/4369>
- EUR- LEX (2017).Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ L331 της 14^{ης} Δεκεμβρίου 2017, διαθέσιμο στο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D2315R\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D2315R(01)&from=EL)

EUR-LEX (2017), Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM/315 final, Έγγραφο Προβληματισμού
Σχετικά Με Το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Άμυνας, Βρυξέλλες, διαθέσιμο στο
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52017DC0315>

EUR-LEX (2015), Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/528 του Συμβουλίου , <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D0528&qid=1435311245249&from=EN>

European External Action Service, Implementation Plan on Security and Defence,
Ενημερωτικό Δελτίο για την εφαρμογή του σχεδίου ασφάλειας και άμυνας,
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/implementation_plan_on_security_and_defence_02-03-2018.pdf

NATO Topics (2010): Strategic Concept for the Defence and Security of the Members
of the North Atlantic Treaty Organization, Active Engagement, Modern Defence,
Summit in Lisbon, 19-20 November, διαθέσιμο στο
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf

NATO Press Release (2012) 064 : Summit Declaration on Defence Capabilities:
Toward NATO Forces 2020, . Summit in Chicago, 20-21 May, διαθέσιμο στο
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87594.htm?mode=pressrelease

Europedia.moussis.eu (2011) *Towards a political union in Europe*, διαθέσιμο σε
http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/8/index.tkl?lang=en&all=1&pos=97&s=1&e=10

NATO *The North Atlantic Treaty, Washington D.C-4 April 1949*, διαθέσιμο σε
<http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>

NATO Press Release M-1(94)003: The Brussels Summit Declaration, 11 Jan.1994,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease

UN: *Chapter of the United Nations, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the
Peace, Breaches of the Peace and Acts of Aggression*, διαθέσιμο σε
<http://www.un.org/aboutun/charter/chapter7.shtml>

WEU (2002): *History of WEU*, διαθέσιμο σε <http://www.weu.int/History.htm>

WEU: Maastricht Declaration, 10 Dec, 1991,

<http://www.weu.int/documents/911210en.pdf>,

WEU: Council of Ministers, Bonn, Peterberg Declaration, 19 June

1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>

Μητρόπουλος, Δ., Σχέδιο Μάρσαλ: «Βούτυρα και όπλα», Εφημερίδα : *Βήμα*, 2008,

<https://www.tovima.gr/2008/11/24/world/sxedio-marsal-boytyro-kai-opla/>

Παρίσης, Ι. (2015), «Αμοιβαία Συνδρομή» ή «αμοιβαία αλληλεγγύη»? Το αίτημα της

Γαλλίας και οι προβλέψεις της Συνθήκης, <https://parisis.wordpress.com>

Παρίσης, Ι. (2009). Προς μια ευρωπαϊκή στρατηγική αντίληψη και κουλτούρα,

Ευρωπαϊκή Έκφραση, τ. 73, Β' Τρίμηνο, <https://parisis.wordpress.com>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Α – Γράφημα 3

1950	1951	1952			1974	1975	1976		
4,0%	4,8%	5,7%	4,84%	M.O	2,8%	2,9%	2,8%	2,84%	M.O
0,0227	0,0261	0,0293	0,026	S.D	0,0144	0,0136	0,0131	0,014	S.D
0,5649	0,5384	0,5188	0,541	C.V	0,5040	0,4683	0,4718	0,481	C.V
1953	1954	1955			1977	1978	1979		
5,1%	4,7%	4,3%	4,72%	M.O	2,8%	2,8%	2,7%	2,75%	M.O
0,0253	0,0207	0,0175	0,021	S.D	0,0130	0,0122	0,0113	0,012	S.D
0,4920	0,4431	0,4035	0,446	C.V	0,4699	0,4419	0,4148	0,442	C.V
1956	1957	1958			1980	1981	1982		
4,4%	4,0%	3,4%	3,94%	M.O	2,7%	2,8%	2,8%	2,78%	M.O
0,0204	0,0187	0,0177	0,019	S.D	0,0098	0,0114	0,0115	0,011	S.D
0,4653	0,4661	0,5162	0,483	C.V	0,3613	0,4071	0,4033	0,391	C.V
1959	1960	1961			1983	1984	1985		
3,4%	3,3%	3,3%	3,36%	M.O	2,8%	2,7%	2,7%	2,74%	M.O
0,0173	0,0173	0,0175	0,017	S.D	0,0108	0,0107	0,0124	0,011	S.D
0,5043	0,5227	0,5252	0,517	C.V	0,3887	0,3937	0,4535	0,412	C.V
1962	1963	1964			1986	1987	1988		
3,5%	3,4%	3,4%	3,43%	M.O	2,6%	2,7%	2,7%	2,68%	M.O
0,0172	0,0168	0,0157	0,017	S.D	0,0105	0,0114	0,0119	0,011	S.D
0,4893	0,4923	0,4681	0,483	C.V	0,4042	0,4139	0,4422	0,42	C.V
1965	1966	1967			1989	1990	1991		
3,2%	3,2%	3,2%	3,21%	M.O	2,6%	2,7%	2,6%	2,62%	M.O
0,0150	0,0146	0,0164	0,015	S.D	0,0123	0,0146	0,0144	0,014	S.D
0,4678	0,4567	0,5065	0,477	C.V	0,4694	0,5459	0,5623	0,526	C.V
1968	1969	1970			1992	1993	1994		
3,2%	3,0%	2,9%	3,03%	M.O	2,8%	2,3%	2,3%	2,46%	M.O
0,0159	0,0150	0,0140	0,015	S.D	0,0197	0,0186	0,0194	0,019	S.D
0,5008	0,4973	0,4815	0,493	C.V	0,7091	0,7985	0,8446	0,784	C.V
1971	1972	1973			1995	1996	1997		
2,9%	2,9%	2,7%	2,80%	M.O	2,1%	2,0%	2,1%	2,07%	M.O
0,0139	0,0130	0,0117	0,013	S.D	0,0162	0,0152	0,0168	0,016	S.D
0,4828	0,4576	0,4372	0,459	C.V	0,7833	0,7417	0,8038	0,776	C.V

1998	1999	2000		
1,9%	1,8%	1,7%	1,81%	M.O
0,0127	0,0086	0,0073	0,0096	S.D
0,6526	0,4898	0,4283	0,5236	C.V
2001	2002	2003		
1,7%	1,7%	1,6%	1,68%	M.O
0,0070	0,0063	0,0055	0,0063	S.D
0,4056	0,3757	0,3353	0,3722	C.V
2004	2005	2006		
1,6%	1,6%	1,5%	1,57%	M.O
0,0053	0,0054	0,0053	0,0053	S.D
0,3327	0,3401	0,3482	0,3403	C.V
2007	2008	2009		
1,5%	1,5%	1,5%	1,50%	M.O
0,0052	0,0055	0,0060	0,0056	S.D
0,3514	0,3688	0,3943	0,3715	C.V
2010	2011	2012		
1,4%	1,4%	1,3%	1,38%	M.O
0,0054	0,0052	0,0052	0,0053	S.D
0,3751	0,3856	0,3887	0,3831	C.V
2013	2014	2015		
1,3%	1,3%	1,3%	1,29%	M.O
0,0053	0,0051	0,0054	0,0052	S.D
0,4020	0,3998	0,4132	0,405	C.V
2016	2017			
1,3%	1,4%		1,36%	M.O
0,0053	0,0054		0,0054	S.D
0,3981	0,3904		0,3942	C.V

Παράρτημα Β – Γράφημα 4

1950	1951	1952			1971	1972	1973		
4,0%	4,8%	5,7%	4,84%	M.O	2,8%	2,8%	2,6%	2,77%	M.O
0,0227	0,0261	0,0293	0,026	S.D	0,0138	0,0131	0,0118	0,013	S.D
0,5649	0,5384	0,5188	0,541	C.V	0,4881	0,4636	0,4440	0,465	C.V
1953	1954	1955			1974	1975	1976		
5,1%	4,7%	4,3%	4,72%	M.O	2,8%	2,9%	2,8%	2,82%	M.O
0,0253	0,0207	0,0175	0,021	S.D	0,0144	0,0136	0,0131	0,014	S.D
0,4920	0,4431	0,4035	0,446	C.V	0,5083	0,4714	0,4745	0,485	C.V
1956	1957	1958			1977	1978	1979		
4,4%	4,0%	3,4%	3,94%	M.O	2,8%	2,7%	2,7%	2,73%	M.O
0,0204	0,0187	0,0177	0,019	S.D	0,0130	0,0122	0,0113	0,012	S.D
0,4653	0,4661	0,5162	0,483	C.V	0,4729	0,4462	0,4186	0,446	C.V
1959	1960	1961			1980	1981	1982		
3,4%	3,3%	3,3%	3,36%	M.O	2,7%	2,8%	2,8%	2,78%	M.O
0,0173	0,0167	0,0169	0,017	S.D	0,0105	0,0124	0,0124	0,012	S.D
0,5043	0,5052	0,5071	0,506	C.V	0,3908	0,4424	0,4347	0,423	C.V
1962	1963	1964			1983	1984	1985		
3,5%	3,4%	3,4%	3,43%	M.O	2,8%	2,7%	2,7%	2,72%	M.O
0,0166	0,0163	0,0152	0,016	S.D	0,0116	0,0115	0,0111	0,011	S.D
0,4723	0,4765	0,4531	0,467	C.V	0,4167	0,4227	0,4187	0,419	C.V
1965	1966	1967			1986	1987	1988		
3,2%	3,2%	3,2%	3,21%	M.O	2,6%	2,5%	2,4%	2,52%	M.O
0,0146	0,0142	0,0159	0,015	S.D	0,0101	0,0099	0,0092	0,010	S.D
0,4548	0,4438	0,4891	0,463	C.V	0,3924	0,3885	0,3762	0,386	C.V
1968	1969	1970			1989	1990	1991		
3,2%	3,0%	2,8%	3,01%	M.O	2,3%	2,3%	2,2%	2,28%	M.O
0,0154	0,0145	0,0137	0,015	S.D	0,0087	0,0086	0,0081	0,008	S.D
0,4833	0,4810	0,4839	0,483	C.V	0,3760	0,3753	0,3654	0,372	C.V

1992	1993	1994			2013	2014	2015		
2,1%	2,1%	2,0%	2,07%	M.O	1,4%	1,3%	1,3%	1,33%	M.O
0,0080	0,0079	0,0077	0,008	S.D	0,0061	0,0058	0,0061	0,006	S.D
0,3732	0,3817	0,3874	0,381	C.V	0,4409	0,4369	0,4652	0,448	C.V
1995	1996	1997			2016	2017			
1,8%	1,8%	1,8%	1,81%	M.O	1,3%	1,3%		1,31%	M.O
0,0070	0,0070	0,0070	0,007	S.D	0,0062	0,0060		0,006	S.D
0,3836	0,3860	0,3933	0,388	C.V	0,4754	0,4561		0,466	C.V
1998	1999	2000							
1,7%	1,7%	1,6%	1,69%	M.O					
0,0071	0,0070	0,0072	0,007	S.D					
0,4101	0,4172	0,4371	0,421	C.V					
2001	2002	2003							
1,6%	1,6%	1,6%	1,58%	M.O					
0,0067	0,0067	0,0059	0,006	S.D					
0,4160	0,4256	0,3804	0,407	C.V					
2004	2005	2006							
1,5%	1,5%	1,5%	1,51%	M.O					
0,0061	0,0064	0,0064	0,006	S.D					
0,3971	0,4241	0,4324	0,418	C.V					
2007	2008	2009							
1,4%	1,5%	1,5%	1,48%	M.O					
0,0060	0,0067	0,0075	0,007	S.D					
0,4202	0,4547	0,4829	0,453	C.V					
2010	2011	2012							
1,5%	1,4%	1,4%	1,44%	M.O					
0,0065	0,0062	0,0060	0,006	S.D					
0,4356	0,4380	0,4265	0,433	C.V					

Παράρτημα Γ- Γράφημα 5

1958	1959	1960	M.O	1979	1980	1981	M.O	2000	2001	2002	M.O
3,90%	3,96%	3,61%	3,82%	2,68%	2,73%	3,08%	2,83%	1,65%	1,61%	1,58%	1,61%
0,4297	0,4106	0,4874	0,4426	0,3831	0,3860	0,4452	0,4048	0,4371	0,4160	0,4256	0,4262
1961	1962	1963	M.O	1982	1983	1984	M.O	2003	2004	2005	M.O
3,61%	3,76%	3,73%	3,70%	3,14%	3,04%	2,96%	3,05%	1,55%	1,53%	1,54%	1,54%
0,4725	0,4415	0,4337	0,4492	0,4377	0,4283	0,4329	0,4330	0,3804	0,3384	0,3528	0,3572
1964	1965	1966	M.O	1985	1986	1987	M.O	2006	2007	2008	M.O
3,61%	3,43%	3,41%	3,48%	2,86%	2,72%	2,70%	2,76%	1,49%	1,48%	1,47%	1,48%
0,3887	0,3859	0,3665	0,3803	0,4440	0,3849	0,3745	0,4011	0,3651	0,3588	0,3761	0,3667
1967	1968	1969	M.O	1988	1989	1990	M.O	2009	2010	2011	M.O
3,39%	3,14%	2,95%	3,16%	2,60%	2,47%	2,41%	2,49%	1,52%	1,43%	1,34%	1,43%
0,4014	0,4136	0,4057	0,4069	0,3580	0,3585	0,3602	0,3589	0,4028	0,3831	0,3926	0,3928
1970	1971	1972	M.O	1991	1992	1993	M.O	2012	2013	2014	M.O
2,70%	2,71%	2,74%	2,71%	2,33%	2,23%	2,15%	2,23%	1,33%	1,31%	1,28%	1,30%
0,4151	0,3909	0,3775	0,3945	0,3595	0,3745	0,3887	0,3742	0,3965	0,4020	0,3998	0,3994
1973	1974	1975	M.O	1994	1995	1996	M.O	2015	2016	2017	M.O
2,62%	2,65%	2,80%	2,69%	2,07%	1,84%	1,82%	1,91%	1,30%	1,33%	1,39%	1,34%
0,4375	0,4363	0,4133	0,4290	0,3953	0,3836	0,3860	0,3883	0,4132	0,3981	0,3904	0,4006
1976	1977	1978	M.O	1997	1998	1999	M.O				
2,71%	2,72%	2,68%	2,70%	1,77%	1,73%	1,68%	1,73%				
0,4162	0,4025	0,3924	0,4037	0,3933	0,4101	0,4172	0,4069				

Παράρτημα Δ – Γράφημα 6

	1990	1991	1992	M.O
Ην. Βασίλειο	3,6%	3,7%	3,5%	3,57%
Γαλλία	3,3%	3,3%	3,2%	3,30%
Γερμανία	2,7%	2,1%	2,0%	2,26%

	2008	2009	2010	M.O
Ην. Βασίλειο	2,3%	2,4%	2,4%	2,37%
Γαλλία	2,3%	2,5%	2,3%	2,36%
Γερμανία	1,3%	1,4%	1,4%	1,34%

	1993	1994	1995	M.O
Ην. Βασίλειο	3,2%	3,0%	2,6%	2,94%
Γαλλία	3,2%	3,2%	3,0%	3,11%
Γερμανία	1,8%	1,6%	1,6%	1,68%

	2011	2012	2013	M.O
Ην. Βασίλειο	2,3%	2,2%	2,1%	2,20%
Γαλλία	2,3%	2,2%	2,2%	2,24%
Γερμανία	1,3%	1,3%	1,2%	1,27%

	1996	1997	1998	M.O
Ην. Βασίλειο	2,5%	2,3%	2,3%	2,36%
Γαλλία	2,9%	2,8%	2,7%	2,78%
Γερμανία	1,6%	1,5%	1,5%	1,51%

	2014	2015	2016	M.O
Ην. Βασίλειο	2,0%	1,9%	1,8%	1,90%
Γαλλία	2,2%	2,3%	2,3%	2,28%
Γερμανία	1,2%	1,2%	1,2%	1,19%

	1999	2000	2001	M.O
Ην. Βασίλειο	2,2%	2,2%	2,2%	2,18%
Γαλλία	2,6%	2,5%	2,4%	2,49%
Γερμανία	1,5%	1,4%	1,4%	1,44%

	2002	2003	2004	M.O
Ην. Βασίλειο	2,3%	2,3%	2,3%	2,28%
Γαλλία	2,4%	2,5%	2,5%	2,47%
Γερμανία	1,4%	1,4%	1,3%	1,39%

	2005	2006	2007	M.O
Ην. Βασίλειο	2,2%	2,1%	2,2%	2,17%
Γαλλία	2,4%	2,3%	2,3%	2,34%
Γερμανία	1,3%	1,3%	1,2%	1,28%

Παράρτημα Ε - Γράφημα 3

	ΧΩΡΕΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ
A/A		1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
1	Βουλγαρία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
2	Κροατία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
3	Τσεχία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
4	Εσθονία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
5	Ουγγαρία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	4,0%
6	Λετονία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
7	Λιθουανία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
8	Πολωνία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
9	Ρουμανία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
10	Σλοβακία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
11	Σλοβενία	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
12	Αυστρία	1,5%	1,3%	1,4%	1,6%	1,9%	1,5%	1,6%	1,6%	1,5%	1,5%	1,4%
13	Βέλγιο	3,4%	3,3%	3,3%	3,2%	3,2%	3,0%	3,1%	3,1%	3,1%	2,9%	2,9%
14	Κύπρος	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
15	Δανία	2,7%	2,6%	3,0%	3,0%	2,8%	2,8%	2,6%	2,6%	2,7%	2,4%	2,4%
16	Φιλανδία	1,8%	1,8%	2,5%	1,9%	1,9%	1,8%	1,7%	1,6%	1,8%	1,4%	1,4%
17	Γαλλία	6,5%	6,3%	6,1%	5,6%	5,4%	5,2%	5,1%	5,1%	4,9%	4,4%	4,1%
18	Γερμανία	4,0%	4,0%	4,8%	5,2%	4,7%	4,3%	4,2%	4,3%	3,6%	3,6%	3,2%
19	Ελλάδα	4,9%	4,2%	4,0%	3,8%	3,6%	3,5%	3,6%	4,3%	4,7%	4,8%	4,2%
20	Ιρλανδία	1,3%	1,3%	1,3%	1,2%	1,3%	1,3%	1,2%	1,2%	1,1%	1,1%	1,2%
21	Ιταλία	3,1%	2,9%	3,0%	3,1%	3,1%	3,1%	3,4%	3,1%	3,0%	2,7%	2,3%
22	Λουξεμβούργο	1,0%	1,1%	1,3%	1,2%	1,4%	1,4%	1,3%	1,1%	0,9%	0,8%	0,8%
23	Μάλτα	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
24	Ολλανδία	3,7%	4,1%	4,1%	4,0%	3,9%	3,6%	3,4%	3,5%	3,3%	3,2%	2,9%
25	Πορτογαλία	3,4%	5,1%	5,6%	5,2%	5,4%	5,0%	5,1%	5,9%	6,0%	5,5%	5,5%
26	Ισπανία	2,3%	2,0%	2,3%	2,0%	1,9%	1,9%	2,1%	1,9%	2,3%	2,4%	2,3%
27	Σουηδία	3,8%	3,7%	3,9%	4,0%	3,9%	3,9%	3,9%	3,6%	3,5%	3,5%	3,4%
28	Ην.Βασίλειο	6,3%	6,2%	6,2%	6,1%	5,9%	5,8%	5,6%	5,6%	5,3%	4,9%	4,6%
	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΩΝ	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	16
	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΔΑΠΑΝΩΝ ΟΔΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ	3,3%	3,3%	3,5%	3,4%	3,4%	3,2%	3,2%	3,2%	3,2%	3,0%	2,9%
	ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ SD	0,0173	0,0175	0,0172	0,0168	0,0157	0,0150	0,0146	0,0164	0,0159	0,0150	0,0140
	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΟΤΗΤΑΣ CV	0,5227	0,5252	0,4893	0,4923	0,4681	0,4678	0,4567	0,5065	0,5008	0,4973	0,4815

Παράρτημα ΣΤ - Γράφημα 10

	ΧΩΡΕΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	ΕΤΟΣ	Μ.Ο
	COUNTRIES	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	ΕΤΩΣ
1	Βουλγαρία	2,5%	2,4%	2,2%	2,3%	1,9%	1,9%	1,8%	1,4%	1,5%	1,6%	1,5%	1,3%	1,4%	1,6%	1,80%
2	Κροατία	1,8%	1,8%	1,7%	1,6%	1,8%	1,8%	1,7%	1,8%	1,7%	1,7%	1,6%	1,5%	1,4%	1,4%	1,66%
3	Τσεχία	1,7%	1,8%	1,6%	1,4%	1,2%	1,3%	1,2%	1,1%	1,1%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,1%	1,25%
4	Εσθονία	1,7%	1,9%	1,9%	2,0%	2,1%	2,2%	1,7%	1,7%	1,9%	1,9%	2,0%	2,1%	2,1%	2,1%	1,94%
5	Ουγγαρία	1,5%	1,4%	1,2%	1,3%	1,2%	1,1%	1,0%	1,1%	1,0%	1,0%	0,9%	0,9%	1,0%	1,1%	1,12%
6	Λετονία	1,6%	1,6%	1,7%	1,6%	1,6%	1,4%	1,1%	1,0%	0,9%	0,9%	0,9%	1,1%	1,5%	1,7%	1,33%
7	Λιθουανία	1,2%	1,2%	1,2%	1,1%	1,1%	1,1%	0,9%	0,8%	0,8%	0,8%	0,9%	1,1%	1,5%	1,7%	1,09%
8	Πολωνία	1,9%	1,9%	1,9%	2,0%	1,8%	1,8%	1,8%	1,8%	1,8%	1,8%	1,9%	2,1%	2,0%	2,0%	1,89%
9	Ρουμανία	2,0%	2,0%	1,8%	1,5%	1,4%	1,3%	1,2%	1,3%	1,2%	1,3%	1,3%	1,5%	1,4%	2,0%	1,52%
10	Σλοβακία	1,6%	1,7%	1,6%	1,5%	1,5%	1,5%	1,3%	1,1%	1,1%	1,0%	1,0%	1,1%	1,1%	1,2%	1,30%
11	Σλοβενία	1,4%	1,4%	1,5%	1,4%	1,5%	1,6%	1,6%	1,3%	1,2%	1,1%	1,0%	0,9%	1,0%	1,0%	1,28%
12	Αυστρία	0,9%	0,9%	0,8%	0,9%	0,9%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,7%	0,7%	0,7%	0,80%
13	Βέλγιο	1,1%	1,1%	1,1%	1,1%	1,2%	1,2%	1,1%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	0,9%	0,9%	0,9%	1,05%
14	Κύπρος	1,9%	2,0%	1,9%	1,7%	1,6%	1,8%	1,9%	1,7%	1,7%	1,6%	1,5%	1,7%	1,6%	1,9%	1,75%
15	Δανία	1,4%	1,3%	1,4%	1,3%	1,4%	1,4%	1,4%	1,3%	1,4%	1,2%	1,2%	1,1%	1,2%	1,2%	1,29%
16	Φινλανδία	1,5%	1,5%	1,4%	1,3%	1,4%	1,6%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,4%	1,4%	1,46%
17	Γαλλία	2,5%	2,4%	2,3%	2,3%	2,3%	2,5%	2,3%	2,3%	2,2%	2,2%	2,2%	2,3%	2,3%	2,3%	2,31%
18	Γερμανία	1,3%	1,3%	1,3%	1,2%	1,3%	1,4%	1,4%	1,3%	1,3%	1,2%	1,2%	1,2%	1,2%	1,2%	1,27%
19	Ελλάδα	2,6%	2,8%	2,8%	2,7%	3,0%	3,2%	2,7%	2,5%	2,4%	2,4%	2,3%	2,5%	2,6%	2,5%	2,64%
20	Ιρλανδία	0,6%	0,5%	0,5%	0,5%	0,6%	0,6%	0,6%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,4%	0,3%	0,4%	0,50%
21	Ιταλία	1,9%	1,8%	1,7%	1,6%	1,7%	1,8%	1,7%	1,7%	1,6%	1,6%	1,5%	1,4%	1,5%	1,5%	1,64%
22	Λουξεμβούργο	0,7%	0,7%	0,6%	0,6%	0,4%	0,4%	0,5%	0,4%	0,4%	0,4%	0,4%	0,5%	0,4%	0,5%	0,50%
23	Μάλτα	0,7%	0,8%	0,7%	0,6%	0,6%	0,7%	0,7%	0,6%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,61%
24	Ολλανδία	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%	1,3%	1,4%	1,3%	1,3%	1,3%	1,2%	1,2%	1,1%	1,2%	1,2%	1,30%
25	Πορτογαλία	2,0%	2,0%	1,9%	1,8%	1,8%	2,0%	2,0%	2,0%	1,9%	2,1%	1,8%	1,8%	1,7%	1,7%	1,91%
26	Ισπανία	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%	1,3%	1,4%	1,3%	1,4%	1,3%	1,2%	1,3%	1,1%	1,2%	1,32%
27	Σουηδία	1,4%	1,4%	1,3%	1,3%	1,2%	1,2%	1,2%	1,1%	1,1%	1,1%	1,1%	1,1%	1,1%	1,0%	1,20%
28	Ην.Βασίλειο	2,3%	2,2%	2,1%	2,2%	2,3%	2,4%	2,4%	2,3%	2,2%	2,1%	2,0%	1,9%	1,8%	1,8%	2,14%

